מ. י. שעליובסקי: אין דער היים. ארויס־
געגעבען פון דעם ליטעראַרישען פערלאַג.
ניו־יאָרק, תרע"ו.

מ. י. שעליובסקי: אין דער היים. ארויס־
געגעבען פון דעם ליטעראַרישען פערלאַג.
ניו־יאָרק. תרע"ו.

א׳

ביז האלבען טאג איז נאך ווייט. אין דארף מעלקט מען ערשט די בהמות. און דאבע, ישראל׳ס עלטערע מיי־דעל, ווייסט ניט, צו אזשבעטע האט שוין אויסגעמאלקען די בהמה. וואשט זי פויל דעם קריגעל און קוקט ארויס דורך דער אפענער טיר אויפ׳ן לאנגען הויף, אפשר וועט זי אימיצען דערזעהן פון אזשבעטעס געזינד.

מעהר ווי אלע מאל פערדריסט איצטער דאבען אויפ׳ן דארף, פאר וואס מ׳האט זיי ניט געלאזען האל־טען די בהמה; דאס ביסעל מילך וואלט אזוי צונוץ גע־קומען... — וואס קען אנדערש איטשע האבען אין דער פינסטערער שטוב?... אפילו ניט אנגעזאגט, ווען ער קומט, אריינגעפאלען ביינאכט. מ׳וואלט געוואוסט — אויסגעוואַ־שען די פאדלאגע, אפשר אויסגעקאלכט אויך"... דאבע האט איבערגעקעהרט דעם קריגעל דאס וואסער זאל אברינען און אוועק נאך מילך.

— בעסער אונטערוואַרטען אין שטאל, זעהען אז די מילך זאל זיין ריין...

לאה, ישראל׳ס ווייב, דינגט זיך מיט וואסיל־סווי־נאבאי פאר זיינע צוויי אקסען. זי ווייסט, אז די צוויי און צוואנציג רובעל זענען זיי ווערט אויף טרפה... זי האט אבער מורא צו קויפען זיי. מ׳וועט זיך דערוויסען, וועט מען פון איהר קיין געדעכעניש ניט לאזען.

— א קליינינקייט די גזלנים...

און א צוטומעלטע פרעגט זי איבער, פערבייסענ־דיג די ליפּען:

— נו, וואסילקע, ווי וועסטו זיי אבער ברייגגען? דו ווייסט דאָך די הינט, פון זייערע אויגען... און לאה׳ן ווילט זיך דערמאנען וואסיל׳ן די חזרים, ווי דער אלטער וואלד־וועכטער האט איהם געכאפּט אויפ׳ן מיטען וועג, דערפאר רופט מען איהם „סווינאבאי“, און איהר דוכט אז איצטער וואלט ער דערפאר אין כעס אויף ניט גע־ווארען אויף איהר.

וואסיל — א הויכער פעסט געבויערטער גוי — איז געוואָרען פארביסען, דורכגעגאנגען עטליכע מאל די שטוב און ניט כעס אנגעהויבען ריידען, ווי ער וואלט דערפילט לאה׳ס ריונות.

— איינשפּאנעןביידע אקסען, ארויפלעגען א בי־סעל קארען, פאהרען אין מיהל. די תבואה לאזען ביי דיר, די אקסען אריינפיהרען גלייך צום שוחט, דו גרייט נאר צו דעם „רעזניק!“

— וואס, איך טאר ניט? ! מיינע! — איין טאַ־טענם. — ער האט צוגענומען די גאנצע שטוב, די פעלד... א ברודער! און שיקט בקשות (פראשעניעם) צום גובער־נאטאר, מ׳זאל מיך ניט ארייגלאזען אין דארף. מיינע! טוט וואסיל א גרויסען שפּיי, פערקוקט זיך דורכ׳ן פענס־טער אויף דער זון און בעט ביי לאה׳ן א האלבע פלע־שעל בראנפען.

און דער נידריגער שטוב זיינען וואסיל׳ם ברייטע

פלייצעס אויסגעקומען נאָך ברייטער, זיין וואוקס — העכער; ווי אַ ריעז איז ער אַרומגעגאנגען אַ צוקאַכטער. האָט זיך לאה דערשראָקען פאַר די אַקסען, פאַר'ן גאַנצען דאָרף גוי'ם און אַזוי שוואַך האָט זי זיך דערפיהלט געגען זיי.

— זיי וועלען איהר צומאַלען אויף שטיקלעך... און אַ בלאַסע האָט זי אָנגעהויבען שטאַמלען:

— איך האָב נאָך די אָקסען ניט געזעהן, וועלכע זיינען דאָס? דער שווארצער? ער איז דאָך נאָך גאַר אַ יונגער, מעהר ניט איבערגעווינטערט.

און אַז זי האָט זיך בעגעגענט מיט וואסיל'ס בליקען, דערזעהן ווי זיינע אויגען האָבען זיך אָנגעצונדען, און די יוכע קאָכט אויף זיינע ליפען — האָבען זיך איהרע אַקסלען ווי איינגעשרומפען און זי איז נידריגער געוואָרען. איהר האָט נעדוכט, אַז זי לאָזט זיך אַראָב אויף דער ערד, האָט זי זיך אָנגענומען אָן טיש און געבעטען זיך שטיל:

— איך וויים ניט, איך וויים ניט... דו מיינסט איך געה ארויס אין גאַס, ווער זעהט זיי?

— פאַרנאַכט וועל איך זיי דורכטרייבען פאַרביי דיינע פענסטער, זאָלסט זיך איינקוקען און צונעמען; איצטער גיב בראַנפען!

לאה האָט דערזעהן, אַז וואסיל איז אין כעס געוואָרען אויף איהר; און דאָס האָט זי געוואוסט, אַז מיט גוטען פירט זי אַלין ביי איהם אוים, ווערט ער אָבער אין כעס, איז מען ניט זיכער מיט'ן לעבען, האָט זי אָנגעהויבען שרייען צום מאַן:

— דערלאַנג גיכער! איך האָב דיר שוין דריי מאָל געזאָגט...

און כדי וואסיל זאָל ניט פערשטעהן אַז איהר מאַן

קריכט נאָכ'ן בראַנפּען אין אויוועז, האָט זי אַבגערופען זיך צו איהם:

— דו נעהם אַרויס די אויער פון אויוועז, וועט מען עפּעס מאַכען פון דעם פאַר'ן גאַסט... און דו, רחל'ע — האָט זי צוגערופען דער קלענערער מיידעלע — ברייננ פון הויף.

ישראל־לאה'ס מאַן — אַן איד פון מיטעלען וואוקס מיט אַ קליין שוואַרץ בערדעל, דורכגעמישט מיט גרויע האָר — האָט זי אויסגעצויגען איבער'ן אויוועז, געדרעהט זיך אין אַלע זייטען, אַרויסגעקוקט צו וואַסיל זעהט ניט, דערנאָך אַרויסגענומען פון ווינקעל אויוועז אַ פלעשעל בראַנפען, אַרויסגעגאָסען אין גאָס, אָבגעגעבען רחל'ען זי זאָל אַריינטראַגען אין שטוב.

וואַסיל סווינאַבאַי האָט מיט איין קלאַפּ געעפענט די פלאַש בראַנפען. אויסגעטרונקען אַ האַלבע, אָוועקגע־שטעלט זי אויפ'ן טיש און פערטראַכט זיך:

— די בייקלעך איהר אָבגעבען, זאָל זי האָבען פלייש. און אַ שטאַרקער כעס האָט אין איהם געברענט אויף זיין ברודער.

— איך בין געזעסען צוויי יאָהר אין אַסטראָג; פאַר וואָס? ! פאַר ווען? ! געוואָלט צונעמען ביים אַלטען פערדול די פּאָר חזרים; און איצטער לאָזט ער מיך ניט אַריין אין דאָרף, צוברעכען דעם שאַרבען וועל איך איהם!

און ער האָט געזאָגט צו לאה'ן:

— קויף ביי מיר גאָר אָב די ערד, גלייך אַ קאָנט־ראַקט.

— טרינק, טרינק גיכער אויס — האָט זיך לאה געבע־

טען — ער קען נאָך אָנפּאַהרען, דער גזלן; אַלע טאָג זיינען זיי דאָך דאָ.

— זאָל ער קומען — איז וואסיל רוהיגער געוואָרען.

— זאָל ער קומען אַ־אַ־האַ די הינט!

לאה האָט פערשטאַנען אז וואסיל וועט שוין אזוי גיך ניט אוועקגעהן און די פלעשעל בראנפען וועט נאָך אלץ שטעהן אויפ'ן טיש, האָט זי געהייסען דער קלענע־רער מיידעל ארויסגעהן אין דרויסען אכטונג געבען, טאָ־מער וועט אימיצער אנפארען. רחל האָט צונויפגעקליבען די פאַטשערקעס מיט די סטיינגעס, וואָס יצחק האָט איהר געבראכט, ארויס אין גאס, אוועקגעזעצט זיך אויף אַ שטיין לעבען הויף און איינגעקוקט זיך אין דער לאנגער ווייט־קייט אריין.

ישראל האָט אָנגעקלאַפּט אין שויב, אריינגערוקט דעם קאָפּ אין פענסטער און אָנגעזאגט, אז די אינגלעך זיינען שוין געקומען מיט'ן בראנפען.

לאה האָט געהייסען אריינטראגען אין שטוב דעם בראנפען, ווייל רחל זיצט אין גאס און געבעטען וואַ־סיל'ן גיכער אויסטרינקען.

וואסיל האָט אַ קוק געטהאָן אין פענסטער, זעהן צי לאה נארט איהם ניט אָפּ, דערנאָך אויסגעטרונקען זיין בראנפען און אַוועקגעגאנגען.

ב.

אין שטוב זיינען אריינגעגאנגען ישראל'סביידע אינגלעך; זעליג פון א יאהר פערצעהן, און פסח — א יאהר צוועלף. זיי האבען אוועקגעלעגט זייערע זעקלעך בראנפען אויף דער ערד און מיעדע אוועקגעזעצט זיך לע־בען טיש.

— וואו איז איטשע? — האט דער אינגערער גע־פרעגט, בעקוקענדיג די שטוב.

— ער איז ארויס אייך בעגעגענען — האט לאה געענטפערט — באלד וועט ער קומען.

ביידע אינגלעך זיינען אומעטיגער געווארען פון דער מאמעס ענטפער, און פסח האט געוואלט געהן געפינען יצחק'ן. לאה האט איהם ניט געלאזען און אנגעהויבען אי־בערפרעגען, צי מ'האט זיי ניט אבגענארט אין „מאנאפאל".

— א פופציגער האט זי מיר ניט געוואלט דערגעבען — האבען זיך פארנאנדערגעברענט פסח'ס קלוגע שווארצע אויגען. זיין פנים איז געווארען פרישער און אויף די בעקלעך האבען זיך רויטע פלעקען אויסגעשפרייט.

— נו וואס האט איהר געטהאן?

— האב איך איהר געהייסען נאך אמאל איבער־צעהלען, איך קען בעסער פאר איהר רעכענען — הויבט אן פסח לאכען.

— האט זי אבגעגעבען?

— אודאי!

— גאר ניט צובראכען, טהייערע בן'קלעך? מיישט זיך אריין דאבע.

— און דו בינסט א בעסערע? — פערדריסט זע־ליק'ן, פאר וואס דאבע רעדט אזוי, און ער הויבט אן שרייען:

— למי געהסטו ניט? שטענדיג הייסט מען מיר! אלין זעליק, שלעפען בראנפען זעליק; אויפשטעהן אין דער פריה — זעליק; זיצען אויפ'ן פעלד — זעליק; אלין איך!...

— נאר איך איינע דארף דאס האבען — שמייכעלט לאה, — אט אויף דער צוריסענער קליידעל; טא זאגט שוין וואס האט איהר צובראכען?

— א קרוטשעק — ענטפערט זעליג.

— ווי צוברעכט מען דאס? מסתמא געשלאגען זיך?

— איך ווייס ניט — פערענטפערט זיך פסח, אלין אזוי פריש און לעבעדיג:—ער געהט א פריהער, איך הינטען און קוק זיך ארום צו קיינער פאהרט ניט. אפשר וועט ער עפעס אנווערען, ווארף אן אויג אהער, פון בארג זעהט מען דאך אלין. פלוצלונג זיין זעקעל איז נאס, שריי איך: זעליג ביי דיר האט זיך עפעס צובראכען!

— ליגנער דו! — מישט זיך אריין זעליג — דאס איז אזוי געוועזן.

אינמיטען איז אבער יצחק אריין און זעליג האט זיך אבגעהאלטען.

— מיר האבען געמיינט, אז דו האסט שוין פער־

בלאנדזשעט — האָט מען איהם פּרעהליך בעגעגענט אין שטוב.

— איך האָב געוואָרט אויף די קינדער, וואו זייט איהר געווען? איך האָב דאָך אייך געהיט אויפ'ן וועג.

— אונז זעהט קיינער ניט — האָט קלוג געשמייכעלט פּסח — ווען מיר געהען מיט בראַנפען, דו וועסט קיינמאָל ניט וויסען וואו מיר זיינען.

רחל איז אריין פון דרויסען, איהר איז אומעטיג געווען צו זיין דאָרטען אליין, וויסענדיג, אז יצחק איז אין שטוב.

די קינדער האָבען זיך ארומגעשטעלט ארום יצחק'ן אריינגעקוקט איהם אין פּנים, געטאַפּט זיין אנצוג. געוואָלט ריידען מיט איהם, נאָר געשעמט זיך עפּעס זאגען. פּסח האָט צוגענומען זיין שטעקען און געפּרובט מיט איהם געהן. זעליג האָט בעקוקט יצחק'ס זייגערל, געפיהרט מיט'ן פינגער איבער'ן גלעזעל, ווי ער וואָלט געוואָלט אנטאַפּען די ציפער:

— דו האָסט שוין א זייגער'ל? און וואו איז דאָס קויטעל?

— ער איז אָהן א קויטעל — האָט יצחק איבערגעפירט דעם קנעפּעל איבער'ן שנירעל און בעקוקט די קליינע שטוב, דעם גרויסען טיש מיט די פּאָר פערטריקענטע חלות; די געזינד: די שוועסטער מיט די ברידער. ווען ער איז אוועקגעפאָהרען איז רחל נאָך געווען א קליין קינד, אין וויקעלעך, איצטער איז זי שוין א גרויסע מיידעל מיט רויטע בעקלעך. שטעהט לעבען אויווען מיט אן אָפענעם מויל; צוויי שורות ווייסע צייהן קוקען ארויס פון איהם ווי אייזערנע ווענטלעך. זעליג איז אויך א גרויסער בחור

געוואָרען, רעדט מיט א גראבען קול. און יצחק קוקט זיך איין אויף זיי אַלעמען און חזר'ט איבער:

— אַט בין איך שוין אין דער היים, אין דער היים, אין דער היים"... ווי ער וואָלט מיט דעם געוואָלט צוטרייבען דעם אומעט, וואָס איז אויף איהם פּלוצלונג ארויפגעפאלען.

ישראל דרעהט זיך ארום איבער'ן שטוב און זוכט אַן אָרט וואו צו בעהאלטען דעם בראנפען, וואָס די קינדער האָבען געבראכט. ער איז אריין אין פינסטערען שפּייכלער, אויפגעעפענט די דעק פון אלמער, בעקוקט אונטער איהם די גרוב, צי מען קען אהין ארייגלעגען. דארטען איז אבער געלעגען אביסעל בראנפען, און נאָך לעגען האָט ער מורא געהאט.

— ס'קלינגט אָב.

— וויפיעל האָט געפעלט, ער זאָל דאָנערשטאג געפינען די צעהן קווארט ווי ניט פּסח מיט זיינע קלוגע אויגלעך?...

ער האָט ארויסגעשלעפּט דעם זעקעל, וואָס איז געהאנגען אין קוימען און ארייגעלעגט אהין א פּאָר קרוטשעקעס. פאר די איבעריגע האָט ער אבער ניט געפונען קיין אָרט. יעדער שפּארונע וואָס ישראל האָט אויסגעזוכט האָט זיך פון אונטער זיינע הענט דעמיאָן ארויסגערוקט, ווי א קראָט און אָנגעוויזען דעם אקציזניק:

— אַט א ליגט דאָס...

— שווער צו געפינען א גוי'ש אויג! — האָט ישראל געטראכט און ער איז ארויס פון שטוב. דער הויף א לאנגער, א ליידיגער פוןביידע זייטען מיט שייערען האָט זיך אויסגעצויגען פאר זיינע אויגען. מיט א קליי-

נעם פליטעל איז אבגעצאמט דער גארטען. די בוריקעס האט מען שוין ארויסגענומען פון איהם און די בלעטער פון די קארטאפעל וועלקען נאך..

— אין די קארטאפעל ארײנלעגען... איז ביי איהם דורכגעלאפען א געדאנק.

— זיי זענען שוין אבער פערדאכט; מ'וועט דער־זעהן...

און ישראל איז צוריק ארײן אין שטוב, אװעקגעזעצט זיך א מיעדער לעבען טיש, איינגעקוקט זיך אויף די זעק־לעך בראנפען און פערענטפערט זיך פאר זיך אליין:

— וואס קען איך אנדערש טאן?

אלע זיינען פלוצלונג שטיל געווארען, געקוקט אויף ישראל'ן, אויפ'ן בראנפען, אויף די ווענט און ניט גע־ריהרט זיך פון ארט...

יצחק האט זיך דערשראקען פאר דער שטילקייט, איינגעקוקט זיך אויפ'ן טאטען מיט זיינע פערשטויבטע ברעמען, אויף דער קליינער רחל'ען מיט איהרע פער־סטשיטשעטע קולאקעס ווי זי האט עפעס געמורמעלט, גלייך זי שילט אימיצען — און ניט פערשטאנען וואס דא קומט פאר.

— מ'מוז זיך דאס אזוי בעהאלטען? — האט זיך יצחק ניט געקענט איינהאלטען.

— אהא! — האט רחל אויסגעשריען.

— האלט מען ניט קיין בראנפען.

— פון פעקעל טיטון וועסטו האבען א שטיקעל ברויט

— ענטפערט לאה — און אויף וואס דארף ער איהם ביי דיר קויפען, אז אין שטאדט קריגט ער איהם נאך מי א גראשען וועלוועלער.

—מיט יצחק׳ן וועסטו זיך שפּעטער אויסריידען— פערדריסט ישראל׳ן פאר וואס זיי ריידען וועגען אנדערע זאכען און זוכען ניט קיין אָרט פאר׳ן בראנפען.

— וואס טהוט מען מיט׳ן קבר? — פרעגט ער.

— אַרויסטראגען צו איוואנען — ענטפערט לאה.

— טרינקען אבער אויס, הארעווע אויף א פרעמדער וועלט.

— מ׳קען איצטער ניט ארויסטראגען — רופט זיך אָב דאָבע — זיי זיינען אלע אין די שייערען.

— וועסטו נעהמען אונטער׳ן פאטשיילע, אביסעל דארף מען לאָזען אין שטוב, וועלען מיר האלטען אין די קעשענעס, ביי מיר אין בוזים... און אזא מיידעל ווי דו— קוקט לאה אויף רחל׳ען — קען ניט האלטען א פּאָר קרוטשקעס ביי זיך, ניט ארומלויפען מיט די שיקסעס... און איצטער מוזטו דאָס זיין אין שטוב, אויף דיין נאָמען איז דאָך דער ביליעט, ווילסטו אין אסטראג זיצען? און לאה דרעהט זיך ארום איבער׳ן שטוב און וויים ניט וואס צו טהאָן: שטעלט איבער דעם בענקעל, ווישט אב דעם טיש, רוקט איבער די גלאָז פון איין אָרט אויפ׳ן צוויי־טען. פערברעכט די הענט, דרעהט זיי אונטער אונטער דער בלוזקע און זעצט זיך אוועק א בלאסע אין ווינקעל.

רחל וויל ניט צוהאלטען דעם זעקעל און שרייט:

— איך דארף געהן אין גאס! מאכען א סוד! — פערזשמורקעט זי די אויגען און לויפט ארוים פון שטוב.

יצחק קוקט זיך איין אויפ׳ן טאטען, אויף דאָבען. וויל איהר העלפען אריינלעגען דעם בראנפען, פּרובט צו־געהן צום זעקעל און קען ניט, געהט ער פאמעלעך ארוים פון שטוב...

ג.

נאָך האַלבען טאָג.

דער שטויב ציהט זיך ווי לאַנגע פּע־דים פון די דונקעלע פענסטער. פלעכט זיך דורך מיט די שטראַהלען פון דער זון, בינדט איבער די גרויסע אויווען און דערלאַנגט ביז'ן טיר. הינטער די קליינע הייזער ציהען זיך ברייט און לאַנג זאַמדיגע פעלדער און וואַקסען אויס אין בערג. אין דאָרף איז שטיל. עטליכע בהמות גע־העז פויל און פערשלאָפען אין פעלד, שטעלען זיך אָפּ אויף אַ הויף, זוכען אַ היי, אַ פערלאָרענעם זאנג, ציהען אויס די העלזער און מעקען גלאַט אין דער וועלט אריין. אויפ'ן בארג, לעבען קלויסטער פאַהרט אַ גוי. דער פערד געהט פאַמעלעך, און דער פויער דרעמעלט, זיצענדיג אויה'ן אקער, אונטער'ן שטילען קלאַפּען פון דעם פערד'ס טריט.

ארום רחל'ען האָבען זיך צונויפגעקליבען קליינע שיקסעס מיט שקצים'לעך פון דאָרף און נייגעריג געקוקט אויף איהרע פאַטשערקעס מיט דער רויטער סטענגע.

— דאָס איז ניט אינגאַנצען — האָט זיך רחל בע־ריהמט. — ער האָט נאָך געבראַכט, פינגערלעך אויך — האָט זי געמאַכט צו גאַר נישט דער קליינער שיקסעלע, וועלכע האָט אויסגעשטעלט דעם פינגער און געוואָלט, אז מ'זאָל וועגען איהר אויף ריידען.

— דו וויסט, פון וואנען ער האָט דאָס מיר גע־
בראכט? דיין וואסיל וועט קיינמאָל דאָרטען ניט זיין.

— אזעלכע איז דאָך ביי זיי א גאנצע קראָם — האָ־
בען די איבעריגע קינדער צוגעגעבען און אלע האָבען פער־
גאפט געקוקט אויף רחל׳ען און איהרע פאטשערקעס.

— און וואו איז דאָס איבעריגע? — האָט זיך א
שגץ ארויסגעכאפט, מעהר ניט ווי דאָס, מיין טאטע וועט
אויך אזעלכע קויפען זונטאג — האָט ער געוואָלט פער־
שעמען רחל׳ען.

— נאָך פאראן — איז רחל רויט געוואָרען.

— טו בעוויין! — זיינען די שקצים דרייסטער גע־
וואָרען.

איז רחל צוגעגאנגען צו יצחק׳ן און געפרעגט, וואָס
איז ביי איהם אין טשעמאדאן.

— נארעלע, דאָס איז אויך גענוג — האָט יצחק זי
גענומען פאר׳ן האנט — זאָג זיי, אז זיי וועלען אזעלכע
פאטשערקעס קיינמאָל ניט קריגען.

די דאָרף־קינדער האָבען זיך דערשראָקען פאר יצחק׳ן
און זיינען צולאָפען.

— זיי האָבען מורא פאר דיר, — איז פסח ארויסגע־
גאנגען פון שטוב. הינטער איהם איז געגאנגען דאבע א
בארוויסע און געטראגען אונטער׳ן פאטשיילע די בראָנ־
פען.

— לאָמיר קינדער, צוזאמען מיט דאבען גען —האָט
יצחק ארומגענומען רחל׳ען מיט פסח׳ן.

— מיר טאָרען ניט געהן — האָט פסח בעוואָרענט—
זיי וועלען דערזעהן, זאָל זי מיט זעליג׳ן א פריהער אוועק־
געהן, דערנאָך וועלען מיר געהן.

רחל האט ניט געוואלט געהן מיט יצחק'ן. מיט בענקשאפט געקוקט אויף די דארף־קינדער און געטראכט, אז יצחק וועט אוועקגעהן, וועט זי ארויסנעמען זיין געלען טשעמאדאן אין גאס און בעווייזען נאטאליען מיט סי־דארן, זאלען זיי זעהן וואס אינעווייניג ליגט, און זי האט אלץ איבערגע'חזר'ט:

— איך וועל ניט געהן, געהט שוין, געהט שוין...

יצחק מיט פסח'ן זיינען אוועק איבער'ן דארף. די שייערען זיינען ברייט אפען. די גוים דרעשען זייערע קער־נער, און איבער'ן דארף טראגט זיך ארום דאס קלאפען פון די דרעשערס. וואו־ניט־וואו געהט ארויס א גוי, א פער־שטויבטער, פערדרייכערט א פאפיראס, קוקט אויף דער זון, אויפ'ן הימעל, צעהלט די טעג וויפיעל עס וועט נאך זיין קלאר, וויל טרעפען פון וועלכען זייט ס'וועט בלאזען דער ווינט און פערטראכט זיך וועגען די לעצטע גראז פון לאנ־קע. ער דערזעהט יצחק'ן, פערוואונדערט זיך אויף איהם, בעקוקט איהם פון קאפ ביז די פיס און חזר'ט איבער:

— ניין, ניט ישראל'ס, מסתמא פון שטאדט; אפשר א סוחר? — טהוט ער אן בעסער די היטעל, געהט ארויס פון הויף און שטעלט זיך אוועק אויפ'ן מיטען וועג. בע־גריסט זיך מיט יצחק'ן און פרעגט:

— געקומען צו אונז?

— יא, יא, געקומען צום טאטען און צו אייך.

— דאס איז דאך ישראל'ס — טראכט דער גוי און איהם פערדריסט, למי ער האט די היטעל אראבגענומען פאר איהם.

— און א פאפיראס האט דער „פאניטש", מיינער איז מאחארקע — ווארפט אוועק דער גוי זיין פאפיראס.

יצחק נעהמט ארויס זיין פּאָרטסיגאַר און דערלאַנגט איהם.

— מיט אמאָל אזוי פיעל — ווערט דער גוי צוטו־מעלט און ווייסט ניט וויפיעל צו נעהמען, בעט ער:

— זאָל דער „פּאַניטש“ אליין געבען...

פּסח שטעהט א צוטראַגענער, קוקט מיט קנאה אויפ׳ן גוי און איהם פערדריסט למי יצחק ניט איהם דעם פּאַפּי־ראָס.

— אַט דער גזלן, רעמיאַן — שלעפּט ער יצחק׳ן פאר׳ן רעקעל — ער האָט דאָך אונז גע׳מסר׳ט...

— שוין געקומען! — בעגריסט יצחק נאָך א פויער, וועלכער פאָהרט פון פעלד.

— אַהאַ, ווי הויך אויסגעוואקסען, דאנקען גאָט; ניט אזאַ ווי דו! — האָט ער א קוק נעטהאָן אויף פּסח׳ן — ווילסט ניט פאלגען דעם טאַטען. נעהם זיי צו פון דאנען, „פּאַניטש“. דאָ וועט פון זיי גאָר כיט ווערען; די דארף־שקצים וועלען זיי פער׳הרג׳ענען, מיר איז אליין א רחמנות אויף זיי... און ער זאָגט צו פּסח׳ן:

— ניט געשריבען ער זאָל בריינגען א ליולקע! גע־דיינק, איך וועל קיינמאָל ניט נעהמען אונטערפאָהרען...

—איך וועל אליין בריינגען, ווען איך וועל אוועק פאָהרען.

— דו פאָלגסט טאַקע ניט דעם טאַטען? — האָט יצחק נעפרעגט ביי פּסח׳ן און דאָס האריץ האָט איהם אזוי געגאָגט פונ׳ם פויערס ריידען.

— איך פאָלג — האָט פּסח א פערשעמטער אראָב־געלאָזען די אויגען.

— זאָגט דער גוי א ליגען?

— זאָלען זיי זיך נאָר אַזוי ניט שלאָגען, וועט שוין ניט זיין קיין אומגליק מיט מיין ניט פאַלגען. אַט דער זעל־בער רעביאַן איז געקומען איינמאָל שבועות און געשלאָגען אַזוי פיעל דעם טאַטען, ביז'ל וואנען ער האָט דעם קאַפּטען צוריסען. און יוען די מלחמה איז געווען... אין די גרויסע היטלען, גיב זיי נאָר... יצחק'ן איז אומעטיג געוואָרען פון פסח'ס ריידען און ער האָט מיט אַ טיעפער ערענסטקייט אריינגעקוקט דעם אינגעל אין פנים אריין, בעטראַכט זיינע קלאָרע באַקען, באָרוויסע פיס, צוריסענע היטעל, דורך וואַ־נען ס'האָבען זיך ארויסגעזוען די האָר פון קאָפּ. און יצחק'ן האָט אַזוי וועה געטהאָן פאַר איהם און אין דער זעלבער צייט איז ער איהם אַזוי פרעמד געווען, האָט ער אַליין איבערגע'חזר'ט:

— מיינער אַ ברודער, אַ ברודער, אַ ברודער..

און איהם האָט זיך ניט געוואָלט, אַז פסח זאָל ווייטער דערציעהלען, האָט ער איהם אָבגעשטעלט אין מיטען:

— קיינער איז איצטער פון די גוים אין דער היים ניטאָ?

— אַלע אין פעלד, וואסיל סווינאַבאַי איז אפשר אין דער היים אַ שכור'ער.

— טאַ לאָמיר זיך זעצען דאָ ערגעץ אויף אַ שטיין.

.ד

וואסיל סווינאבאי האָט אָנגעהויבען גנב'ענען באלד נאָכ'ן טאַטענס טויט, ווען ער איז נאָך געווען א קליין אינגעל. די ערשטע צייט ביי זיך אין שטוב: פלעגט צונע־מען די אייער פון אונטער די הינער, ארויסטראגען די תבואה פון שייער, אדער — דעם עלטערענס ברודער גע־צייג און אוועקטראגען זיי אין שטאָדט או זפערקויפען. דער נאָך — ביי פרעמדע; ארייןקריכען דורכ'ן פענסטער, ווען מען איז אין פעלד, צונעהמען די קליידער, וואהל און אוועקטראגען ערגעץ און פערזעצען.

און אז מען פלעגט דער אלטער פעדארען — זיין מאַמען — אנזאגען, אז וואסיל האָט אימיצען בע'גנב'עט, פלעגט זי ארויסלויפען אין גאַס, שרייענדיג:

— מיין זוהן זאָל אזוי טאָן ! דערטרינקען וועל איך איהם ! קום נאָר אהער, א שטריק האָב איך שוין צו־נעגרייט פאר דיר !

וואסיל פלעגט צונעהען צו איהר, אוועקלעגען זיך אויף דער ערד און פעדארע האָט איהם געשלאָגען מיט א שטעקען איבער'ן קאָפּ, איבער'ן פּלייצע, ארויסגעלאָזען בלוט פון נאָז און וועלען איהם בינדען : דערשטיקען, איי־דער אזא קינד !...

וואסיל האָט זיך ניט געריהרט פון ארט, געלעגען א דערשלאָגענער און געקוקט מיט אזוי פיעל דאנקבארקייט

דער מאמען אין די אויגען, ווי ער וואלט געזאגט:

— איך בין דאס ווערטה...

פלעגט פעדארע פלוצלונג שטיל ווערען. א רחמנות פלעגט איהר ארומנעהמען, און צופרידען איז זי געווען, וואס זי האט איהם ניט געבונדען.

און קוקענדיג אויף וואסיל'ס נעבאכדיגען פנים, שטילע אויגען, האט פעדארען געדוכט, אז שונאים האבען דאס אויף איהם אויסגעטראכט, פלעגט זי אנהויבען שילטען דעם גאנצען דארף, אבגעבען זיי די לעצטע פאר גראשען, אבי מ'זאל צורוה לאזען איהר קינד. און פון יעדער מאל שלאגען איז וואסיל אלץ איינגעבאקענער געווארען דער מאמען אין הארצען, און טהייערער און ליעבער פון אלע קינדער איז ער איהר געווען. און שטענדיג האט זי טראכט, ווי אזוי מאכט מען, אז די גאנצע באלעבאטישקייט זאל בלייבען ביי איהם, נאכגעפרעגט זיך ביי אלעמען צו א מאמע קען אבשרייבען די ירושה, ווען זי וויל, ווען דער טאטע לאזט ניט קיין צוואה. און איצטער, ווען וואסיל איז צוריק געקומען פון אסטראג, און דאס דארף האט איהם ניט געוואלט צונעהמען, איז פעדארע אליין אוועקגעפאהרען צום גובערנאטאר, בעטען איהם ער זאל ערלויבען איהר זוהן צו בלייבען אין דער היים, ניט צונעהמען פון דער מאמען איהר בעסטעס קינד און פערווארפען איהם אין וויטען סיביר.

וואסיל האט ניט געגלויבט אז דער גובערנאטאר וועט נאכגעבען דער מאמעס בקשה און געצעהלט די לעצטע טעג, וואס איז איהם געבליבען צו זיצען אויפ'ן טאטענס ערד. ער פלעגט אויפשטעהן אין דער פריה, ארומדרעהען זיך איבער די פעלדער, אויסמיידען, אז קיינער פון די

ארבייטער זאָל איהם ניט זעהן, אריינגעהן צו לאה׳ן, וועלען איהר פערקויפען די אָקסען, אנטרינקען זיך מיט בראנפען, קומען א היים, אוועקזעצען זיך אויף דער ברייטער באנק, קוקען אויפ׳ן שטן, אויף די קליידער, וואָס ליגען צואווארפען איבער׳ן שטוב, און מקנא זיין די ארבייטער, וואָס זענען איצטער אין פעלד.

וואסיל וואָלט אויך עפּעס געטהאָן, לאָזט אָבער ניט דער ברודער, וויל איהם אַרויסטרייבען פון שטוב און שרייבט בקשות צום גובערנאטאָר, וויל אליין בלייבען דער באלעבאס.

— ניין, פערקויפען די אָקסען!...

ווערט וואסיל נאָך שטארקער אין כעס אויפ׳ן ברודער. יעמאָלט וועט שוין איהם אפילו ניט אַרען, אז מ׳וועט איהם אַרויסטרייבען פון דאָרף, אפילו ווייט אין סיביר אוועקשיקען.

— מיט אַזעלכע פּלייצעס ווי איך! — האָט וואסיל דערפיהלט זיין כח און איהם האָט זיך עפּעס געוואָלט צוּ־ברעכען, ער האָט זיך אבער דערמאָנט אָן דער אלטער מאַמען. דערזעהען איהר איינגעבויגענעם רוקען, קליינעם נעזעל, ווי זי בעט זיך שטענדיג ביי איהם:

—זיי רוהיג, מיין קינד — און אַזוי האָט זי איהם אויך געבעטען פאר׳ן אוועקפאָהרען צום גובערנאטאר האָט ער זיך אוועקגעזעצט אויפ׳ן באנק און געטראכט, וואָס זאָל ער טאָן: געהן אין שייער אויסדרעשען אביסעל קאָרן, ס׳זאָל זיין אויף א קווארט בראָנפען, אָדער כאַפּען א דרעמעל. און ער האָט אליין ניט געפיהלט, ווי ער איז איינגעשלאָפען.

— —

אין אבענד ערשט, ווען ס׳איז שוין פינסטער געוואָ־

רען, האָט דער שטובינער טומעל אויפגעוועקט וואסיליען.
אָן אָנגעצונדענע קינעלקע האָט ער דערפיהלט לעבען נאָז
און די שווענגערין האָט געשריען:

— פרעסט זיך אָן און ליעגט — אין אַזאַ צייט!

וואסיל האָט איהר געוואָלט אראבלאָזען דריי פרעסק.
זי זאָל זיך דריי מאָל איבערדרעהען ביז'ן קאטוך. נאָר ער
האָט זיך נעפּוילט. האָט זיך די שווענגערען נאָך מעהרער
פארנאנדערגעשריען:

— אויפ'ן פּארטינגען!...

וואסיל האָט איהר גאָר ניט נעענטפערט, אָנגעטהאָן
אויף די אקסלען זיין רעקעל און ארויסגערוקט זיך פון
שטוב.

— געהען צו ישראל'ן? — האָט ער געטראכט —
וואָס וועט ער דאָרטען טהאָן? קיין בראנפען וועט זי שוין
מעהר ניט געבען און קיין געלט האָט ער ניט. און ער האָט
אליין ניט געפיהלט וואו ער איז אהין געקומען.

די לאָדען זיינען פערמאכט, די טיר פערדרוקט. וואַ־
סיל האָט זיך פערוואונדערט: — זאָל שוין זיין אזוי
שפּעט? — און ער האָט אָנגעקלאפט אין טיר.

מ'האָט איהם ניט געעפענט, נאָר געפרעגט פון אינע־
ווייניג, וואָס וויל ער.

וואסיל האָט ווידער געוואָלט ריידען וועגען די אק־
סען. ער האָט זיך אבער שוואך און אראבגעפאלען גע־
פילט ביי זיך און איהם האָט זיך געדוכט אז ער וועט
גאָר מורא האבען צו נעהמען זיי — האָט ער נאָר גע־
בעטען א פּעקעל טיטון. דורכ'ן פענסטער האָט מען איהם
דערלאנגט די טיטון, געטרויט דאָס געלט, אבי ער זאָל
אוועקגעהן.

ה.

לכבוד יצחק'ס קומען האָט מען ביי ישראל'ן פער־מאַכט פון אָנהויב אבענד די לאַדען פון די פענסטער, פעררוקט די טיר און קיינעם ניט אריינגעלאָזען אין שטוב. אַ טישטוך אויפ'ן טיש אָוועקגעלעגט, ארויסגע־טראָגען די פלעשער עסעק, מיט די חלה, אראָבגענומען די וואָג און אנגעצונדען דעם גרויסען לאָמפּ. צום טיי האָט מען אראָבגענומען פון בוידעם די פּסח'דיגע גלע־זער מיט די נייע לעפעלעך. און ישראל האָט אנגעטאָן זיין שבת'דיגען קאַפּטען, צוקאַמט די באָרד און יו"ט'דיג גע־רויכערט יצחק'ס אַ פּאַפּיראָס.

די קינדער זיינען געזעסען צופריעדענע ביים טיש און מיט נייגעריגקייט בעטראַכט יצחק'ן, צוגעהערט זיך צו זיין יעדער וואָרט, נאָך אמאָל איבערגעפרעגט און דער־נאָך פאַר זיך איבערגע'חזר'ט.

— נו, ווי איז דיר מיין זוהן? — האָט ישראל ניט געוואוסט וואָס ווייטער צו פרעגען, נאָר איהם האָט זיך גע־וואָלט וויסען, ווי אַזוי האָט זיין קינד געלעבט אין דער ברייטער וועלט, קיינמאָל קיין קאָפּיקע פון דער היים ניט געקראָגען. זאָל ער איהם דערצעהלען, ווי אַזוי ער איז אויסגעוואַקסען, פון אַ קליין אינגעל — דאַנקען גאָט — מיט מענשען גלייך...

— דאַרטען טרינקט מען אויך טיי — האָט יצחק אַ שמייכעל געטהאָן.

— יאַ, מ'טרינקט טיי, האָט זיך ישראל אביסעל פער־לאָרען און ענטשוויגען געוואָרען. געקוקט אויף יצחק'ן, בעטראַכט זיין פנים, די קליידער, דערמאָנט זיך, אז אוועק־געפאָהרען איז ער פון דער היים אין אן ערגערען אנצוג פון דעם, וואָס ער טראָגט איצטער און ער האָט אליין ניט געפיהלט, ווי ער פרעגט:

— וויפיעל קאָסט דיר דיין גאַניטור? האָסט איהם געקויפט? אָדער אליין געמאַכט?

— מאַכען קאָסט טהייערער.

— און די העמדער האָסטו בעקומען? — האָט זיך אריינגעמישט לאה, געלאָפען צום באַהן־הויף, קוים גע־כאַפּט איהם, האָט ער דיר אבגעגעבען?

ס'איז ווידער שטיל געוואָרען. די קינדער עסען רוהיג די פיש, אין שטוב איז ליכטיג, קיין גוים זיינען ניטאָ. ישראל קוקט אויף אלעמען און טראַכט: אַט איצטער קען מען מיט איהם ריידען, זאָל ער דערצעהלען פון אָנהויב אָן: ווי אַזוי איז ער געקומען אין אדעס, צו וועמען איז ער פערפאָהרען, ביי וועמען פלעגט ער עסען שבת ויו"ט, ער וויים אבער ניט ווי צו פרעגען.

— אַ קינד דאַרף אליין דערצעהלען דעם טאַטען, און ישראל וואַרט ער זאָל אָנהייבען. יצחק קוקט אבער גאָר אין אנ'אנדער זייט און זיין פנים איז אַזוי פרעמד דעם טאַטען.

וועגען וואָס קען ער איצטער טראַכטען? — וויל טרעפען ישראל און ער מורמעלט שטיל:

— נו איטשע, נו...

יצחק קוקט אויף דער מאַמען, אויף די קינדער, אויף זייערע נייגעריגע אויגען און פּיהלט ווי די גאַנצע שטוב מאָנט ביי איהם עפּעס. די עלטערע שוועסטער דאָבע, וואָס דערלאַנגט צום טיש און בעט זיך, ער זאָל מעהרער עסען, די קליינע רחל צוזאַמען מיט טאַטע־מאַמען דערמאַנען איהם אָן עפּעס אַן אַלטען חוב, וועלכער ער דאַרף זיי איצ־טער בעצאָהלען. און געוואוסט האָט ער, אז ער קען זיי צופרידענשטעלען מיט זיינע עטליכע ווערטער, האָט ער זיך פערטראַכט וועגען זיך, וועגען זיין לעבען, וואָס קען ער זיי דערצעהלען:

— זיין פאַרען — בעט זיך ביי א סוחר, ער זאָל איהם נעהמען אין זיין האָטעל, דערפאַר געטראַגען זיינע פּעקלעך. אפשר דערצעהלען זיי פון דעם סוחר מיט'ן גרויסען נאָז, וועלכער האָט געקוקט דורך צוויי פּאָר שפּאַ־קולען, פון זיינע גרויסע שטיוועל מיט די לאַנגע כאַלי־ווען? — האָט יצחק א שמייכעל געטהאָן.

לאה'ן האָט אַן אומעט ארומגענומען, קוקענדיג אויף די לעדיגע טעלער און גלעזער, פערשלאָפענע קינדער. — אזוי שטיל... און די רוהיגקייט האָט איהר געמאַטערט, האָט זי זיך אבגערופען.

— לאָמיר זיך לעגען שלאָפען. ווי ניט ווערסטו נאָך האָבען היינט „געסט“; אָנגעטרונקען האָבען זיי זיך ביי ארחופ'ן, אהער וועלען זיי קומען ברעכען די פענסטער, און זי האָט זיך פערטראַכט וואו לעגט מען יצחק'ן שלאָ־פען, אבגעמאָסטען די ביינקלעך, דעם טיש, די בעט.

— געה איטשע גאָר ארויס אין גאַס, מיר וועלען זיך דערווייל אויסבעטען.

ז׳

צוזאמען מיט יצחק׳ן איז דאבע אויף ארויס אין דרויסען. אין גאס, האט זי געטראכט, וועלען זיי זיין אליין אהן טאטע־מאמען, דארטען וועט זי פאר איהם קענען אויס־ריידען איהר הארץ, ער וועט איהר פערשטעהן, פון דעם געדאנק אליין איז איהר גרינגער געווארען און א צופריע־דענע איז זי נאכגעגאנגען נאך איהם אין דער שטילקייט. דאס דארף שלאפט שוין, די הייזלעך האבען זיך אין דער פינסטער אויסגעגלייכט מיט דער ערד. פון אנהויב האט זיך יצחק אביסעל צוטומעלט; זיין אויג האט זיך אבגע־וואוינט פון אזא פינסטערניש און ער איז געבליבען שטע־הען לעבען שוועל פון הויז. דאבע האט איהם אנגענומען פאר׳ן האנט געפיהרט איבער׳ן לאנגען הויף און גע־טרייסט, אז באלד וועלען זיי צום טייך ארויסגעהן און דארטען וועט זיין ליכטיגער. יצחק האט זיך ארויסגערו־פון איהר האנט און אליין געגאנגען. איהם איז געפעלען געווארען די אונבעשטימטקייט; איין פוס האלט מען לע־בען זיך און די צווייטע ווייסט מען ניט וואו צו שטעלען; פרובסט... פרובסט... און איהם האט זיך געוואלט, אז דער וועג זאל זיך אזוי לאנג, לאנג ציהען און ער וועט שטיל געהן...

— אט א איז שוין דער טייך — האט איהם דאבע אבגעשטעלט, — לאמיר זיך זעצען אויף די שטיינער לע־

בען וואסער, און יצחק האָט אליין ניט געפּיהלט, ווי ער האָט זיך אָוועקגעזעצט.

ס'איז שטיל, פון דאָרף פינקלען עטלעכע פייער־לעך ארויס. ס'דערהערט זיך א סקריפּ פון די ברייטע שייער־טירען; שניידט, שניידט די שטילקייט ביז'ל וואנען ער דערטרינקט זיך אין איהר אליין. אויפ'ן צווייטען זייט טייך הויבט זיך אויף פון די לאַנקעס א נעבעל, מישט זיך צונויף מיט דער נאכטיגער טונקעלקייט און מאכט איהר נאָך געדיכטער. דריקט צונויף די הויכע בערג מיט'ן וואלד, צוזאמען מיט די קליינע דאָרף־הייזער, ברייטע פעלדער און מאכט פון דער גאנצער וועלט א קליין ווינקעל.

יצחק האָט זיך אנגעשפּארט אָן בוים, וואָס איז גע־שטאַנען לעבען איהם אין טייך, און מיט זיינע פיס האָט ער געפּיהלט דעם קלאַפּען פון וואסער אָן ברעג. און איבער איהם און אונטער איהם האָט געפינקעלט דער הימעל, פול אויסגעזעצט מיט שטערען. און מיט'ן פולען אטהעם האָט ער איינגעזאפּט די פייכטקייט פון דער ערד מיט דער ברייטקייט פון די פעלדער...

— למי שווייגסטו? — האָט זיך דאָבע ווייטער ניט געקענט איינהאלטען. דערצעהל, אזוי לאנג ניט געזעהן זיך... ווען וועסטו נאָך אמאָל קומען? דאָ איז אזוי אומע־טיג... איך קען אהין ניט קומען, דערצעהל כאָטש דו...

— וואָס זאָל איך דיר דערצעהלען? — איז יצחק'ן שווער געווען צו ריידען — אומעטום גלייך...

— נו טו איז וואָס? — האָט זיך דאָבע געבעטען ווי א קינד — וואָס האָסטו געטהאָן? האָסטו א סך בעקאנטע? דאָ איז ניטאָ מיט קיינעם א ווארט אויסצוריידען, ווידער גוים און אבער גוים...

— איך האָב געלערענט, און אז ס'האָט דערעסען, פלעג איך אויף חדשים אוועקוואַרפען, ארומגעהן לעדיג, ניט האבען וואוהין אריינגעהן; אזוי ארומשלעפען זיך, ארומשלעפען זיך, ביז איך פלעג ווידער אָנהויבען לער־נען; לערנע ן,לערנען, אוועקגעהן צום עקזאמען... און אז ס'האָט אלין דערעסען, בין איך א היים געקומען, אפשר דאָ?...

און יצחק איז ענטשוויגען געוואָרען, פעררוקט די הענט אין בוזים און אריינגערוקט זיך אין די צווייגען פון בוים, געזוכט מיט די בליקען דעם טייך... און דאָבע האָט אלין איבערגע'חזר'ט:

— דו האָסט דאָך מיר גאָר ניט געזאָגט.

— וואָס זאָל איך דיר דערצעהלען?...

און די פינסטערניש האָט זיך ווי א שווערע מסה גע־וויגט איבער איהם און געוועקט בענקעניש און וועהטאָג אין זיין הארץ.

און יצחק האָט ניט געפיהלט ווי ער חזר'ט איבער:

ש—ש—ש...

דאָבע איז אין כעס געוואָרען פון ערגערניש און אָב־גערוקט זיך פון ברודער. נאָך שטארקער האָט זי איצטער דערפיהלט איהר עלענדקייט. געקוקט האָט זי אויף יצחק'ן און ניט געקענט שענקען איהם זיין שווייגען, געוואָלט האָט זיך איהר אוועקגעהן, לאָזען איהם דאָ אליין זיצען.

— וויל פון מיר ניט וויסען! א פרעמדער... אליין אויף דער וועלט, א ברודער וויל ניט וויסען... און איהרע געדאנקען האָבען זיך דערנעהנטערט צום פארטאָג.

— ווידער אויפשטעהן... ווידער די בראנפען.. דער גוי... שלעפּ... טראָג... פאר וועמען? — האָט זי אלין אי־

בערגע׳חזר׳ט און געקוקט אין דער פינסטערניש אריין.

ארויפצוצו אביסעל העבער איבער׳ן טייך האט אי־מיצער פייער אויפגעלעגט, לעבען איהם האבען זיך גע־קאפאשעט ווי פלעקען מענשעשע קעפ. הינטער׳ן דארף האבען געזוננגען און געלאכט די נאטשליעגניקעס און זייער הילכיג געלעכטער האט געריסען די שטילקייט, ווי ער וואלט זיך געקייקעלט איבער פעלזען. ערגעץ האט מען אנ־געהויבען שפילען אויף א פייפעל. אומעטיג האבען זיך אויסגעצויגען אין דער לופטען די טענער, אנגעזאגט, אז דער הערבסט איז שוין דא, בעקלאגט די הוילע פעלדער און ארויסגערופען טרעהרען ביי דאבען, ווי זיי וואלטען בע־וויינט אויך איהר לעבען.

ז.

אויף מארגען, ווען יצחק האט זיך אויפגעכאפט פון שלאף איז שוין געווען גאנץ שפעט. אין שטוב האט מען שוין א סך ארבייט אבגעטהאן; די אינגלעך זיינען אוועק־געגאנגען אין פאקס נאך בראנפען; רחל איז געשטאנען אין גאס און געהיט טאמער פארט פלוצלונג אז אן אקציז־ניק. דאבע איז ארוים אין דארף מאהנען ביי די גוים די חובות; אויב ניט מיט געלד, זאלען זיי אבגעבען מיט א קארטאפעל, א ציבעלע...

— בלוטיגע אנגענומען — האט זיי לאה ניט געקענט שענקען — און איצטער, געה בעט ביי זיי ווי א נדבה, און זי האט זיך נאך אמאל געשווארען קיינמאל, קיינעם ניט געבען א נראשען אהן געלט.

— ער מעג אפילו פגר'ן פאר די פיס...

— און יענע אבגעגעבען? ! — האט ז יאויסגעלאזען איהר כעס אויף א גויה, וועלכע האט געבעטען א פונט זייף אויף בארג — איך האב ניט פון וואנען; פאר געלט געהט מען צו ארחיפ'ן, אהן געלט קומט מען צו מיר, איך האב ניט!

די גויה האט זיך געשווארען אז זי האט נאך קיינמאל ביי ארחופ'ן ניט גענומען, שטענדיג קויפט זי ביי ישראל'ן און געבעטען זיך, מ'זאל איהר געבען די זייף — אויסוואשען א העמד אויף זונטאג.

— אַט בין איך שוי זאין דער היים — איז יצחק גע־לעגען אין בעט און געטראַכט — געזעהן די מאַמע מיט די קינדער, דאָס דאַרף וואוהין זיי האָבען זיך אריינגעקלי־בען, מיט'ן טאַטען נערעדט, ווייס, אז א גוי האָט גע־מאַכט א קראַם, נעהמט ביי זיי צו די פּרנסה, דער גלח רעדט אָן, מ'זאָל זיי ארויסטרייבען — ניט האַלטען די פּיאַווקע. רחל איז שוין אויסגעוואַקסען, א גרויסע מיי־דעל געוואָרען; האָט שעהנע שוואַרצע אויגעלעך, און יצחק האָט געקוקט אויפ'ן טאַטען ווי ער מעסט א גויה קעראַסין, יענע שרייט:

— ניט דערגאַסען!

דער טאַטע שווערט אז ער האָט ריכטיג געגעבען. זי וויל אבער, מ'זאָל נאָך אמאָל איבערמעסטען. ישראל בעט זיך:

—ס'וועט זיך פאַרנאַנדערגיסען...—און פּאָלגט איהר.

— אזוי געהיילט זיך... שבת אריין דער געראַנק און זונטאַג אוועקגעפּאָהרען —טראַכט יצחק, איינקוקענדיג זיך אויף דער צופרידענער גויה מיט'ן פערטרויערטען טאַטען, ווי זיינע הענט טרייסלען זיך, מעסטענדיג דעם קעראַסין.

— און וואָס? פיהלט ער ווי עפּעס צושווימט פאַר זיינע אויגען און ער פוילט זיך אויפשטעהן. — וואָס וועט ער טהאָן? — ציהט זיך אוים פאַר יצחק'ן דער טאָג — די מאַמע דערצעהלט פון די גוים מיט די בראַנפען, דער טאַטע איז אין כעס, א גויה בעט זייף... נורעט ער זיך איין אין קישען און טראַכט וועגען די טעג פון וואַרשוי.

— ס'וועקט אויף דער קלונג פון טראַמוויי. די בוקעלעך לינען שוין; אלע טאָג די זעלבע דרייעקיגע און נאָר דריי.

א גלאז קאווע שטעהט אויפ׳ן טיש און יעדער מאל ווערט זי קאלט...

— אפשר פאהרען צוריק? — קריכען פויל די נע־דאנקען.

רחל איז אריינגעלאפען אין שטוב, אנגעזאגט, אז זרח דער פאסעסאר איז געקומען.

— אין שטוב נאך ניט אויפגעראמט — האט לאה׳ן פערדראסען, און אונצופרידען איז זי געווען, וואס יצחק ליגט נאך אין בעט. האט זי בעסער פערבונדען די טיכעל פון קאפ, בעקוקט די בלוזקע, צי זי איז א ריינע און נע־פרובט די ביינקלעך אוועקשטעלען אויף אן ארט, ארויס־טראגען די קעראסין.

— גוט מארגען!

— גוט מארגען! — האט זיך זרח דער פאסעסאר בע־גריסט מיט ישראל׳ן אין פאר־הויז און באלד איז אריין אין שטוב א הויכער איד מיט א פאר ברייטע פלייצעס אין די זעכצינער יאהרען.

— א, א גאסט! — איז לאה רויט געווארען.

— איהר האט טאקע אן אמת׳ען גאסט; אייער זוהן איז געקומען, וועלכער איז דאס, דער, וואס שטודירט?

— דער איינער איז דאך נאר געווען אין דער פרעמד

— האט לאה א קוק געטהאן אויף יצחק׳ס געלעגער — שלאפט נאך. די איבעריגע זיינען דאך אין דער היים; סיידען זעליג׳ן אוועקשיקען ערגעץ אויף ווינטער...

יא, לעבען זיך טאר מען ביי היינטיגע צייטען ניט האלטען, נאך אויפ׳ן ישוב..

יצחק האט ארויסגערוקט דעם קאפ פון זיין געלעגער, בעגריסט זיך מיט זרח׳ן.

זרח האָט זיך אביסעל פערלאָרען, ער האָט ניט גע־וואוסט וועגען וואָס צו ריידען מיט יצחק'ן. האָט ער אויפ־געהויבען די הענט צום בארד, דערמאָנט זיך, אז ער געהט אין א מאנישקע, מיט א שווארצען שניפּס און געפּרעגט ביי לאה'ן, צי ס'וועט זיין ביי איהר פּיש אויף שבת, זאָל זי איהם צוזאגען, וועט ער שיקען דער שיקסע. דערצעהלט, אז די גוים האָבען צובראכען דעם פּלויט און צוטראָטען די קארטאָפעל. איצטער איז שוין ניט ווערט צו מאכען א ניי־עם פּלויט; ווינטער וועלען זיי סיי ווי איהם צוברעכען און צונעמען די העלץ, וויל ער בעסער אויסגראבען די קארטאָ־פעל, כאָטש ס'איז נאָך צו פריה, איז ער אהער געקומען אין דאָרף דינגען גויה'ס. זרח איז דורכגעגאנגען עטליכע מאָל די שטוב, א קוק געטהאָן צום פערד און פערדרויכערט א פּאַ־פּיראָס.

יצחק האָט זיך איינגעקוקט אויף זרח'ן, אויף זיינע גלאנציגע שטיוועל, מיט די שפּיציגע נעזער, קורצען שוואר־צען סורדוטעל, און געוואָלט טרעפען וואָס קען טהאָן אזא איד אין דאָרף, א סוחר? מיט וואָס קען ער האנדלען? און ער האָט געפּרעגט:

— איהר וואוינט ווייט פון דאנען?

— ניעט, גאספּאדין גאָלדמאן, עטליכע וויארסט אינ־גאנצען; אָט דאָ הינטער'ן וואלד, פאר 15—20 מינוט סו־מען מיר אהין אויף מיין קאשטאן.

— א הויף?

— אַ מאָל א הויף געווען, איצטער איז מען לעבען הויף.

— פיהרט איהר געשעפטען?

— דאָ זיינען קיין געשעפטען ניטאָ, אז מ'וואוינט

אבער אב זעכציג יאָהר אויף איין אָרט... דאַ געבוירען געוואַרען אין האַליעשוקער וואַלד, דער טאַטע דאָרטען געוואוינט. יעדער בוימעלע קען מיך... אונזערער א מענש קען ניט וואוינען אין שטאָדט, אָט דאַ וועלען מיר שוין שטאַרבען, אונזערע קינדער זאָלען כאָטש אהין קענען קומען. אָט אַזוי פריהער זייט איהר אוועקגעפאָהרען, דערנאָך וועט איהר צונעמען דעם אינגערען, און נאָר דעם יונגסטען, מיר זיינען שוין צו אלט. אמת, ר' ישראל?

— וואָס טהוט מען אבער אין שטאָדט? — האָט זיך יאָה פערטראַכט — גאָט ווייסט ווי יצחק האָט דאָרטען געלעבט; אפשר ניט געגעסען. דאַ גיס איך ארויס דעם טאָפּ לאַקשען...

יצחק האָט זיך אויף גיך אָנגעטהאָן, ארויס אין גאַס, בעקוקט די קליינע בריטשקע, דעם פערד; אַ הויכער קאַשטאַן, האַלט דעם קאָפּ פעררייסען.

— איך וואָלט געוועזן גוט צו דורכפאָהרען זיך — האָט ער געטראַכט — ווי מאַכט מען אבער, אז זרח זאָל איהם פערבעטען צו זיך...

יצחק איז צוריק אריין אין שטוב און אַוועקגעזעצט זיך עסען.

— נו, גאַספאָדין גאָלדמאַן, און וואָס איז מכח צו פאָהרען צו אונז? מיין קאַשטאַן וועט אייך ברייגנען איינס און צוויי, — אין הויף האָב איך צוויי און דרייסיג אַזעלכע געהאַט — צוריק אויף אבפיהרען. און אויב איהר וועט וועלען אביסעל בעקומען אַשיפּאַוקע מיט די פעלדער, וויים מיין קאַשטאַן דאָרטען אויף דעם וועג.

יצחק האָט געוואָלט אוועקוואַרפען דעם עסען און גלייך פאָהרען, ער האָט זיך אבער געשעמט פאַר טאַטען־

מאמען; איהם איז געוועזן ניט אנגענעהם פאר זיי און ער האט אנגעהויבען שמייכלען.

— וואס וועלען זיי זאגען?

— דעם ערשטען טאג — האט לאה געפרובט ניט איינשטימען.

פאר זיך האט זי אבער געטראכט: זאל ער פאה־רען, דעם פערגעניגען וואס ער האט דא אין דער פינס־טערער שטיבעלע.

ח.

פון קדמונים אָן איז זרח געזעסען אין פאדליעשור־קער הויף, געצאָהלט דעם פריץ ארענדע און אליין געווען דער באלעבאס איבער׳ן הויף; געהאָדעוועט בהמות, פערד, געבויט שטאלען, געבראכט אלערליי מאשינען און געלע־רענט די פארעבקעס ווי צו ארבייטען מיט זיי.

אז דער אלטער פריץ איז אבער געשטארבען און דער הויף איז איבערגעגאנגען צו זיינעם א פלימעניק, וועל־כען מ׳האָט אראָבגעבראכט פון הינטער ליובלין, האָט דער יונגער פריץ פעררופען צו זיך זרח׳ן אין רעכטען שניט־צייט און געזאָגט איהם אז ער האָט געזוכט אין אלע פאפי־רען, וואָס דער פעטער האָט געלאָזען, אויפגעפענט די צוואה און אין ערגעץ האָט ער ניט געפונען אויף וויפיעל יאָהר איז פערדונגען דער הויף און וויפיעל זרח צאָהלט.

— מיין פעטער איז געווען אן אלטער מאן, קיין קינ־דער ניט געהאט, געוואָלט לעבען רוהיג, האָט איהם ניט געארט, וואָס פרעמדע באלעבאטעווען איבער זיין פערמע־גען, איך וויל אָבער האלטען דעם הויף פאר זיך. פאר די פערד מיט די בהמות האָט דער יונגער פריץ צוגעזאגט צו בעצאָהלען זרח׳ן, אפילו לאָזען איבערווינטערען. די זריעה מוז אבער צו איהם געהערען. זרח האָט איהם גאר ניט גע־ענטפערט, געשטאנען לעבען פענסטער, געקוקט אויף איהם און געשוויגען. דאס האָט דעם יונגען פריץ נאך מעה־

רער ארײנגעבראכט אין כעס און ער האָט אָנגעהויבען שרײען, אויב זרח וועט איהם ניט פערקויפען דעם אינ־ווענטאר, טרײבט ער איהם אַרויס גלײך פון הויף און לאָזט איהם קײן זאך ניט נעהמען.

זרח האָט אַלץ אויסגעהערט, גאָר ניט גע־זאָגט, אַרויס אין דרויסען, צונויפגערופען די פּאראבקעס פון די פעלדער, בעצאָהלט די טאגארבײטער און אוועק־געשיקט זײ א היים. געהײסען צונויפטרײבען די פערד פון אַלע פּאָלוואַרקעס אין גרויסען הויף ארײן. און אַלײן איז ער אַוועקגעפאָהרען מיט די אַלטע קאָנטראַקטען אין פּעטערבורג צו אַ גרויסען אדוואָקאט.

— — — — — — — — — — — — — — — —

ווען זרח איז געקומען פון פּעטערבורג האָבען אויף איהם פון דרײ טעג געווארט סוחרים, בעקוקט די בהמות, געשאצט די פערד, געגעבען אבטרעט געלד איינע די אנ־דערע.

און אַז זײ האָבען דערזעהן זרח׳ן, ווי שווארץ און פערחומעט ער איז געווארען פאר די עטליכע טעג, דעם פולען הויף פערד, די וועגעלעך הײ, וואס מען קויפט בײ די גוים פאר זײ — זיינען די סוחרים נאך טקיף׳ער גע־וואָרען בײ זיך און מעהר ווי צו פינף און צוואנציג רובעל ניט געוואָלט געבען פאר א שטיק.

זרח איז ארומגעגאנגען איבער׳ן הויף, געקוקט אויף די פערד, אויפ׳ן גלאנץ פון זײערע פעל, הויכע פיס, פער־ריסענע קעפּ און ניט געקענט זיך שענקען.

— זײנע פערד זאָל ער פערקויפען אויף משא: זאמיד פיהרען, צו פינף און צוואנציג רובעל א שטיק! פינף און צוואנציג וועלען זײ מיר געבען! איז ער אין

כעם געוואָרען, צוגעגאנגען צו די סוחרים, ארויסגענומען פון זיין גרויסען פאק אסיגנאַציעס עלטערע פינף און צוואַנ־ציגער און צוריסען זיי פאר אלעמען אין די אויגען.

— פינף־און־צוואַנציגער וועט איהר מיר געבען! פאר מיינע דרייהונדערט־רובעלדיגע זשערעבצעס! און ער האָט דורכגעטריבען די סוחרים פון הויף. דערנאָך האָט אבגערונגען ביי די גוים עטליכע דעסיאַטין פעלד, ארומ־געצאַמט עס און געלאָזען דארטען די פערד; פאר די בהמות אויפגעקלאַפּט פון ברעטער א שטאַל, ארויפגענומען ייי אויף קייטען און געפיהרט פאר זיי ברייהע, אליין האָט זיך זרח אוועקגעלאזען זוכען אן אנדער הויף.

דער ווינטער איז אין יענעם יאהר געווען א קאלטער, באלד נאָך סכות איז ארויסגעפאלען א גרויסער שנעע און צוליעב'ן שנעע האָט מען ניט געקענט ברייגנען פאר די פערד קיין קארם, האָבען זיי אנגעהויבען קריינקען פון הונגער און קעלט און די בהמות זיינען אבגעפאלען אויף די פיס. האָבען זיך די גוים דערשראַקען פאר זייערע פיה, זיי זאלען זיך ניט אַנשטעקען, זיינען זיי אוועקגעפאהרען און דערצעהלט דעם אסעסאָר.

און קיין הויף האָט זרח ניט געפונען; מעהר ווי אויף פינף יאהר האָט קיינער ניט געוואלט מאכען קיין קאָנטראַקט. אויף פינף יאהר האָט זרח ניט געוואלט נעהמען קיין הויף; היינט ארייגקלייבען זיך און מאָרגען זאל מען ארויסוואַרפען.... און ער האָט ניט געהאט, וואוהין צוצונעהמען די פערד, איז אנגעקומען א בעפעל,

אז מ'זאל די פערד מיט די בהמות הרג'נען און בעגראָבען, די פעל אפילו ניט לאָזען אראבנעהמען.

האָט זיך זרח ארייגגעקליבען אין שטאָדט, אבגעוואהנט א יאָהר און גאָר ניט געטהאָן, מורא געהאט די געלד ארייגלייגען אין א געשעפט;

— לאָזען אויפ'ן ווינד, טאמער קויפט מען ניט? — וואס וועט בלייבען זיין איינציג קינד; קען נאָך ח"ו אָהן א גראשען אבשטעלען זיך... פלעגט בייטאָג ארייגגעהן אין בית המדרש, זיצען, זיצען, הערען ווי אידען ריידען, וועלען אליין עפּעס זאָגען, און ניט וויסען וואס און אוועקגעהן אהיים. אדער ארייגגעהן צו אן אדוואקאט, בעצהלען איהם צעהן רובעל, ווייזען זיינע פּאפּירען פון הויף און פרעגען!

— וועט נאָך עפּעס זיין? ...

און מעהר ווי א יאהר האָט ער ניט געקענט זיין אין שטאָדט, צוריק אומגעקעהרט זיך אין פּאדליעשוק, אויסגעבויט אויפ'ן מיטען פעלד לעבען וואלד א שטוב, געדונגען א פּאָר צעהנליג דעסיאטין פעלד ביי די גוים, גענומען א פּאראבאק מיט א שיקסע זיי זאלען בעארבייטען די ערד. און אָט־דאָ־אָ הינטערן געדיכטען וואלד, אויף'ן גאנעק פון דער נייער שטוב האָט יצחק'ן בעגעגענט חנה — זרח'ס ווייב — מיט זייער איינאיינציגער טאָכטער — אסתר. פון צוועלף קינדער איז מעהר ניט געבליבען ווי איין אסתר — די מוזשינקע, פינף זין זיינען געשטאָרבען, ווען זיי זיינען שוין אויסגעוואקסען געריטען אויף פערד, ארויסגעפאָהרען צו די ארבייטער אין פעלד, און די איבעריגע זיינען געבוירען געוואָרען צו צווילינג און גאָר ניט אויפגעהאָדעוועט זיך.

אין שרעק און אין ציטער האָט מען אסתר'ן געהאַ־
דעוועט; חנה האָט א ספר־תורה געלאָזט שרייבען אויף
איהר נאָמען און אמאָל, ווען מ'איז נאָך אין הויף געווען,
פלעגט מען אלע ערב שבת ארויסשיקען א פאָר פערד, אויפ־
קלייבען די אָרימע לייט, וואָס געהן ארום איבער די דער־
פער, מ'זאָל קענען דאַווענען מיט א מנין. ראש השנה און
יום כפור פעגט זרח אויף אייגענע הוצאות ברייננגען א בעל
תפלה, צונויפפיהרען מיט זיינע פורגאנעס די ארומיגע
ישובים, אבהאַלטען זיי דעם יו"ט און דערנאָך זיי אַוועק־
שיקען מיט די אייגענע פערד א היים.

— א בעזונדער קאַמער האָבען מיר פאַר דער ספר
תורה געמאַכט — און זרח האָט אריינגעפירט יצחק'ן אין אַ
פינסטערען חדר — מ'נעהמט זי אָבער קיינמאָל ניט פאַר־
נאַנדער, קיין מנין ניטאָ; אפילו אָרימע לייט קומען שוין
אויך אהער ניט... — האָט זרח אַ שמייכעל געטאָן.

— איך וויל זי אָבגעבען אין שטאָדט אין אַ בית־
המדרש, די אַלטע לאָזט אָבער ניט; צוזאַמען מיט אסתר'ן
וויל זי איהר אָבגעבען...

און נאָך דעם ווי זרח האָט בעוויזען יצחק'ן זיין גאַנ־
צע שטוב, האָט ער איהם אריינגעפיהרט אין גאָרטען. דאָר־
טען האָט שוין געוואָרט אויף זיי דער סאַמאָוואר מיט גע־
בעקס, און אסתר — א יונג שווארץ מיידעל, מיט א לאַנ־
גען צאָפ — האָט דערלאַנגט צום טיש.

— אָט דאָס איז מיין טאָכטער! — האָט זרח נאָך
אמאָל פאָרגעשטעלט זי פאַר יצחק'ן, ווי ער וואָלט גע־
וואָלט אַז יצחק זאָל זי בעסער בעמערקען.

— די עלטסטע און די אינגסטע — האָט חנה א זיפ'ץ געטהאָן.

— האָרעוועט זיך אויפ'ן דאָרף; אהער אויך אראָב־געבראכט די בעסטע לערנער; געוואָלט אפילו זי זאָל ענדיגען, געהאט אבער מורא פאר איהר געזונד.

— זי וועט זיך אויסגלייכען מיט די „געענדיגטע"
— האָט חנה מיט שרעק געקוקט אויף איהר קינד.

— איך האָב אייך גאָר ניט געקענט — האָט יצחק געוואָלט אבוועדען דעם שמועס אויף אנ'אַנדער זאך — מיהר ניט געהערט; פון אייער טאָכטער אפילו ניט גע־וואוסט.

— איהר זייט דאך אין שטעדט געוועזן — האָט אסתר אראָבגעלאזען איהרע לאנגע שווארצע ברעמען.

— יאָ נאָך אַן אינגעל אוועקגעפאָהרען.

— אז מיך וואָלטען טאטע־מאמע געלאָזט וואָלט איך אויך אוועקגעפאָהרען.

— דו וועסט פאָהרען, מיין קינד, ווארט, טאַטע מא־מע זיינען שוין אַלט, וואס דאָ אין וואלד וועלען מיר דיך לאָזען? — האָט חנה אבגערופען זיך.

אסתר האָט זיך פערשעמט, זי האָט פערשטאַנען אז חנה מיינט מיט דעם א חתן און איהר האָט געדוכט, אז יצחק האָט דאָך אויך פערשטאַנען, איז זי אין כעס גע־וואָרען אויף דער מאמען אוועקגעגאנגען אין שטוב און אוועקגעזעצט זיך אין קיך.

— מ'טאָר ניט וואָהנען אין דאָרף — האָט זרח וויי־טער גערעדט, פערדרייענדיג א סיגאר, — אמאָל איז געוועזן דער איד דיער באלעבאס, געהאלטען דעם דאָרף אין הענדע, מיט א צובער בראנפען אלין אויסגעפיהרט... איצ־

טער זיינען גאר אנדערע צייטען. אסתר האט ניט גע־וואלט ארויסגעהן פון קיך, סיידען די מאמע זאל מעהר ניט ריידען וועגען חתונה האבען. חנה האט איהר צוגעזאגט און בערוהיגט, אז זי האט גאר ניט געמיינט און יצחק האט ניט פערשטאנען, און אזוי לאנג איינגערעדט אסתר'ן ביז וואנען זי איז צוריק ארויסגעגאנגען אין גארטען.

יצחק האט זיך איינגעקוקט אויפ'ן גערדיכטען וואלד, אויף די ברייטע פעלדער, אויף אסתר'ן, אויף איהר פריי־ער פיגור, קלארען האלז און איהם איז געווען אזוי גוט צו קוקען אויף זיי. געוואלט האט ער זיי דאס זאגען, גע־רעדט האט ער אבער וועגען אנדערע זאכען, וועגען לאנ־גען טייש, וועגען זייער פאהרען און לאנגזאם געטרונקען טיי.

ט.

ווען יצחק איז געקומען א היים, איז שוין געווען נאכט. אויפ'ן טיש האָט געברענט א קליין לעמפּעל, ארום זיינען געזעסען עלטערע גוים, געגעסען וואורשט מיט ברויט און בגנבה אויסגעטרונקען א גלעזעל בראנפען. — ישראל האָט זיך ארומגעדרעהט א צוטראָגענער ארום זיי, אריינגעקוקט אין פענסטער, צוגענומען די גלעזער פון טיש און אבגעגעבען רחל'ן זי זאָל אויסשווייינקען.

— דאָברע ביטשקי — האָט טאראס געלויבט באַזילס אקסען, וואָס ער האָט נעכטען פערקויפט און וואָס צוליעב דעם טרינקען זיי היינט באריש — פאר די געלד וועסטו קויפען אויף זומער א טהייערען פערד און וועסט ניט דארפען האלטען די „דארמאָיעדניקעס" א גאנץ ווינטער.

— גערעכט, גערעכט, ברודערקע! — האָט באזיל נוטמוטהיג געענטפערט, און פאר זיינע אויגען האָבען ארומגעשוועבט די שווארצע אידלעך, — די קאניוכעס, אין די לאנגע פלאסטשען, וואָס האָבען זיך נעכטען ארומגעדרעהט ארום זיין פוהר; און ס'האָט איהם פערדראָסען למי ער האָט ניט גענומען ביי יאנקלען נאך א האלבע קוואָרט, ער וואָלט געווים געגעבען...

— אָבער אויסגעטרונקען — האָט ער צופרידען צוגעגעבען און געבעטען ביי ישראל'ן נאך א האלבע קווארט,

באַפּענדיג זיך ברייט צום קעשענע נאָך געלד. אייגענטליך איז באַזיל נאָר געקומען אויסטרינקען א האַלבען קרו־טשעק; א גאַנצען טאָג שלעכט געפיהלט זיך נאָכ׳ן נעכ־טיגען טרינקען; אומעטיגליך געווען...

דאָ האָט ער געטראָפען טאַראַסען, פאַרביידען גע־נומען; א שכן — אפּשר וועט ער אַמאָל אין עפּעס אַרויס־העלפען, ברייינגען פון וואַלד, צוטרייבען א בהמה... אויס־טרינקענדיג דעם ערשטען קרוטשעק, איז געבליבען פון פערבייסען וואָס מ׳האָט ביי לאה׳ן אויסגעבעטען אומזיסט. געזשאַלעוועט לאָזען... א שאַד...

— אליע פּראַוודא — האָט צוגעגעבען טאַראַס — ס׳איז נאָך פאַראַן צו פערבייסען און זיי האָבען גענומען נאָך צו קרוטשקעס. דערנאָך האָט זיך נאָך פערוואַלט, און איצטער טרינקען זיי שוין די צווייטע האַלבע קוואַרט. און ביי באַזיליען פינקלען די אויגען.

— אפּשר נאָך איינע, א גאַנצע קוואַרט — דרעהט ער זיך פון איין אָרט אויפ׳ן צווייטען, צעהלענדיג דאָס געלד.

— א האַלבע! — האָט ישׂראל געזאָגט צו זעליג׳ן, וועלכער איז געשטאַנען אין פאָרהויז.

— און פאַר מיר א „הונדערטער“ — האָט לאה צו־געגעבען — א „גאַנצען“ און א „האַלבען הונדערטער“ און דו, ישׂראל, האָסט שוין גאָר ניט ביי זיך? — האָט זי ווייטער גערעדט — טו נעהם אַריין נאָך א פּאָר פאַר׳ן „אבי“, וועט ער דאָס האַלטען אין קעשענע. זעליג איז אַריין אין שטוב און געזאָגט אז קיין בראַנפען איז שוין מעהר ניטאָ אין שפּייכלער. איז דאַבע אַוועקגעגאַנגען צום גוי, ביי וועמען מ׳בעהאַלט, אַריינגעהמען נאָך, און פּסח

איז אַרויס אין גאַס היטען, טאָמער אַן אקציזניק וועט אָנפּאַהרען.

אין שטוב ווערט טומעלדיגער, ס'קומען צו מעהרער גוים; ס'איז אריינגעלאָפען פעטרוש — אַ גוט־מוטהיגער גוי, מיט שטענדיג פערטרערענטע אויגען פון טרינקען. ניט לאַנג געקומען פון פעלד, שווער געאַקערט. קען זיך ניט זעצען עסען, ביז'ל ער וועט ניט אבנעצען די ליפּען. געזאָגט ישראל'ן אַ סוד, גענומען ביי איהם אַ קרוג־טשעק, אויסגעטרונקען און אנטלאָפען אַ היים. ביים טייך שטעהט האַליאַש און בעט אַ קרוטשעק בראַנפען; ער האָט צונויפגעקליבען די אייער פון שטוב און פערקויפט, אויסגעזוכט די לעדיגע פלעשלעך פון בראַנפען, צוגע־גנב'עט ביים קליינעם שניץ דעם פיהרער, וואָס אַ דורכגע־הער האָט איהם נעכטען געלאָזען און ווי ס'איז צונויפ־געשלאָגען אויף אַ גלעזעל בראַנפען. לאַה גיט איהם אבער ניט, האָט מורא פאַר זיין ווייב, וועלכע ווערט צוויי מאָל אַ יאָהר מישוגע פאַר עגמות נפש, שילט מיט טויטע קללות פאַר וואָס מ'פערקויפט איהר מאַן בראַנפען און לויפט צו די אקציזניקעס מסר'ן אויף ישראל'ן. שרייט לאַה אויף האַליאַש'ן, זידעלט איהם פאַר אַלעמען אין די אויגען און מוסר'ט, ער זאָל זיך דערמאַנען אָן זיינע קליינע קינ־דער, וואָס איז פון שטויב געוואָרען.

— ניין, איך וועל ניט געבען, דערנאָך זאָל זי מיך שילטען מיט מיינע קינדער.

און אַז האַליאַש וויל פאַרט ניט אוועקגעהן, פרעגט לאַה ביי ישראל'ן:

— אפשר נתן'ען?

— דאָס איז דיר אינדערפריההדיגע תרנגל ? — פער־גלאָנצט ער די אויגען.

אויפ'ן באַנק זיצט סטעפּאַן, אַ נידריגער גוי, מיט אַ ברייטער שוואַרצער באָרד, און קוקט פערבייזערט אויף אַלעמען. ביז ניט לאַנג געווען „סטאַרשינאַ". פון יעדערען געקראַגען אַ גלעזעל. אַמאָל אַ טובה יענעם געטאָן, און אַנ־דערער האָט געדאַרפט אַנקומען צו איהם אָדער מ'האָט זיך געשראָקען, ער זאָל זיך ניט צוטשעפּען, און ס'איז שטענ־דיג געווען אַביסעל בראַנפען. איצטער איז ניטאָ מיט וואָס די ליפען צו בענעצען. ער ווייסט אַז קיינער וועט איהם שוין גאָר ניט געבען. ער קען אָבער אין די אָבענדען ניט זיצען אין דער היים און איהם ציהט אַזוי צו ישראל'ן, אַז ער קען קיין זאַך ניט טהאָן. דרעהט ער זיך אַרום ביי ישראל'ן אויפ'ן הויף, קוקט אין פענסטער און רוקט זיך אַריין דער־נאָך אין שטוב, זעצט זיך אַוועק אויף זיין שטענדיגען אָרט אין ווינקעל, לעבען טיש.

— דו וועסט ניט געבען ? — חזר'ט ער איבער פון צייט צו צייט צו ישראל'ן — וואָרט, וואָרט... איך וועל צו־ריק ווערען, וועל איך דיר בעווייזען. און סטעפּאַן וויל טרעפען למי איז דאָס פריהער אַנדעריש געווען, נאָר אַ זאַג געטהאָן...

אויפ'ן צווייטען זייט טיש פערבייסען גוים. ניט לאַנג אויסגעטרונקען גרויסע גלעזער בראַנפען, ריידען שטיל און גיך :

— אַז מ'וואָלט דאָס פּאָר איינמאָל געקענט.

— אַהאַ ! — ענטפערט אַ צווייטער.

— מ'דאַרף אויפשטעהן ביז'ן אויפגאַנג.

— ניט יענער קאַרטש !

און ווי היילען זיך צו די פערד.

דורכ'ן פענסטער קוקט אריין סאמויש; היט אָב וועז די גוים וועלען אוועקגעהן. פון טאַטען איז איהם געבליבען א האלבער גרונט ערד, דריי בהמות און צוויי פערד מיט שעפסען, געפוילט זיך בעארבייטען. האָט ער די פעלדער פערדונגען, די פיה פערקויפט און דאָס געלד פערטרונקען. קומט א היים א שכור'רער און שלאָגט דער ווייב. איז זי אנטלאָפען צו איהר טאַטע־מאַמען, איצטער האָט ער געג'גנב'עט פון שעדעלא א הענדעל, וויל פאר איהם קריגען א קרוט־שעק. נעהמט ניט אראב די אויגען פון לאה'ס פנים, וויל טרעפען צי זי וועט געבען.

— אפשר יא, — ווערט איהם גרינגער אויפ'ן הארצען.

פאר לאה'ן פערענטפערט זיך לאוורען, פאר וואס ער האָט זיך נעכטען געזידעלט, געכאפט זיך שלאָגען, צובראכען גלעזער...

— „דאל בוק פאניא בול" — בעט ער זיך, זי זאָל איהם געבען אויף „פארמעליע".

לאה'ס פנים איז ערנסט און זי ענטפערט ניט לאוורינען. זי ווייס, אז ער איז א כשוף־מאכער, ער האָט נאַטאליען פערשאלטען; ביי סעמיאנען איז משוגע געוואָרען דער שגיץ און גע'פגר'ט אן אקס, ווייל ער האָט זיך אָנגעהויבען מיט איהם.

לאה האָט אבער איינמאָל בעשלאָסען, זאָל ער טהאָן, וואָס ער וויל — זי וועט מעהר ניט געבען.

— איזראביש, איזראבי — פערכאפּט זי אליין — איך וועל ניט געבען.

— מאַיאַ מיליענקאַ — בעט זיך לאַווּרען און וויל איהר אַ גלעט טהאָן. לאַה האָט מורא און כאַפּט זיך אָב צוריק, אפשר דאַרף ער דאַס האָבען צום כישוף.

מיט ישראל'ן דינגט זיך היליארקע, דאָס ווייב געשטאָרבען, היינט דער דרייסיגסטער טאָג, דאַרף ער האָבען בראַנפען, נעהמען צוביסלעך מיט די שכנים. מ'איז ניט אליין, דאַנקען גאָט פאַרהאַן פריינד, געהען אין שטאָדט איז ניטאָ קיין צייט.

— נעהם איינע און הונדערט איז ביי מיר אלין איינס — ענטפערט ישראל.

— אַ קלייניגקייט, אכט גראָשען פון פלעשעל — שאָקעלט היליארקע מיט'ן קאָפּ.

— טו נעהם ניט, למי רעעכנסטו ניט, וואָס ס'צוברעכט זיך, וואָס מ'נעהמט צו און וואו זענען אקציזניקעס ?

יצחק קוקט אויף די גוים ווי זיי עסען און שרייען, אויף די שטוביגע, ווי זייי ארבייטען געשווינד, און אין קאָפּ מיישט זיך צונויף ביי איהם דער טומעל פון שטוב מיט דער שטילקייט פון פאדליעשוק, און ער ווייסט אליין, וואָס איז מיט איהם. ווי אַזוי איז ער אריינגעפאלען אהער. עפּעס פלוצלונג...

שווער איז איהם איבעררעכענען די צייט, וואָס ער איז אין זדער היים ; אינגאַנצען צוויי טעג און אַזוי לאַנג...

אַט האָט ער אַבגעשטעלט זיין בליק אויף דער מאַמען, ווי זי וועגט חלה, ווי פלינק זי כאַפּט אַראַב די וואָג, שטעלט אוועק אַן אַנדערע, ווען יענער הייבט אָן שרייען, אַז זי האָט אָבגענאַרט און מיט זיכערקייט דערווייזט זי, אַז ס׳איז ריכטיג. שווערט מיט אַזאַ אונטערטעניגען קול, אַז זי וויל יענעם׳ס ניט; און איהרע אויגען זיינען יעמאָלט אַזעלכע גנב׳ישע, דערשראָקענע.

— נו, ס׳דערציהט ניט? האַלט זי מיט׳ן האַנט די וואָג, ציהט אַזוי אויס דעם פינגער, יענער זאָל מיינען אַז זי ווייזט נאָר אָן.

יצחק קוקט און פערשטעהט ניט וואָס דאָ קומט פאָר. איהם ווילט זיך פרעגען:

— צו וואָס טהוט זי דאָס?

נאָר פּלוצלונג דערזעהט ער איהר רויטען פּנים, די אויגען, און ער וויל שוין ניט פרעגען. און ער פערשעמט זיך... איהם טהוט וועה און ער שרעקט זיך, וויל ער צוגע־הען צו דער מאַמען און זאָגען איהר:

— מאַמע טהו דאָס ניט...

דער גוי נעהמט צו די חלה, עסט זי מיט אַזאַ אַפּעטיט, קלייבט צונויף יעדעס ברעקעל און וואַרפט אין מויל אַריין, קוקט אַזוי טעמפּ אויף יצחק׳ן. קען יצחק אויף ביי־דען ניט קוקען, ניט אויף דער מאַמען און ניט אויפ׳ן גוי, וויל זיי גאַר ניט זאָגען, לאָזט זיי אין שטוב און געהט אַרויס אין גאַס.

פּסח איז אַרומגעגאַנגען אין אַ לאַנגען פּלאַסטש, אַ באַרוויסער איבער׳ן גאַס. אַ פייכטער ווינטעל האָט גע־

בלאָזען איבער זיינע האָר. די לבנה, א דינע, ווי א האַלבער רייפעלע האָט זיך ארויסגעשניטען פון הינטער די בערג און געוואָרפען איהר שיין אויף זיין פּנים.

אין דער שטילקייט פון דער נאכט האָט פּסח פּער־געסען אָן אקציזניק און א צופריעדענער ארומגעלאָפען איבער'ן גאס, געשפּיעלט זיך מיט'ן זאמד, אנגעשארט איהם אויף די פיס און פערדעקט זיי ביז די ביינדלעך, גע־וואָרפען שטיינער, געוואָלט איבעריאָגען זיין שטן און אנטלויפען אויף די פעלדער, וועלכע האָבען איהם גע־מאָניעט צו זיך מיט'ן בליאסק פון זייער ברייטען שטח. ער האָט אויפגעהויבען די אויגען צו דער לבנה און געשריען אויף איהר. פלוצלונג פערטראכט זיך ווי זי פערבעהאַלט זיך אין די שטיקלעך וואָלקענס, און ווי פלינק זי רוקט זיך ווידער ארויס...

— דו האָסט גאר קיין מורא ניט אליין צו זיין דאָ?

— איז יצחק צוגעגאנגען צו פּסח'ן.

— געה אין שטוב אריין.

— איך מורא האָבען! איך וועל דיר ביינאכט דורכ־געהן דעם גאנצען דאָרף אליין, אפילו אונטער'ן בריק — און פּסח האָט אראָבגעוואָרפען פון זיך דעם בגד און אנגע־הויבען ארומלויפען הין און צוריק.

— טאָקע האָסט גאר קיין מורא ניט?

— איך האָב גענעכטיגט אונטער'ן בריק.

— ווי אזוי?

— בראָנפען בעהאלטען, אין וואַלד אויך גענעכטיגט!

— אין וואַלד אויך! ביזטו דאָך גאר א גרויסער בחור.

— דער אקציזניק האָט אונז געוואָלט כאַפּען, בין איך אַנטלאָפן, און אין פערד! און אין פערד... איך מיט מיין „פּאַרלעטשקע“, קוים וואָס זי שלעפּט די רעדער און ער מיט זיין פּאָר פערד האָט מיך ניט דעריאַגט. אויפ׳ן פּאַרטאָג איז ערשט געקומען דער טאַטע. א גאַנצע נאַכט אליין אָבגעשטאַנען אין וואַלד. געלעגען איינגענו־רעט אין וואָגן. אין ערגעץ ניט איינגעקוקט זיך, נאָר איינ־געהערט זיך ווי די צווייגען שאָקלען זיך, ריכטיג ווי מענ־שען וואָלטען נעגאַנגען.

— אָבער יעמאָלט האָסטו זיך שוין געשראָקען?

— ניין, אויך ניט — ווערט פּסח שטילער. יצחק קוקט אויף פּסח׳ן, ווי צוטראָגען ער איז, דער פּנים א דער־שראָקענער און א פאַראומעטיגטער, ווייל ער איהם מיט עפּעס דערפּרעהען, זאָגט ער:

— איך וועל דיר גאָר צונעמען צו זיך; ווילסט פּאָה־רען אין וואַרשוי? דו וועסט ניט בענקען נאָך די בראַנ־פען?

פּסח האָט זיך איינגענורעט אין יצחק׳ן און אליין ניט געוואוסט, וואָס צו ענטפערען פאַר פרייד. איהם האָט זיך ניט נעגלויבט, אַז ס׳וועט טאַקע זיין אַזוי, כאָטש ער האָט געוואוסט, אַז יצחק וועט איהם געוויס צונעהמען פון ראַנען, ווייל וואָס וועט ער אַנדערש טהאָן?

דערנאָך האָט ער א קוק געטהאָן איהם אין פּנים און איבערגעפרעגט:

— דו וועסט מיך טאַקע צונעהמען? מיר וועלען פערדיענען געלד און שיקען דעם טאַטען ער זאָל ניט דאַר־פען פערקויפען קיין בראַנפען...

— יאָ, יאָ, — האָט יצחק איהם שטאַרקער צוגע־

דריקט צו זיך און איהם האָט פערדראָסען למי ער האָט געשפאָסט. איהם איז שווער געווען ווייטער צו זיין מיט פסח'ן אין גאס. ווי א שולדיגער האָט ער זיך געפיהלט, און ער האָט איהם אריינגערופען אין שטוב.

די טירען פון שטוב זיינען אָפען, און אין דער הויף, איבער די גוים'ס קעפ הייבט ווי א נעבעל דער פאָפּיראָסען רויך. די גוים שרייען און טומלען. און אָט האָט זיך ארטאן, אַ גוי אין א הויכער פאַפּאַחע, וואָס איז איהם געבליבען פון דער מלחמה איינ־געשפּארט זיך:

— ניין, דו האסט ניט געגעבען ריכטיג! און ער הייסט לאה'ן צונעהמען די הענט — לאָז אויסגלייכען די וואָג!

לאה שטעהט א דערשראקענע, איהר פנים איז רויט, אין קאָפּ איז א שרעקעדיגער געדאנק:

— באלד וועט לויפען די גירע איבער איהר... זי וואָלט שוין אבגעטראטען, נאָכגעגעבען איהם, זי קען אָבער ניט. עפּעס א געפיהל לאָזט איהר ניט אָפּ און טרייבט ווייטער פערענטפערען זיך:

— ניט ריכטיג? און זי קוקט זיך ארום, צו איםיצער איז ניטאָ דערביי, וואָס זאָל איהר פערהיטען.

פאר די אויגען זיינען נאָך פערביסענע כעס'דיגע גוים, קוקען אזוי פרעמד און מיט אזוי פיעל רציחה. און זיי רוקען זיך אלץ נעהענטער צו צום טיש, גיבען ארטאגען צו מעהרער מוטה.

— ווינציג שלעפּט זי ארויס פון אונז?!

— אונזער בלוט טרינקט זי!

— פון וואנען לעבט זי, אויב ניט אבנארען אונז! — שרייען די גוים.

ישראל לויפט צו א צוטראָגענער צום טיש, ווערט אין כעס אויף לאה'ן.

— באק גאָר קיין „ווייצענע“ ניט, איך קען ניט האָרעווען אויף אַ פרעמדער וועלט...

און ארטאן שרייט אלין:

— איך וועל דיר בעווייזען! ניט דאָ איז די זאך! א וואג — איז א וואג! וואָס נארסטו מיך אב?!

דאבע איז אריין אין שטוב, רחל האָט זיך ארויסגע־רוקט א פערשלאָפענע, אוועקגעשטעלט זיך לעבען טיש, קוקט פערגאפט אויפ'ן טאַטען, אויף די גוים און פרעגט:

— וואָס וויל ער?

קען זיך ניט פארנאַנדערקלייבען, צי ס'נאך דער זעל־בער טאָג, אָדער ס'האָט זיך שוין אָנגעהויבען א נייער.

לאה האָט זיך אבגערוקט א בלאסע אין א ווינקעל, מיט ארטאנען טענה'ט זיך אוים דאבע, וויל איהם געבען א חלה מיט א הערינג.

— ניין! — מאָהנט א צופרידענער ארטאן — גיב נאך אויסטרינקען, א קליינינגקייט אזא זאך! ישראל וואָלט איהם שוין געגעבען, האָט ער אבער מורא, ער זאָל ניט אוועקפאָהרען מיט דעם מסר'ן, בעט ער זיך:

— איך האָב ניט, איך האָב ניט, ארטאנקע, צי דען וואָלט איך דיר געזשאַלעוועט? אויף וואס האלט איך בראנפען, אויב ניט צו פערקויפען.

— ווי דו ווילסט קויפען — כאפט זיך אונטער דאַ־בע. זיינען מיר נאך טויזענד מאל צופריעדענער צו פער־קויפען.

— נייז, גיב! — שרייט ארטאַן.

— אויף וואָס דאַרף מען דיר, אויב דו ווילסט ניט פערקויפען?! — העלפען די איבעריגע גוים.

— וואַרט, וואַרט, איך וועל כאַפּען. אַז אַנדערען וועסטו פערקויפען, — וויל זיך איצטער אָברעכענען סטעפּאַן מיט ישראל'ן, פאַר וואָס ער האָט איהם ניט געגעבען אַ גאַנצען אָבענד קיין בראַנפען — אין שטאָדט אַוועקגעהן, געפינען וועמען צו זאָגען...

— טו וואָס זיצסטו דאָ?! — קען זיך ניט איינהאַלטען לאַווריען.

— ביי דיר אויפ'ן קאַרק זיין איך! — ענטפערט דאָבע פערצווייפעלט.

— טו פון וואַנען לעבסטו?

— אָקערסט, זעעסט?! — האַלטען אונטער די איבעריגע גוים.

— טרינקט איצטער בלוט ווי אַ פּיאַווקע...

— איך וואָלט ניט געקענט מאַכען אַזאַ קראַם, ווי דו: פון דעם בויט ערד קענען מיר לעבען באַזיבעט.

ישראל מיט דאָבע'ן ענטפערען זיי גאָר ניט; קוקען זיך איין אויף די גוים און ווייסען אַליין ניט וואָס צו טהאָן. לאה ליגט אַ פערגליווערטע אין בעט און האָט מורא צו בעווייזען זיך. וואַרפט איהרע בליקען אין אַלע זייטען.

אַ פעריש'לאָפּענער שטעהט זעליג אין פאַרהויז און הערט זיך איין ווי די גוים שרייען. די בלוט קאָכט אין איהם. ער וואָלט אין שטוב אַריינגעגאַנגען, אַריינגעמיישט זיך, אפשר אַרויסגעטריבען זיי, האָט ער אָבער מורא לאָזען דעם שפּייכלער, — מ'קען נאָך עפּעס גנב'נען. שטעהט ער אין דער פינסטער און טרייסט זיך, אַז ווען

ער וועט עלטער ווערן וועט ער פון דאנען אוועק פאה־
רען, אפילו אין אמעריקא... פערדינען געלד און צונעהמען
דעם טאטען מיט דער מאמען אויך אהין. דערנאך, וואו
כאפען א גוי, מ׳מת׳ן איהם אויפ׳ן ארט. און אנגעצייכענט
האט ער שוין ביי זיך אזעלכע גוים. אפילו איצטער, ווי
דער טאטע וועט איהם נאר אבגעבען לערנען אין שטאדט
וועט ער אויפקלייבען די אינגלעך פון חדר, אבגעבען זיי
די גאנצע וואך געלד, ארויסגעהן מיט זיי דאנערשטאג
אויפ׳ן מארק, כאפען פאוויליוק נאטאליעס און אראבדרע־
העז איהם דעם קאפ, פאר זיין לאנגער בייטש און ברעכען
די פענסטער, הרג׳נען אזוי, ער זאל בלייבען א קראנ־
קער. מיט מעקאלאיען וואס האט זיך אונטערגעגראבען
אין שטוב, אויך זיך אברעכענען. לוקאשען — האט ער
געוואוסט, וועט ער שוין ניט קענען שלאגען, דערפאר אבער
וועט ער אויסשפאנען זיין פערד און אוועקטרייבען, אונ־
טער׳גנב׳ענען זיך צו די רעדער ארויסנעהמען די „זא־
טעטשקעס״, און געזעהען האט זעליג ווי ביי לוקאש׳ן
פאלט אראב די ראד אין מיטען גאס און דער וואגען קערט
זיך איבער — איז איהם איצטער גרינגער געווארען צו
פערטראגען די גוים מיט זייער זידלען און שרייען. ער האט
זיך שוין ניט אזוי געשראקען פאר׳ן לאמפ, דער פייער
זאל זיך ניט פערלעשען, ווי ער וואלט אין זיך פלוצלונג
דערפיהלט א כח, און אט, אט, וועט ער זיך מיט זיי אברע־
כענען. פסח מיט יצחק׳ן זיינען אריין אין שטוב. ישראל איז
צוגעלאפען צו יצחק׳ן, אפשר וועט ער אן עצה געבען.

— וואס ווילט איהר? איז יצחק אין כעס געווארען

— אנגעפאלען אין מיטען נאכט!

די גוים האָבען זיך אביסעל צוטומיעלט, דערזעהענדיג א נייעם מענשען און געוואָרען שטילער.

— געהט ארויס פון דאנען! — איז יצחק שטאָל־צער געוואָרען.

האָבען די גוים ארויסגעלאָזען פּלוצלונג א גרויסען געלעכטער און געוואָלט אויפהויבען יצחק׳ן אין דער הויך.

דאָבע מיט ישראל׳ן האָבען איהם ארייגגענומען צווי־שען זיך און ניט געלאָזען.

און ארטאַן האָט אלץ איבערגע׳חזר׳ט:

— גיב! גיב! א קלייניגקייט א פאלשע וואָג!

— איהר וועט אבער דאָ אויסטרינקען! — האָט ישראל געזאָגט.

— פאר אלעמען! — האָבען זיך די גוים א לאָז געטהאָן צו איהם.

— טו קומט אין גאָס!

אין שטוב איז שוין קיינער ניטאָ. די טיר איז פער־רוקט, ישראל טהיילט אויפ׳ן הויף בראָנפען. יצחק שטעהט פערטראַכט לעבען טיש און קוקט זיך איין אויף דער פערזשאַווערטער וואָג, אויף די הלה, שניידט זי פאַרנאַנדער אויף דינע פענעצען און צעלט זיי איבער עטליכע מאָל, לעגט ארויף אויפ׳ן וואָג און וועגט יעדער פענעץ בעזונ־דער...

לאָה דוכט זיך, אז יצחק איז אין כעס אויף איהר, ווייל זי איהם געבען צו פערשטעהען, אז זי איז ניט שול־

דיג, אז זי נעהמט דאס ניט פאר זיך, נעבעך קליינע קינ־
דער... האלט זיך אבער איין. וויל איהם ניט דערצאגזענען.
האט מורא צו קריגען זיך מיט יצחק'ן, געקומען אויף א פאר
וואכען א היים, זאל ער געזונד זיין...

ישראל מיט דאבען זיינען אריין אין שטוב,
אזוי שטיל, גאר ניט געזאגט. און אין שטוב
איז געווארען נאך אומעטיגער. דער סאמא־
וואר איז קאלט געווארען, אין ווינקעל שטעהען צוגע־
גרייט די גלעזער צום טיי, קיינער ריהרט זיך ניט צו צו
זיי. די קינדער זיצען פערזארגטע, קוקען אויף טאטע־
מאמען, פוילען זיך טרינקען טיי און הויבען אן איינ־
שלאפען.

— אנווארימען דעם סאמאוואר? — פרעגט דא־
בע.

— אוודאי אנווארימען! — ענטפערט לאה. זי דער־
שרעקט זיך אבער פאר דער שטילקייט און אבגעלאזענ־
קייט פון יעדערען, פרעגט זי ביי יצחק'ן:

— דו ווערסט טרינקען טיי?

— איך וויל ניט, איך לעג זיך שוין שלאפען. און ער
רוקט זיך ארויס אין גאס.

— בעט בעסער אויס — זאגט לאה צו דאבען —
מ'דארף ניט אנווארימען, איך וועל א שטיקעל הערינג
עסען, מיט וואסער פערטרינקען.

ישראל האט אויסגעצויגען די הענט, א הויכען גע־
נעץ געטהאן, א גרויסען טראט אוועקגעשטעלט, געוואלט
אביסעל דורכגעהן זיך, האט ער א פאטש געטהאן מיט די
הענט אן וואנט און אנגעהויבען הויך מיט התמדה דאוו־
נען מעריב.

י"א

אסתר איז לאנג געלעגן אין בעט, געקוקט אויף די ווענט, אויף דער סטעליע, אויף איהרע הענט, געוואלט וועגען עפּעס טראכטען און ניט געפונען וועגען וואס.

דער פּארהאנג פון פענסטער איז אין קליין צימער אראבגעלאזען און דער טונקעלער שטן פאלט אויף איהר בעט, אויף אסתר'ס פנים; די פינגער ווערען גרין און קומען אויס לענגער. טראגט זי זיי צו צו די אויגען און בעטראכט זיי, ציהט זיי אויס... קוקט אויפ'ן זייגער, ווי שפּעט איז, שוין נאך האלבען טאג און וויל נאך אלץ ניט אויפשטעהן. אין קאפּ טומעלט זיך:

— נעכטען אויסגעגראבען די קארטאפעל, אויף יו"ט מאכט זי א נייע קלייד, און אלץ קומט איהר אויס אזוי אומעטיג און וואכענדיג, אז זי וויל גאר וועגען דעם ניט טראכטען, — פערלעגט זי די הענט איבער'ן קאפּ און קוקט אויפ'ן ליכט, וואס געהט אריין אין צימער דורך דער שפּארונג פון טיר.

די מאמע איז נאך אמאל אריינגעגאנגען, ווידער געבראכט עפּעס צום עסען פאר אסתר'ן, צוגענומען די לע־דיגע גלאז פון קאווע און געפרעגט:

— ווערסט נאך אלץ ניט אויפשטעהן? אפשר ביסטו קראנק? — און זי האט געטאפּט אסתר'ס קאפּ. אסתר האט זיך פערשעהמט פאר דער מאמען, פאר וואס זי ליגט

אזוי שפּעט אין בעט, האָט זיך אויף גיך אָנגעטהאָן און ארויס אין שטוב.

די זון האָט זיך אויסגעצויגען איבער'ן העלען טאָג און אומעטיג מאָנאָטאָן ארייננעקוקט אין פענסטער.

די טישען זיינען אבגעוואשענע, ריינע, די שטוב— אויסגעקערט און ס'איז אזוי שטיל...

דער קאַשיקעל שטעהט נאָך פון נעכטען אויפ'ן באנק. א שנירעל הייננט אראָב פון איהם און די קליינע קעצעל שפּיעלט זיך מיט דעם א גאנצען פריהמארגען, ציהט איהם מיט די ציינדלעך, דרעהט איין אי זאיהרע פיסלעך און קוקט צופריעדען אויפ'ן קאַשיק'ל.

— ניטאָ מיט וועמען א ווארט אויסצוריידען —האָט אסתר היינט מעהרער ווי שטענדיג דערפיהלט דעם אומעט און אין הארצען האָט איהר אזוי גענאַגט, האָט זי אָנגעהויבען פארנאָנדערפרעגען זיך ביי דער מאַמען, וואו איז דער טאַטע, וואו אקערט היינט דער פאראבאק, וואָס טהוט די שיקסע און צו די בהמות האָט מען שוין אוועקגעטריבען אין פעלד. צו קיינעם פון זיי האָט אסתר'ן ניט געצויגען, האָט זי ארויסגענומען דעם האנטוך און אנגעהויבען אויסנעהען.

— מיר זיינען שוין צוגעוואוינט — האָט חנה איהר טאָכטער בעדויערט — נאָך א יונג קינד... דעריבער פּלאָנטערען זיך אזוי די פעדים.

אסתר האָט ניט געהאט קיין געדולד פארנאָנדערצונעהמען די פעדים, האָט זי אוועקגעווארפען דעם האנטוך און אנטלאָפען צו דער גלח'טע. דער גלח איז ניט געווען אין דער היים. אוועקגעפאהרען אימיצען מקבר צו זיין; די „מאַטושקע" — א הויכע פרוי מיט א צושטו־

פעלטען פנים — איז געזעסן אין שטן׳דיגען צימער און פויל איבערגעמיישט די בלעטער פון אן אלטען זשורנאל: „נייוא״. איינגעקוקט זיך אויף די בילדער, געטראכט וועגן די יונגע לייט, און געזוכט אין די דערצעהלונגען וואס שרייבט מען וועגען זיי, דערמאנט זיך, אז ווען זי איז נאך מיט׳ן גלח יונג געווען, פלעגען זיי אויסשרייבען דעם זשורנאל. איצטער בענוגענט זיך שוין דער „באטיושקא״ נאר מיט׳ן איבערקוקען די אלטע נומערען, לעזט דורך צו עטליכע מאל א דערצעהלונג און שמייכעלט צו איהר, ווען ער לעזט: „דאנילא מיט מאריאן״.

אסתר האט מיט דער גלח׳טע ניט גערעדט, נאר בע־גריסט זיך מיט איהר, אוועקגעזעצט זיך לעבען דער פיא־נא און אנגעהויבען שפיעלען.

און קיינמאל האט זי נאך אזוי גוט ניט געשפיעלט ווי איצטער: אזא אומעט און בענקען האט זיך געפיהלט אין איהרע טענער — אט דער אומעט און בענקען פון פאדלעשוקער וואלד און פעלדער... האט די גלח׳טע אוועק־געווארפען די אלטע זשורנאלען, צוגעגאנגען צו דער פיא־נא, און איינגעקוקט זיך אויף אסתר׳ס פנים, אויף איהרע אויגען, ווי גרוים זיי זיינען געווארען.

— נאך וועמען בענקט אזוי די „בארישניא״.

אסתר האט זיך דערשראקען פאר׳ן קול, א קוק גע־טהאן אויף איהר, פערדרייטעלט זיך און אראבגעלאזען די אויגען.

— צו אונז אין פאדלעשוק וועט נאך אויף קומען א

חתן פאר דער „באריישניא“ — א הויכער, א שווארצער, קיין מיאוס'ן וועל איך ניט דערלאזען..

— אט אזא ווי יצחק — איז דורכגעלאפען ביי אסתר'ן א געדאנק, און זי האט ווייטער געשפּיעלט.

— ווידער אומעטיגעס — האט איהר די גלח'טע ניט געלאזט ווייטער שפּיעלען — די „בארישניא“ האט ניט וואס צו זיין טרויעריג, איך האב זיך אויך געהאדע־וועט אין א דארף. פיער שוועסטער יתומים זיינען מיר געווען. איך, די עלטסטע, האב געמיינט, אז איך וועל שוין קיינמאל ניט התונה האבען, פּלוצלונג איז געקומען צו פאה־רען דער „באטיושקא“ און געבעטען מיין האנט; די „בארישניא“ איז דאך א שעהנערע פאר מיר...

אסתר האט ווייטער געשפּיעלט און געטראכט, אפשר וועט צו איהר אויך אימיצער קומען; אט יצחק — אין א זומערדיגען טאג, קיינער וועט ניט זיין אין שטוב, איך וועל אויסנעהען דעם האנטוך — וועט קומען און בעטען מיין האנט.

און אסתר'ן האט אזוי אנגעהויבען ציהען צו זיך אין שטוב, האט זי אויפגעהערט שפּיעלען און אוועקגע־גאנגען א היים.

י"ב

— יצחק איז געזעסען ביים גרויסען טיש און גע־רעדט מיט חנה'ן. זי האָט אַלץ איבערגעפּרעגט. ווי לעבט זיך איהם אין די גרויסע שטעדט און געטראַכט, ווי וואָלט זי איהר אסתר'ן אבגעלאָזען פון זיך, ווער וואָלט איהר דאַרטען אויסגעבעט און ווי וואָלט זי זיך דא געלעגט שלאָפען אָהן איהר.

— דאַרף מען דאָס אַלץ אַליין טהאָן? וועיש אבגע־בען... און ווער קאָכט?

און זי האָט איהם דערצעהלט פון איהרע געשטאַרבע־נע קינדער.

— זיינען אזוי פינסטער געווען די ווענט? אזוי שטיל אין שטוב?

פון יעמאָלט אָן האָב איך אויסגעטהאָן די צירונג פון זיך; ס'ליגען ערגעץ די אויערינגלעך, וועמען ליעגט דאָס אין זינען; די אויגען קאַליע געוואָרען; קען אפילו קיין תחינות ניט זאָגען; ס'ווילט זיך גאר ניט. איך זעץ זיך בעסער אוועק און טראַכט וועגען זיך. האָב איך א גאַנץ בי־טערע תחינה: א מאַמע זאָל האָבען עלף קינדער; פון איין בויך אַרויסגעהן און אויף דער עלטער בלייבען מיט איי־נער.

— אָט איז זי! — איז חנה פרעהליכער געוואָרען דערזעהענדיג אסתר'ן.

אסתר האָט זיך פֿערשעהמט פֿאר יצחק'ן, צוגעגאנגען צו דער מאַמען, אנגעשפּארט זיך אויף איהרע אקסלען און שטיל איבערגע'חזר'ט:

— מאמע מאמע!

— וואָס איז מיין טאָכטער, דו ווילסט דאָך מסתּמא עסען? זי איז היינט עפּעס ניט געזונד.

— מיר טהוט דער קאָפּ וועה.

— איהר זעהט טאָקע אוים, ווי איהר וואָלט היין געהאט — האָט יצחק בעמערקט.

אסתר איז נאָך רויטער געוואָרען, געקוקט אויף איהרע הענט, אבגעמאסטען די לאנגע פינגער מיט די ווייסע שמאָלע נעגעל און געפרעגט:

— אליעש איז היינט פריה אוועקגעפאָהרען אין פעלד?

— יא, ער איז אַוועקגעפאָהרען הינטער'ן בארג צו אקערען דעם פּאָפּאר...

— טו גיב עסען — האָט אסתר ציטעריג אויסגערעדט און אוועקגעגאנגען איבערטהאָן זיך.

יצחק איז געבליבען זיצען אין שטוב. דורכ'ן פענסטער האָט זיך אריינגערוקט דער לאנגער שווארצער שטן פון וואלד און נאָך שטילער און טונקעלער געמאכט די רוהיגקייט פון שטוב;

— שטיל און רוהיג ווי אויף א בית־עולם — האָט ער איבערגע'חזר'ט, נאָכקוקענדיג דער אלטער חנה'ן, ווי זי געהט ארום פאמעליך אין די ווייכע פּאנטאָפּעל אי־

בער'ן פארהויז און קלאגט, וואס מעהר ווי מיט צוויי
— דריי טעלער גרייט זי קיינמאל ניט דעם טיש. געבלי־
בען שטעהען לעבען אלמער און טראכט, אז איהר היר־
שעל וואלט איצטער אזוי גרויס געווען ווי יצחק און זי
וואלט געפאהרען אנקוקען א כלה פאר איהם; גענומען צו
זיך א שנור — א מאנסביל וואלט זי אפילו ניט מורא גע־
האט צו לאזען דא אין פארלעשוק — און דער שנור וואלט
זי צוגעזעהן ווי אן אייגען קינד. חנה'ס פנים האט א מרא
שחורה פערשפרייט איבער'ן שטוב. יצחק קוקט אויף
חנה'ן און פאר איהם האבען זיך אויסגעצויגען די לאנגע
ווינטערדיגע אבענדען מיט די גרויסע שנעען, ווען די אלטע
מאמע קען ווייטער פון איהר שטוב־טיר אין ערגעץ ניט
געהן און זי זיצט גאנצע נעכט, הערט זיך צו צו דעם וואָ־
יען פון ווינט און טראכט, אז אזוי ווייגען קינדער. קוקט
אויף די ווענט, בעטראכט די ברוסט און פרעגט ביי דעם
שווארצען שטן:

— וואו זיינען זיי, וועמען איך האב געקארמעט?

יצחק'ן איז שווער געווארען פון שטילקייט, האט ער
זיך אויפגעהויבען פון זיין ארט, דורכגעגאנגען עטליכע
מאל די גרויסע שטוב, און ער האט אליין ניט געפיהלט, ווי
ער איז אריין אין צווייטען צימער.

אבתר איז געשטאנען ביים שפיגעל און צוגעקאמט
זיך, בעטראכט צו דער שלייף געהט איהר.

— איך מעג אריין? — האט ער געפרעגט.

— יא, איהר מעגט — האט זי שטיל געענטפערט.

— איך בין אייך מקנא, דא איז אזוי שטיל און
רוהיג, איך וואלט דא געוואלט שטענדיג וואהנען.

— דאָ איז אבער אַזוי אומעטיג — בעקלאָגט זיך אסתר און איהרע בליקען בלאָנדזשען ארום איבער'ן ציי־מער, שטעלען זיך אָפּ בגנבה אויף יצחק'ן, און זי טראכט, אז דאָ, אין פאדליעשוק זעהט מען קיינמאל ניט אַזעלכע יונגע לייט. — זיי קומען גאָר ניט אהער, און איהר האָט זיך אַזוי עפּעס נעװאָלט פון יצחק'ן, און זי האָט אליין ניט געװאוסט וואָס.. האָט זי געפרעגט:

— און אין די גרויסע שטעדט?

— מ'געװאוינט זיך צו אַזוי, אז מ'פיהלט גאָר ניט, וואָס מ'איז אין דער גרויסער שטאָדט. איהר ווייסט ניט די גרויס־שטעדטיגע לויבען דעם דאָרף און די דאָרפישע בענקען נאָך'ן שטאָדט.

— אַט אַזוי ווי איך.

— נו וועל איך אייך נעהמען אין שטאָדט, איהר ווילט פאָהרען מיט מיר?

אסתר האָט זיך אביסעל פערלאָרען און פערטראכט זיך וואָס צו ענטפערען.

— פאר וואָס זאָלט איהר ניט פאָהרען? מיט מיר וועט אייך זיין גוט.

אסתר ווייסט, אַז איהר וועט זיין גוט מיט יצחק'ן: איהר וואָלט אפילו ניט געווען אומעטיג דאָ מיט איהם צו זיין. זי קען דאָס איהם אָבער ניט זאָגען. זי וויל ארומ־געהען פון דאנען, אין דעם קליינעם צימער דוכט זיך איהר, זעהט יצחק אלע איהרע מחשבות און זי פיהלט אליין ניט ווי זי בעט יצחק'ן געהען מיט איהר אין וואלד.

— מיר וועלען דאָרטען קלויבען שוואמען, רייסען ניס,

— ווערט פרעהליכער יצחק.

—איך וועל זאָגען דער מאמען, אז מיר געהן אין וואלד.

י״ג

אבער געהט א צופריעדענע איבער׳ן וואלד, רוקט אראב נידעריגער איבער׳ן שטערן איהר טיכעל און זוכט דעם שטן פון זיך. וויל וויסען, ווי זי זעהט אויס, און דערציעהלט יצחק׳ן מעשיות פון פוילישען מעטעזיש, ווי אזוי גרויסע גראפען און פריצים האבען זיך בעהאלטען אין דעם וואלד. געגעסען טרוקענעם ברויט מיט יאגדעס און פערגראבען אונטער די בוימער זייער געלד, איצטער געפינט מען נאך אוצרות, אקערענדיג... דערנאך איז אנגעפאלען דער רוסישער חיל און אלעמען אויסגע׳הרג׳עט, די אידען, וואס האבען זיי געבראכט עסען האט מען געשמירט אין קייטען און אוועקגעפיהרט אין גובערניע אריין.

— מיין מאמע דערצעהלט, ווי מען האט זיי געפיהרט געשמידטע, און אין אלע שטעדטלעך האט מען תהלים געזאגט, גאט געבעטען פאר די טאטעס פון קליינע קינדער.

— און אט דא־א — האט זי צוגעפיהרט יצחק׳ן צו צווי ראנגע בערגלעך, פערוואקסענע מיט הויכע גראז — האט מען בעגראבען די הרוגים: אין איין גרוב די פוילישע: און אין דער צווייטער — די רוסישע. מיר האבען גאר מורא צו גערען אהער. ביינאכט, זאגט מען, ווען די הערנער הייבען אן קרעהען, קומען אראב אהער די ווייבער־

פון די גראַפּען, און אז די נאַכט איז אַ ליכטיגע, טהוען זיי אָן זייערע ווייסע חופּה־קליידער מיט די צירונג. שטעלען אויס זייערע פּאַלאַצען און פראַוען אַ באַל. און טאָמער איז די נאַכט אַ פינסטערע, קומען זיי אַלטע, אַהן צייהנער, זעצען זיך אויעק אויף די קברים, דרעהען זיך אויין אין די צווייגען פון די בוימער און וויינען און קלאַגען אזוי לאַנג, ביז׳ל וואַנען ס׳הויבט אָן גיסען אַ גרויסער רעגען. די גוים ווייסען שוין, אַז אַזאַ רעגען דאַרף געהען דריי טעג מיט אַ נאַכט און יעמאָלט פּאַהרען זיי אין ערגעץ ניט ארוים אפילו פאַר הונדערט רובעל.

— און איצטער האַט איהר אויך מורא ? — האַט יצחק געשמייכעלט, שפּילענדיג זיך מיט אסתר׳ס לאַנגען שוואַרצען צאָפּ. געוואָלט איהם אַרומדרעהען ארום זיין האַלז, געשעהמט זיך אבער. האַט ער איהם אַרומגע־דרעהט ארום אסתר׳ס קאָפּ און שטיל געזאָגט:

— מיר וועלען ניט קלייבען קיין שוואַמען, בעסער דערצעהלט מעשיות. אַט דערצעהלט, וואָס איז געוועזן מיט יענעם צלם, אזא אלטער, שוין אַן איינגעבויגענער מיט אַ פערזשאַווערטער בלעכעל און שטעהט נאָך אַליין.

— ניין, מ׳דאַרף קלייבען שוואַמען — האַט זיך אסתר גע׳חנ׳דעלט.

— דערצעהלט בעסער...

— וועל איך אייך דערצעהלען: אמאָל אמאָל איז געוועזן אַן אַלטער דוקס — האַט אסתר פערצויגען איהר קול, אראָבגעלאָזען די לאַנגע ברעמען, און פעררוכט די רויטע טיכעל, איהר שיין זאָל פאַלען אויפ׳ן פּנים — און אַז ער איז אַלט געוואָרען, האַט ער צונויפגערופען די מכשפים פון דער גאַנצער וועלט און געהייסען זיי פער־שילטען זיינע פעלדער, אויף זיי זאָל גאָר ניט וואַקסען.

און פערזאגט, אז נאך זיין טויט זאל מען זיין גאנצען פערמעגען פערברענגען און איהם אליין בעגראבען לעבען די בערגלעך, קיין מצבה ניט אוועקשטעלען, נאר לאזען ליגען זיין שטעקען אויפ'ן קבר. זיינען אויף דעם גראף'ס פעלדער אויסגעוואקסען שטיינער און בערג. ביינאכט הערט מען, ווי מען וואלט מיט רעדער געפאהרען דאר־טען, און זיין שטעקען איז געוואקסען אזוי לאנג, ביז'ל פון איהם איז געווארען דער צלם.

אנדערע דערצעהלען, אז אמאל האט אויף דעם ארט א גזלן גע'הרג'עט א דורכגעהער און מעהר ווי זעקס גראשען האט ער ניט געפונען ביי איהם, האט דעם גזלן גענומען ביים הארצען, פאר וואס ער האט גע'הרג'עט פאר אזא קלייניגקייט א מענשען, האט ער איהם ניט געלא־זען וואלגערען זיך אויפ'ן וועג און בעגראבען לעבען די קברים. אריינגעשטעקט אין זיין קבר דעם דורכגעהערס שטעקען, צוגעקלאפט די בלעכעל און אנגעשריבען אויף איהר:

„פאר זעקס גראשען גע'הרג'עט א מענשען".

איז געוואקסען דער שטעקען ווי א יונג בוימע־לע, פויגעלעך האבען געמאכט זייערע נעסטען אין איהרע צווייגען און געזונגען שטענדיג מיט אזא טרויעריגען ניגון, אז ביי יעדערען האבען זיך טרעהרען געשטעלט אין די אויגען. איז געפאהרען אמאל א גרויסער דוקס אויף יאגד, איז איהם אומעטיג געווארען פון די פויגעלעך'ס זינגען, האט ער געהייסען זיין בעדיענער אויסשיסען אין בוים. זיינען די פויגעלעך אנטלאפען פון די נעסטען און מעהר ניט געקומען צוריק. און די צווייגען האבען אנגעהוי־

בעז ביסלעכוויז אראבּבּאלעז, ביז׳ל פון דעם בוים איז געוואָרען דער צלם.

און אז אימיצער פאָהרט דאָ דורך, געהט ארוים דער טויטער מיט א צובלוטיגטען קאָפּ און בעט זיך, אז מ׳זאָל זיך אומקעהרען צוריק.

יצחק מיט אסתר׳ן זיינען אלין טיפער אריין אין וואלד; די בוימער ווערען געדיכטער, די אלטע סאסנעס פלעכטען זיך צונויף מיט זייערע צווייגען מיט די גראבע דעמבען און וועבען אוים אַ גרויסען שווארצען קראנץ, דעקען צו דעם הימעל, בעהאלטען דעם אָנהויב און מ׳זעהט ניט דעם סוף...

און יצחק׳ן דוכט זיך אז ער געהט דאָ ארום ווי זיינע זיידעס און עלטער־זיידעס מיט דורות צוריק. און באלד וועט ער בעגעגענען א יונגען גראף — בעוואפענט מיט א שווערד און ביקס און מיט א פאנצער אויפ׳ן הארצען רייטענדיג אויף זיין פערד. ער וועט בעטען אביסעל טיטון און דערפאר אראָבציהען זיין גילדערנע קייט, ארויס־געבען קאָנטראקטען אויף זיינע הויפען...

אסתר געהט אזוי נאָהענט לעבען יצחק׳ן, קוקט מיט אַזוי פיעל גוטסקייט אויף איהם, נעהמט ער אָן שטייפער איהר האנד, וויל איהר עפּעס זאָגען, אז זי זאָל דערפיהלען, ווי גוט איז איהם איצטער און ווי האָלט ער האָט זי. האָט ער דערזעהען א נוס אויפ׳ן שפּיץ פון א קוסט און ער האָט אויסגעשריען מיט פרייד:

— אָט דעם נוס וועל איך אייך געבען!

— ער איז דאָך אזוי הויך!

— מיר וועלען איהם דערלאנגען...

און יצחק האָט זיך א מונטערער א ווארף געטהאָן

אויפ'ן קוסט, געבויגען אזוי לאנג די צווייגען, ביז'ל ער האט זיי צובראכען. דער שפיין איז געבליבען שטעהן גלייך און נאך העכער אויסגעקומען. האט זיך יצחק'ן פערוואלט נאך שטארקער דערלאנגען דעם נוס, האט ער ווי א קאץ ארויפגעקלעטערט און איהם אבגעריסען.

— א פרעהליכער האט ער אבגעגעבען דעם נוס אסתר'ן. זי איז געשטאנען פול אין בלעטער לעבען בוים מיט א צווייגעל אין האנט און געשמייכעלט:

— אט מיט דעם וויל איך אייך אונטערשפארען, איהר קענט ניט קריכען...

— דערלאנגט אבער — האט יצחק געוואלט ביי זי. האט ער דערזעהען א נוס אויפ'ן שפיין פון א קוסט קען, איהר קענט דאך ניט; ביי אייך זיינען די צייהנער ווי ביי א קינד, שוואכענקע.

— ניין, איך וועל ניט געבען — האט זיך אסתר גע־רייצט און איז אנטלאפען הינטער א בוים:

— אהא ניט צוגענומען! — פלעגט זי בעווייזען איהר פנים פון הינטער'ן בוים און צוריק בעהאלטען. און אז יצחק האט איהר געכאפט, צוגעדריקט צו זיך און אסתר האט דערפיהלט זיין ווארימען אטהעם, האט זי אנגעהויבען שטיל שעפטשען:

— מיר בלאנדזשען אזוי טיעף אין וואלד..

— וועלען מיר דא נעכטיגען — האט יצחק געלאכט — און ביינאכט, אז מ'וועט אונז קומען זוכען, וועט מען אונז געפינען זיצענדיג אונטער'ן געדיכטען בוים און איהר וועט דערצעהלען א מעשה, אט אזוי ווי מיין באבע און איי־ער באבע האט דערצעהלט איהרע איניקלעך פון גרויסע גראפען מיט גזלנים און שדים...

— מיט הויכע האלעוועשקעס פייער וועלען זיי אונז זוכען — האט זיך אסתר קינדעריש געפרעהט און ארויס־גערוקט זיך פון יצחק'ס ארימס, אבגעלאפען אביסעל וויי־טער פון איהם, צוגעלעגט דעם אויער צו דער ערד און א הוקע געטהאן. אבגעריסען האט זיך דער קול ניט ווייט פון איהר.

— אט א איז דער וועג — האט זי מיט'ן האנד אנגעוויזען — און מיר וועלען ארויסגעהן אויף'ן פאפאר.

יצחק האט ניט געוואוסט וואס צו זאגען אסתר'ן, ער האט געפיהלט ווי מען וואלט ביי איהם עפעס צוגענומען און ער ווייסט ניט ביי ווען צו מאהנען. פערדראסען האט איהם, פאר וואס זי האט איהם אבגענארט און אין כעס ווערען אויף איהר האט ער אויך ניט געקענט, האט ער אנגעהויבען שמייכלען:

— איהר האט פריהער אויך געוואוסט וואו מיר זיינען...

— אין דעם וואלד? ער האלט אפשר הונדערט מייל, דער פריץ אליין ווייס ניט ווי גרויס ער איז...

י״ד

זרח איז געשטאַנען לעבען זיין שטוב, געקוקט אויף'ן הויף, אויף די נייע געביידעס, וואָס דער יונגער פּריץ האָט אויסגעבויט, איינגעהערט זיך צום פייפען פון ברויז און געטראַכט, אז פון זיינע קאָנטראַקטען וועט שוין גאָר ניט זיין...

— וואוהין איך וועל ניט דערגעהן, אהין וועט דער גנב דערפאַהרען, סידאָר פערדינגט נאָך די פעלדער און דער זוהן וועט שוין ניט וועלען, רעכט, אז די שטוב זאָל ער אויך אראָבוואַרפען.— און זרח האָט געפיהלט אז ער ווערט אויסגעריסען פון דאַנען, אָט פון די ברייטע פעלדער, פון דער גרויסער סטאָדאָלע...

— און ער איז שוין אַלט; די יאָהרען געהען אויס צו־זאַמען מיט די קאָנטראַקטען פון די פעלדער, ווי די טרוב־ליאַווע ווענט פון איבערגעבויטען שטאַהל. די פעלדער וועט מ'ען צואַקערען, אָט אַזוי ווי מ'האָט געטהאָן מיט'ן פאַ־הארער פולוואַרק; קיין זכר ניט געבליבען, ניט פון דער קרעטשמע און ניט פון חיים דעם פאַקטאָר. דער ארעש־טאַנט האָט גאָר געמאַכט אויף דעם אָרט א גאָרטען פון קרויט, ווי קיינמאָל גאָר ניט געוועזען...

— וואָס וועט אבער זיין מיט אסתר'ן? — האָט זיך זרח א טרייסעל געטהאָן — נאָך אַזוי יונג און ניט גע־ניט, און ער האָט אנגעהויבען איבערעכענען זיין געלד.

דעם וועקסעל, וואָס ליגט נאָך ביי איהם פון זיין שווער ע"ה, ארויסגעגעבען אויף א העלפט פון אַשיפּאווקער הויף, אין די צעהנדליגער אלפים האָט מען איהם אמאל געשאצט.

— וואָס איז ער איצטער ווערטה? — די צוויי טויזענד רובעל וואָס ליגען ביים דין, די וועקסלען אויפ'ן הויף האָט ער אויך אריינגערעכנט, כאָטש ער האט גע־וואוסט, אז פון זיי וועט שוין גאר ניט זיין. דער פערד מיט'ן וואָגען, די קופּער...

— וואָס וועט זי אבער טהאָן מיט דעם? — נאָך א קינד... — קוקט זיך איין זרח אויף אסתר'ן, ווי זי זיצט אויפ'ן באנק און קוקט א פּעראומעטיגטע אויף דעם לאנגען וועג פון וואלד.

— ווענמען קען ער נעהמען צו זיך? און צו וואס? אין שטאָדט אבגעבען? — האָט ער פאר זיך דערזעהן די שטאָדטיגע בחורים, ווי זיי לויפען ארום מיט די שטע־קעלעך איבער די גאסען פון איין מיידעל צו דער צוויי־טער.

— זיי אבגעבען מיין טאָכטער?! — האָט איהם א ציטער דורכגענומען.

— און דאָ לעבען זיך? — קוקט זרח אויף דער גראָ־בער שיקסע — זיין דיענסט; מיט'ן שגץ, דעם פּאראָ־באָק, אויף זייערע הויכע רויטע באקען, קליינע וואסער־דיגע אויגעלעך, ווייסע ברעמען, ווי זיי עסען מיט די גרויסע הילצערנע לעפעל זויערמילך פון א ליימענער שי־סעל — ווי דער סטעפּאן און אבער האנוליע...

און ער האָט זיך ניט ווילענדיג פערטראכט וועגען יצחק'ן.

— אלע טאָג קומט ער אהער...

און ער איז איהם אַזוי געפעלען מיט זיין שטילען געלאַסענעם ריידען, רוהיגען בענעהמען זיך. ער איז געלע־רענטער, ווייס אַלין, געווען אין גרויסע שטעדט אין האַלט־סטאַט.

זרח האָט צוגערופען צו זיך אַסר'ן און געפרעגט ביי איהר:

— וואָס רעדט מיט דיר יצחק; אונז זאָגט ער דאָך גאָר ניט.

זי איז רויט געוואָרען, פערשעהמט זיך, ניט גע־וואוסט וואָס צו ענטפערען און איז צוריק אַוועקגעגאַנ־גען אויף איהר אָרט.

— ער וואָלט געוואָלט, האָט זרח געטראַכט, אַבער ישראל'ס אַ וואָהן, שלעפט די זעקלעך אויפ'ן פּלייצע. זרח דער פּאַטעכאַר זאָל זיך מישען זיין מיט ישראל'ן?

— און וואָס זאָגסט דו, חנה? — איז ער אַריין אין שטוב — אסתר'ן איז שוין דער צוואַנציגסטער יאָהר; זי איז דאַנקען גאָט ניט די עלטסטע...

ביי חנה'ן האָבען זיך טרעהרען אַוועקגעשטעלט אין די אויגען, און דער געדאַנק וואָס איז פון איהר קיינ־מאָל ניט אַבגעטראָטען, ווי דער שטן — זי וועט פיהרען איהר טאָכטער צו דער חופּה, אַנטאָן זיך אין די פּערל

און אוודינגלעך און באלד נאך דער וועטשערע אבגעבען אסתר'ן, אנטהאן אויף איהר; אין גאלד און אין זיידענס זאל זי זיין, האט זיך אנגעהויבען שאקלען — האט זי געזאגט:

— איך בין שוין אלט, שווער ארומצוגעהן. יצחק איז אן איינציגער מענש, ווי א קינד איז ער אין שטוב.

— דו ניסט ניט אפ דיין קינד צו קיין פרעמדען?
האט זרח געקוקט אויף חנה'ן, אויף דער גרויסער שטוב, אויף אסתר'ן און שטיל געענדיגט:

— גרייט עפעס צו, ער וועט דאך באלד קומען...

ט"ו

פסח האט שוין מעהר ניט געזוכט קיין פערד און וואגען ער זאל קענען ארומפאהרען איבער די דערפער, ווי בערעל קצב — נאר געטראכט ווענען זיין אוועקפאה־רען פון דער היים. אין א בעזונדער צימער וועט ער וואה־נען צוזאמען מיט יצחק'ן, און יצחק וועט מיט איהם אר־מעטום ארומגעהן, אלין בעוויזען, בעקענען מיט אלע זיינע בעקאנטע, און דערנאך אז ער וועט אבזיין עטליכע יאהר אין ווארשא, ווערען א גרויסער בחור, פערדיענען געלד, וועט ער מאכען א נייעם גארניטור, קויפען א זייגער און קומען א היים. אלע ווען איהם אבגעבען שלום, און וואונדערען זיך ס'אר א גרויסער בחור ער איז געווארען. די מאמע וועט אויף איהם ניט שרייען, געבען גוטע זא־כען, באקען זעמעלעך און בעטען זיך ער זאל עסען...

און פסח האט זיך שוין אנגעהויבען צוגרייטען אין וועג; צונויפגעקלאפט א קעסטעל פון ברעטלעך, געמאכט פון ריכיענדלעך זאוועסעס און אנגעטהאן א דעקעל, אוועק־געשטעלט זי אויפ'ן בוידעם און ארייגעלעגט אין איהר אלע זאכען, וואס ער האט געוואלט נעהמען מיט זיך: א שפיגעלע, א שטיקעל זייף, נאדלען, פאדים...

קיין געלד האט ער ניט געקליבען, געוועסט אנגע־גנב'עט פיער גלדן, דערנאך אבער הרטה געקראגען, ער האט דערזעהן אז דעם טאטען פעהלט צו בעצאהלען א גוי פאר

קארען, האָט איהם אַזוי ביים הארצען גענומען, אז איהם האָט זיך געוואָלט צוגעהן צום טאַטען און זאָגען:

— אָט האָב איך געלד. — ער האָט זיך אָבער געשראָקען פאר דער מאַמען, זי זאָל ניט פרעגען, וואו האָט ער גענומען, האָט ער בגנבה אריינגעווארפען די פיער גילדען אין טיש־קעסטעל און פון יעמאָלט אן מעהר ניט גע'גנב'עט קיין געלד.

פון די שטוביגע האָט זיך פסח אבגעטהיילט, געקוקט אויף זיך ווי אויף א גרעסערען, ווינציג גערעדט מיט זיי, מיט קיינעם ניט געקריגט זיך, אלעמען פערשוויגען, שטענדיג געפאָלגט דעם טאַטען, ווי ער וואָלט געפיהלט, אז איהם איז געבליבען ניט קיין סך צו ליידען פון זיי. ער איז ארומגעגאַנגען אליין איבער'ן הויף און געטראַכט וועגען זיין אַוועקפאָהרען, געבענקט נאָך יצחק'ן און איהם האָט גערייצט פאר וואָס ער געהט אַוועק אויף א גאַנצען טאָג צו זרחן.

און יעדעס מאָל ווען יצחק איז אוועקגעגאַנגען פלעגט איהם פסח נאָכגעהן בגנבה, ביז'ל ער פלעגט פערפאלען ווערען אין וואלד. דערנאָך פלעגט ער בלייבען שטעהן, קוקען, קוקען און אומקעהרען זיך א היים.

נאָר איין מאָל האָט פסח אליין ניט געפיהלט, ווי אַזוי ער האָט זיך אַזוי נאָהענט דערנעהנטערט צו יצחק'ן, בעגלייטענדיג איהם צו זרח'ן, אז ער האָט איהם אָנגענומען פאר'ן האנט און ניט ווילענדיג געזאָגט:

— געהסט צו זרח'ן?

יצחק האָט זיך דערמאַנט, אז פאר דער גאַנצער צייט וואָס ער איז אין דער היים, איז ער נאָך קיין איין טאָג אין

שטוב ניט געווען און פערדראָסען האָט איהם, פאַר וואָס קיינער האָט ס'איהם ניט בעמערקט, חוץ פסח'ן.

— אַזוי דערשלאָגען זיינען זיי — האָט ער געטראַכט — און אפשר אַזוי פרעמד...

און ער האָט אַרומגענומען פסח'ן און איז אַריין מיט איהם אין שטוב.

זעליג איז געזעסען א פערטרויערטער אין א ווינקעל און געשוויגען. ער איז ניט צופריעדען געווען מיט יצחק'ס קומען. פריהער האָט ער זיך געפיהלט אין שטוב אלס אן עלטערער בחור, ווי אַ גרויסער...

אין יעדער זאַך א דעה געזאָגט, אומעטום אַריינגעמישט זיך, און איהם האָט געדוכט, אז מ'הערט זיך צו צו איהם. מיט יצחק'ס קומען אָבער האָט ער זיך דערפיהלט אלס א קליין אינגעל, אַט אַזוי ווי פסח און רחל... און צו־ליעב דעם האָט אין איהם א קנאה און כעס געוואַקסען צו יצחק'ן. אויסגעמיטען האָט ער איהם און ווינציג גערעדט, ווי איהם וואָלט געדוכט, אז יצחק זאָגט איהם שטענדיג:

— דו ביסט נאָך א קליין אינגעל...

געקריגט זיך מיט די שטוביגע, געשריען אויף זיי און גאָר ניט געוואָלט טאָן. אליין האָט ער זיך אַזוי איינזאַם און עלענד געפיהלט, געטראַכט שטענדיג וועגען א תכלית, וואָס זאָל ער טהאָן: לערנען וועט מען איהם שוין ניט אָפּגע־בען, דער טאַטע דערמאָהנט אפילו קיינמאָל ניט.

איז ער צוגעגאַנגען צום טאַטען, פאַרנאַנדערגעוויינט זיך:

— וואָס וועט זיין מיט א רבי? אלין אויף ווינטער, אויף ווינטער... פריהער געזאָגט אויף זומער...

און זעליג האָט זיך פערטראַכט, אז קיינער דערגה'ט

ניט ווענען איהם, אלע האבען איהם פיינד, ווילען פון איהם ניט וויסען, און ער איז איינער אליין אויף דער וועלט און זיין לעבען איז איהם אזוי שווער און אומעטיג געוואָרען. מיט יצחק'ן האָט ער אפילו ניט געוואָלט ריידען, אנגעשפארט דעם קאָפּ אָן טיש און געשוויגען.

לאה האָט א פערזארגטע איבערגעלעגט די זייף אונטער'ן טיש און גע'דעגה'ט. וואס דער זומער טריקענט עס איין. נייגצעהן גראשען קאָסט זיך אליין און מעהר ווי צוואנציג גיבען זיי ניט.

שווער איז יצחק'ן צו זיצען אין שטוב. ער קוקט אויף דער מאַמען, אויף זעליק'ן, אזוי איינזאם און שוואך זיינען זיי, און ער פיהלט, אז ער מוז זיי מיט עפּעס העלפען.

— וואס קען ער אבער טהאָן?

און איהם פערדריסט אויף זיין גאנצען לעבען. אלע איז אזוי נאריש. וואָלט ער כאָטש געלד צונויפגעקליבען, וואָלט ער פּסח'ן בעקליידעט, פאר זעליג'ן א רבי געדונגען, דעם טאַטען געגעבען.

אזוי, נאָך וואס איז ער אהער געקומען, און צוליעב וואָס איז ער געבליבען אין דער היים? וואס וועט ער דא טהאָן?

אוועקגעהן צו אסתר'ן האָט ער אויך ניט געקענט, האָט ער צוגערופען צו זיך רחל'ן, אוועקגעזעצט איהר ביי זיך אויפ'ן שויס, געגלעט איהרע האָר און געפרעגט:

— דו ווילסט איך זאָל דיר ברייגגען א חתן פון ווארשא?

רחל איז רויט געוואָרען און געוואָלט ארויסרוקען זיך פון זיינע הענד.

— זייז ביי מיר — האָט איהר יצחק געבעטען — דו

ביזט א שעהן מיידעל, דיינע אויגען זיינען אבער שוואַרץ, אַזוי שמוציג, ווי פערלאָזטו עס זיי; דיך וועט א וואר־שעווער חתן ניט וועלען נעהמען מיט אזעלכע אויגען. דו וואַשט זיי גאָר קיינמאָל ניט? דעריבער זיינען זיי אזוי שוואַרץ.

— קיינמאָל ניט. — האָט רחל שטיל געענטפערט, און ארויסגערוקט זיך פון זיינע הענט.

לאה האָט זיך איינגעהערט ווי יצחק רעדט מיט רחל׳ן און געטראכט, אפשר מיינט ער דאָס זיך, צוליעב וואָס איז ער געבליבען היינט אין דער היים; מכתמא וויל ער עפּעס דערצעהלען דער מאַמען. איהר פּנים איז ליכטיגער געוואָרען, זי האָט געלאָזען די זייף, אויפגע־הויבען דעם קאָפּ און פערקוקט זיך אויף יצחק׳ן:

— שוין דאנקען גאָט פינף און צוואנציג יאָהר, דאָס עלטסטע קינד, וואָס טראכט ער?

און דערמאָהנט האָט זי זיך, אז די גאַנצע צייט זינט ער איז אין דער היים, האָט זי מיט איהם קיין איינמאָל ניט גערעדט, ווי א מאמע מיט אן עלטער קינד.

— ער געהט צו זרח׳ן, וועט עפּעס זיין מיט אסתר׳ן, האָט ער אימיצען צוגעגרייט אין דער וועלט און וועגען אלץ האָט איהר זיך איצטער אַזוי שטארק געוואָלט וויסען, האָט זי אָנגעשטעלט אויף איהם איהרע גרויסע אויגען און גע־בעטען מיט זיי ער זאָל איהר זאָגען. יצחק האָט געשוויגען, גאָר אויסגעמיטען איהרע בליקען. און פרעגען איז איהר שווער געווען, האָט זי אָנגעגאסען א גלאָז ביר און דער־לאנגט איהם:

— טרינק מיין קינד — האָט זי געלאכט — גאָט זאָל געבען, מ׳זאָל אויף דיין חתונה טרינקען. נו וואָס מיין

זוהן? — האבען זיך ברייט אויפגעעפענט דער מאמעס אויגען און איהר האט זיך אזעלכעס געוואלט זאגען, וועגען וואס זי האט נאך קיינמאל מיט קיין קינד ניט גערעדט.

— צו מיר אויף דער חתונה וועל איך דיך נעווים בעטען — האט יצחק א שמייכעל געטהאן און אויסגעטרונקען די ביר.

לאה'ן איז שווערער געווארען אויפ'ן הארצען, ווי יצחק וואלט איהר אבגעזאגט אין איהרער א בקשה און זי האט אליין ניט געוואוסט, וואס ווייטער צו ריידען.

— אסתר'ן, אסתר'ן — האט זי איבערגע'חזר'ט אין זיך — אפשר גאר ניט, ווי ניט וואלט ער געזאגט, האבען אנגעהויבען צושווימען איהרע ליכטיגע האפנונגען און זי איז אן אומעטיגע געבליבען שטעהען לעבען טיש, און איהר גאנצער לעבען איז לאה'ן פלוצלונג אזוי פוסט געווארען.

פסח איז די גאנצע צייט ניט אבגעטראטען פון יצחק'ן געלאסטשעט זיך צו איהם, ווי א הינטעל, געקוקט אויף איהם און געוואלט טרעפען, צו יצחק וועט איהם טאקע נעמען מיט זיך. דא, אין שטוב איז איהם שווער צו ריידען וועגען דעם, האט ער יצחק'ן אליין גערופען אין גאס, געמורמעלט שטיל:

— דארטען, איך וועל דיר בעווייזען, דערצעהלען און געצוויגען פאר'ן ארבעל, ביז'ל וואנען ער האט ארויסגעמאניעט יצחק'ן פון שטוב.

י"ן

אין דרויסען האָט פּסח ניט געזעדט מיט יצחק'ן וועגען זיין אָוועקפאָהרען. איצטער איז איהם גוט געווען דאָ, ביים טאַטען אויפ'ן הויף, און ער האָט וועגען קיין אנדער זאך ניט געטראכט. ער האָט א צופריעדענער דערציילט יצחק'ן פון דאָרף, ווי די גוים מאכען אויף פּסח גרויסע הוי־דעס, פלעכטען אויס די שטריק פון ריטער און הייגען זיי אויף אויף אַלטע רעדער; יעכאַלט פעררליבען זיך די שקצים אין די שיקסעס.

— פון זייערע חתונות, אז מ'זעצט אוועק דער כלה אויף א דייזשע, איידער זי פאָהרט אין קלויסטער צו דער חופּה און די „סוואַטעס" טהוען זיך אָן אין ווייסע האנטו־כער.

פון זיינע רביים, אז איינער האָט פערטייטשט: „פּעטשקא טאַפּיטסיא" — אָן אייוועלע טרינקט זיך. דער־פאר האָט איהם די מאַמע אוועקגעשיקט, און פון יעמאָלט אָן האָט מען קיין אנדערען ניט גענומען.

און אז די מעשיות האָבען זיך ביי פּסח'ן אויסגענו־מען, האָט ער אליין אויסגעטראַכט און דערציילט יצחק'ן, ווי ער איז אַמאָל געפאָהרען ביינאכט און „פּליטניקעס זיי־נען אויף איהם אָנגעפאַלען, אָדער — אז עפּעס א ווייסענ־קעס האָט איהם איינמאָל בעגלייט ביז'ן שטוב, און ווען ער וואָלט ניט א מאך געטהאָן מיט'ן האנד, וואָלט עס איהם

דערשטיקט, אזוי זאגט יאנקעל פאדלאנקער.

אז ער האט אמאל ארויסגע'גנב'עט ביים אקציזניק די ביר, וואס ער האט ביים טאטען צוגענומען און אוועקגעשטעלט אויף'ן זעלבען ארט פלעשער מיט קוואס. דערנאך, אז מ'האט געבראכט צום מישפט די פלעשער און דער ריכטער האט דערזעהן, אז דאס איז קוואס, האט ער זיך אויסגעלאכט. און דעם אקציזניק האט מען דערפאר אבגעזאגט פון זיין שטעלע. אדער, אז ער איז אמאל אנטלאפען מיט א סנאפ שטרוי אין א זעקעל, ווען דער אקציזניק איז געקומען. ער האט געמיינט, אז מ'טראגט דאס ארויס דעם בראנפען פון ישטוב, האט איהם דער אקציזניק אנגעהויבען נאכיאגען. דערווייל'ע האט מען דעם בראנפען פארבעהאלטען, און ווען פסח איז אבגעלאפען ווייט פון שטוב, האט ער ארויסגעשטעלט דעם צונג און בעוויזען איהם, אז דאס איז שטרוי...

און אזוי רעדענדיג האבען זיי גאר ניט געפיהלט, ווי זיי האבען זיך דערוויטערט פון ישטוב, אריבער דעם בריק און ארויס אויפ'ן וויהאן.

דארפישע פערד און בהמות פיטערען זיך רוהיג אויף איהם; אהן א פאסטוך געהען זיי פריי ארום. קליינע ישיקסעס, שקצים מיט געפלאכטענע קאשיקעס און לאנגע בייטשען לויפען ארום איבער'ן גראז, שפיעלען זיך, לעגען אויף פייער, קלייבען האלץ פון וועג, ברעכען צווייגען פון די בוימער און מאכען גרעסער דעם פייער. דערנאך לויפען זיי צום טייך, געהען אריין אין וואסער, פאליושקען זיך לעבען ברעג, אדער שווימען אוועק ווייט און קומען צוריק צו געהן מיט'ן ברעג, ווארפען זיך ווידער אריין אין וואסער און לאזען זיך ווייטער אוועק...

אונטער׳ן אויסגעבויגענעם האָריזאָנט פינטלען שטן׳ס פון די ארבייטער אויפ׳ן פעלד. וועד רייסט די פערשפע־טיגטע קערנער, אנדערע קלייבען צונויף די צווייטע היי; ערגעץ טרייבט א גוי זיין דארען פערדעל אונטער׳ן אקער, בעגלייטענדיג אומעטיג די מחנות פויגלען, וואָס איילען זיך אין מזרח.

און קוקענדיג אויף זיי זעהט דער גוי פאר זיינע אוי־גען דעם קאַלטען ווינטער, וועלכער וועט פערשלייערען דעם אבגעקראכענעם פנים פון דער ערד.

פסח האָט פון ווייטען דערזעהען רחל׳ען, זי איז גע־זעסען א פערהויינטע און געוואַשען די אויגען אין טייך און געקוקט אויף איהר שטן אין וואסער. ער איז אנטלאָפען צו רחל׳ען און געבראכט איהר צו יצחק׳ן. יצחק האָט איהר איינגערעדט, אז שווארצע אויגען זיינען שעהן:

— דו וועסט גיכער קריגען א חתן.

— ניין, ער וועט ניט וועלען! האָט פסח געלאכט. רחל האָט געוואָלט אנטלויפען פון זיי. יצחק האָט איהר דער־יאָגט און בערוהיגט.

— זאָג איהם, איך בין א שעהנע מיידעל, איך וועל קריגען א חתן פון ווארשא, און וואָס, ער? ער וויל דאָך ווערען א „האנוטשניק״, שרייען:

— באבי האנוטשי!

— ניט וואָס וויל איך! — האָט פסח אויסגעשריען — איך וועל אוועקפאָהרען.

רחל האָט זיך בערוהיגט און הערט זיך צו ווי יצחק רעדט איהר איין, אז שווארצע אויגען זיינען שעהן און זי איז זעהר א שעהנע מיידעל, אלע זאָגען אזוי, און פסח דער־

צעהלט, ווי אזוי די גוים האָבען צוגענומען ביים פריץ דעם וויהאַן:

— און הויכע פּאַפּאַחעס, אזעלכע הויכע — נעהמט ער פאַרנאַנדער די הענט — אז מ'האָט זייער פּנים ניט ארויסגעזעהן, זיינען זיי אראָבגעקומען פון דער מלחמה. ביקסען מיט שווערדען געבראַכט פון דאָרטען און אנגע־הויבען ריידען, אז דער וויהאַן איז דעם דאָרף'ס.

— מ'האָט שלעכט געטהיילט — האָבען די גוים גע־שריען — אונזערע זיידעס האָט מען אבגענאַרט, פאַר א צו־בער בראַנפען אבגעקויפט. יוזעפקע פלעגט זיך אנטרינקען ביי אונז, פאַלען פון די פיס, ארומגעהענדיג איבער'ן דאָרף און ריידען:

— אזוי האָט מען געמאַכט מיט אונזערע זיידעס — און דאָס גאַנצע דאָרף פלעגט שרייען:

— דאָרף מען צונעהמען!

זיי האָבען אזוי לאַנג גערעדט, ביז'ל זיי האָבען אין איין טאָג ארויסגעטריבען זייערע בהמות מיט די פערד אויפ'ן וויהאַן.

— פאר'ן אַקאַנאָם אפילו ניט געשראַקען זיך — ווערט פרעהליכער רחל.

— אַהאַ דאָס גאַנצע דאָרף איז ארויס מיט די ווייבער, מיט די קינדער מיט אַטאַסעס און מיט פלעקער, מיט ביקסען און זיי האָבען אזוי געשריען, אז אַזש אין באַביע האָט מען דערהערט און פון דאָרטען זיינען אויך געקומען די גוים.

דער אקאַנאָם האָט ניט גע־אוסט וואָס צו טהאָן, האָט ער אנגעזאָגט דעם פריץ און מ'האָט ארויסגעשיקט

אהער סטראזשניקעס מיט אוראדניקעס, מ'זאל בינדען די גוים.

די גוים האבען אויפגעלעגט א גרויסען פייער און גע־וואלט אונטערצינדען דעם הויף, די בהמות האבען זיי ניט צוגענומען פון וויהאן און די סטראזשניקעס האבען גאר נישט געקענט טהאן, האט מען זיי אנגעהויבען שרעקען אז דער גובערנאטאר וועט קומען מיט הארמאטען.

יצחק קוקט זיך איין אויף ביידע קינדער, ווי שעהן פסח דערצעהלט, זשאלעוועט, וואס ער ווערט פערפאלען דא אין דארף, דריקט איהם צו צו זיך און פרעגט:

— נו, און דער גובערנאטאר איז געקומען?

— ער קען נאך קומען — ענטפערט רחל — דער אוראדניק אליין האט געזאגט פאראכטאגען דעם טאטען; איך האב געהערט.

— ער וועט פלוצלונג קומען — כאפט אונטער פסח — און צובונדען זיי.

וואסיל, דער ניקאלאיעווסקי סאלדאט, אן אלטער ני־דעריגער גוי, דאס הארץ בעהאנגען מיט מעדאלען, האט זיי בעגעגענט, אבגעשטעלט פסח'ן:

— וואוהין געהסטו דאס, א דו ניעספינאק, פערד גנב'ענען? — און ער נעהמט אן פסח'ן פאר'ן אויער און בעגיסט איהם מיט זיין גוטמוטהיגען שמייכעל.

— און וואוהין געהסטו, זיידע? — וויל זיך פסח קלו־גען.

— א! איך מיין קינד טהוט ער א זיפץ — דא איז שוין ניטא קיין איין גרעזעלע, אויף וועלכער מיין פוס האט ניט געטראטען, און איצטער געהט שוין מיין וועג אראפ,

אראָפּ, און דיינע — אויפ'ן בארג, אויפ'ן בארג — הויבט וואסיל אויף שווער זיין האנט אין דער הויך.

— דאָס איז מסתמא לאה'ס זוהן, דער „פּאניטש?"

— פרעגט ער אויף יצחק'ן.

— יא, זיידע — ענטפערט מיט דרך ארץ יצחק.

— א היים געקומען, געדיענט מסתמא דעם קייזער? וואָס איז אבער היינט פאר א דיענסט! דריי יאהר; פינף און צוואנציג יאָהר האָבען מיר אבגעדיענט דעם קייזער, ניקאָליי דעם ערשטען, איצטער ווייסען זיי אויף פון דיענסט; ! מיר פלעגען אבשטעהן טעגווייז אויף איין פוס „פאר קאזיראק".

— איצטער איז גאָר אנדערש — ענטפערט יצחק און ער וויל, אז וואסיל זאָל ווייטער דערצעהלען.

— אָ, ניין, סיינקו! ניין, ניין — זיפצט וואסיל — ניטאָ אמאָליגע מענשען, ניטאָ גאר ניט, אפילו די בלאָטע איז אויך ניט די זעלבע; אמאָל זיינען דא געווען הויכע, הויכע אאיר מיט גרויסע קוסטען. די פראנצויזען האָבען זיך דאָ בעהאלטען, דער טייך האָט אפילו אנדערש געפלאָסען, אביסעל ווייטער, ברייטער; אָט דאָרטען אָ — ווייזט ער אָן אויף א זומפּ — האָט א „פּראקליאטע" באָבע געטריבען ווייסע גענז, זיינען זיי אוועקגעשוואומען מיט'ן טייך. האָט זי אנגעהויבען שרייען הויך, ווי א בורע, ווי וועלף רעווען אין וועסנע:

— קום נאָך מיר! קום נאָך מיר! — האָט זיך דער טייך געגומען אלץ לינקער און לינקער און געבראַכט איהר די גענז, און פון יעמאָלט אָן איז ער געבליבען דא אויף שטענדיג.

— אזעלכע האָבען אבער ניט קיין גוטען סוף, מיין

קינד. — ווערט וואסיל'ס פנים ערענסטער — פון איהר איז קיין גערעהעניש ניט געבליבען; קיין קינדער אפילו ניט געלאזען. איז אמאל געווען אזא לעבען? א, א, — קוקט ער אויף די קינדער, וואס טרייבען א היים די בהמות — ווען איך בין אזא געווען, האב איך שוין גערינעט דעם פריין; א יתום געבליבען; דער טאטע האט איבערגעלאזען צו עלף יאהר. פאהרט דורך איינמאל קאזלאווסקי; — דער אלטער האט נאך געלעבט, געווען א „פאניטש" — און ועהט מיך אקערען.

— עה — זאגט ער — גאלגאניע, דו קענסט פאר זיך ארבייטען, קענסטו אין הויף אויך אבגעבען.

— וואס ווייסען זיי היינט? — קוקט וואסיל אויף די קינדער און קלייבט זיך נאך עפעס צו דערצעהלען.

פסח'ן פערדריסט למי דער אלטער גוי האט זיך אריינגעמישט און לאזט איהם ניט ריידען. ציהט ער איהם פאר'ן פאלע, נעהמט צו דעם שטעקען און פרעגט איהם מיט פערדרוס, ווען וועט ער שוין אוועקגעהן.

— איך וועל געהן מיט'ן „פאניטש" — ענטפערט וואסיל — דורכשמועסען זיך מיט איהם, א דו ניעספינאק לאזט ניט צו רוה אן אלטען מאן.

— פארוואס טשעפעסטו איהם? — בעמערקט יצחק.

פסח פערשעהמט זיך, ווייסט ניט וואס צו ענטפערען, איהם איז אומעטיג צו געהען מיט זיי און ער אנטלויפט א היים.

אויפ'ן וויהאן טרייבען די שקצים די טשערעדע א היים.

— וועט זיך דערטרינקען! — שרייט א שגיז און

כאפט זיך שלאגען צו זיין חבר, פארוואס ער האט געלאזט געהען די בהמות מיט'ן טייך.

— א גרויסער וואסער קומט אן! — לויפט איינער פון ארויף טייך — לאז ניט געהן!

און מ'האט צונויפגעטריבען די בהמות מיט די שעפסען אין איין ווינקעל און מ'שרייט צו די איבעריגע פאסטוכער, אז זיי זאלען פערהאלטען זייערע בהמות. און דער טומעל איז אזוי גרויס פון די פאסטוכעס קולות און פון דעם מעקען פון די בהמות, אז ס'דוכט זיך, די בלאטע טרייסעלט זיך פון זיין שווערקייט. לעבען טייך קריגען זיך נאך אלץ די שקצים, פאר וואס מ'האט געלאזען די פאר בהמות געהן דורכ'ן טייך. אלע קוקען אויף דער קליינער רויטער בהמה'לע, וואס ראנגעלט זיך מיט'ן וואסער. איהר עק איז שוין איינגאנצען איינגעזונקען, דעם קאפ אבער ציהט זי אויס אין דער הויך, קוקט אזוי רחמנות'דיג אויף די מענשען און בעט זיך, מ'זאל איהר ראטעווען.

און דער שטרוים וואסער טרייבט איהר אלץ נעהנטער צום גרוב.

— טרינקט זיך! — שרייט אויס איינער. א צווייטער ווארפט אראב פון זיך די היטעל, צלמ'ט זיך איבער און ווארפט זיך אריין אין טייך.

— אט האט ער זי שוין אנגענומען פאר די הערנער און שלעפט זי צום ברעג.

— זעץ זיך רייטענדיג! — שרייט מען פון ברעג.

אין דארף איז געווארען לעבעדיגער, די גוים זיינען שוין געקומען פון דער ארבייט, און דער טומעל

וואקסט פון די קליינע הייזלעך. פינסטערע פענסטערלעך, פערשטיקטע שפארונעס, הויבט זיך אויף אין דער הויך, וואקסט איבער דעם הארף, פערשפרייט זיך איבער די פעל־דער, גיסט זיך צונויף מיט די אבגעריסענע טענער פון די פעלד־ארבייטער, וואס טרינקען זיך אין דער אונענדליכ־קייט צוזאמען מיט דער אבשטארבענדער זון. דער האלב קיילעכדיגער הימעל האט זיך אראבגעלאזען מיט זיינע ברעגען אין טייך, אנגעצונדען מיט זיין פלאם דעם וואַ־סער, פערשפרייט דעם בלאסק איבער די פעלדער, איבער די לאנקעס, אויסגעגאסען זיך אויף די שייערען.

אויפ'ן הויף, הינטער ישראל'ס שטיבעלע שטעהען צוויי פוהרען. זיי זיינען ניט לאנג געקומען פון פעלד און מיט'ן פייכטען רח פון דער אסיענענדיגער לופט גיבען זיי אפ. יצחק זאפט איין אין זיך דעם רח און קוקט זיך איין, ווי די צוויי גוים נעהמען אראב די אויסגעגראבענע קאר־טאפעל פון די פוהרען און שפאנען אויס די פערד. און איהם פערדריסט, למי האט זיין טאטע ניט אזעלכע פערד. ער וואלט אויך אזוי אראפגענומען פון וואגען; געקומען אויף אלע זומער א היים, איינגעשפאנט די פערד און גע־פאהרען מיט זיי אין פעלד.

— און אזוי וואס? — האט זיך יצחק איינגעקוקט אויף דער טאטענס קליינער שטוב און איהם האט זיך אזוי ניט געוואלט ארייננעהן אינעווייניג.

י"ן

ביי ישראל'ן אין שטוב איז שטיל, קיין גוים קומען ניט. אלע זיינען זיי איצטער פערנומען ביי זיך אין דער היים. ישראל שטעהט א בארוויסער אהן א קאפטען, די ארבעל פון העמד פארנאנדערגעשפיליעט און טראכט וועגען לאה'ן:

— נעבעך אוועקגעשלעפט זיך א הונגעריגע צום אקציזניק, קושען זיינע פיס... און ער וואונדערט ווי אזוי קען זי דאס, ביי איהם וואלט דער צונג פערגליווערט געווארען, ווי ער וואלט נאר אריין צו איהם אין שטוב און ער וואלט קיין ווארט ניט געקענט אויסריידען.

— זי געהט אבער אומעטום, און פיהרט אויס..

ווערט ישראל'ן זיין ווייב נאך נעהנטער און ליעבער. און אין דער מינוט פערגעסט ער גאר אהן איהרע קולות, איז איהר אלץ מוחל. אזעלכע ווארימע געפיהלען וועקען זיך אויף ביי איהם צו לאה'ן; ער וואלט אזוי געוואלט האבען איהר איצטער לעבען זיך, עפעס רעדען...

ער געהט דורך עטליכע מאל די שטוב, בעקוקט די ערטער וואו דער בראנפען ליגט בעהאלטען, צו ס'זעהט זיך ניט ארויס, און זעצט זיך צוריק אוועק לעבען טיש, פוילט זיך געפינען עפעס אנצוטהאן אויף די פיס.

— ווער זעהט דאס דא? אט אזוי איז שוין צעהן יאהר

— טראכט ער — אז מ'שעהמט זיך פאר קיינעם ניט,

מ'איז אבגעריסען פון דער וועלט און פון מענשען, מ'ווייס ניט פון קיין שבת און פון יו"ט, נאר סטעפאן און ווידער סטעפאן...

ראש חודש אלול האב איך אריינגעקוקט אין א ספר, ווייס איך, אז איך בין א איד, און איהם נעהמט ארום א וועהטאג פאר די קינדער, פאר וואס זיי האבען ניט קיין רבי...

— אט בלוקענאיעט ער זיך ארום — קוקט זיך איין ישראל דורכ'ן פענסטער אויף זעליג'ן — האט קיין עין הרע ניט א גוט קעפעל, אבער וואס, קיין קאפיטעל תהילים אפילו ניט אבגעזאגט. איך, אין זיינע יאהרען, האב שוין אליין א לייענעס געמאכט, קלאהר געווען אין תנ"ך, מען האט מיר געזאגט אייןווארט — איך דעם גאנצען פסוק. אויך געהאדעוועט זיך ביי ארימע טאטע־מאמען, אין שטאדט אבער געוואוינט מיט חיים'ס און אברהם'ס קינדער גע'חבר'ט זיך, פון וועמען קענען זיי זיך דא אפלערנען? פון סטעפאנען?

און איהם פערדריסט פאר וואס פסח לויפט ארום א פערשוויצטער אהן א היטעל מיט די שקצים איבער'ן הויף.

— ווי עשיו'קע...

און ישראל פיהלט אליין ניט, ווי ער הויבט אן קלאפען אין פענסטער און רופט איהם מיט כעס אין שטוב אריין:

—דו האסט געדאווענט מנחה? וואס לויפסטו ארום? דו קענסט ניט נעהמען קיין ספר אין האנט?

און ער קען ניט שענקען פסח'ן פאר וואס ער איז א גאנצען טאג אין שטוב ניט געווען, האט ער אראבגענומען דעם פאס און אנגעהויבען שלאגען איהם. פסח רוקט זיך

אריין אין א ווינקעל, גורעט איין דעם קאָפּ, שטעלט ארויס א פּריהער די פּלייצע און קוקט שטיל און דערשראָקען אויפ'ן טאַטען.

יצחק איז אריין אין שטוב, דערזעהן, ווי דער טאַטע שלאָגט פּסח'ן מיט אַזאַ רציחה. דער אינגעל שרייט ניט. גאָר קוקט מיט קעלבערישע אויגען אויף ישראל'ן, ווי איהם וואָלט גאָר ניט וועה געטהאָן — איז ער א צוטומעלטער צוגעלאָפען און צוגענומען פּסח'ן פון טאַטען.

— פאַרוואָס שלאָגסטו איהם? — האָט יצחק גע־פרעגט.

— טאַקע פאַרוואָס האָב איך איהם געשלאָגען? — האָט ישראל אָוועקגעוואָרפען דעם פּאַס, זיינע הענט האָ־בען זיך אראָבגעלאָזען, ווי פער'חלש'טע — האָרעוועט גע־בעך, געהט אבגעריסען, וואָס פאַר א פערגעניגען האָט ער ביי מיר; א קינד, קען זיצען אין שטוב — האָט ישראל גע־טראַכט, שטעהענדיג לעבען טיש און איינגעקוקט זיך דורך'ן פענסטער אויפ'ן הויף, ווי די ארבייטער געהען א היים. און רחל זיצט לעבען שטוב און זינגט צוזאַמען מיט זיי, מיט'ן זעלבען קול.

— קען מען דערקענען אז דאָס איז אן אידיש קינד? דער זעלבער ווילדער קול, טוּפּ מיט'ן פוס ווי ביי האַגוליען. דערפאַר האָב איך פּסח'ן געשלאָגען — פערענטפערט ער זיך פאַר זיך אליין, — און אז איך וועל זי אויך שלאָגען, אריינגעהמען אין שטוב, וועט דאָס העלפען? ווערט ישראל'ן אזוי שווער אויפ'ן הארצען...

פּסח האָט זיך צוגערוקט צו יצחק'ן. שטאַל'ן האָט ער זיך געפיהלט מיט דעם, וואָס יצחק האָט איהם צוגענומען און דער טאַטע קען איהם מעהר ניט שלאָגען. און געפיהלט

האָט ער איצטער ריכטיג, ווי יצחק וואָלט איהם פון דאנען צוגעגניטען. פון די געדאנקען איז איהם גרינגער געוואָרען. ער האָט פערגעסען אן דעם טאַטענס קלעפּ. די גאנצע שטוב איז איהם פרעמד און איבעריג געוואָרען און ער איז מיט יצחק'ן ערגעץ ווייט, ווייט, אין די גרויסע שטעדט...

אין שטוב איז שוין טונקעל; דער אבענד האָט זיך דאָ פריהער אנגעהויבען ווי אויפ'ן גאס. אין דרויסען איז נאָך די זון געשטאַנען הויך, א סך העכער, איבער די דעכער פון די הויף־שייערען און בעגילט ארויפצוצו די שפּיצען בערג; ביי ישראל'ן אין שטוב האָט זי זיך שוין אויסגעצויגען ווי א שמאָלער פאַס אויפ'ן אויוען און גלייך אויסגעגאַנגען.

אלע קינדער האָבען זיך צונויפגעקליבען פון גאס, לאה איז שוין אויך געקומען פון אקציזניק; זי זיצט אין א ווינ־קעל און בעקוקט איהרע בארוויסע פיס, ווי זי האָט זיי צוקלאפּט און מאכט ביי זיך אָפּ, אז זי וועט שוין מעהר ניט אָנטהאָן דעם מאָן'ס שיך. אין שטוב ווערט נאָך טונ־פייער שעמט מען זיך אנצינדען. קומט יעדערער אוים נאָך פערטרויערטער. עפּעס ווי איבעריגע דרעהען זיי זיך ארום איבער'ן שטוב. ישראל געהט ארום און טראכט, אז ס'איז ניטאָ וואס צו טהאָן; היינט נאָך קיין גלדן אפילו ניט גע־לייזט, און פּלוצלונג האָט ער דערפיהלט, אז זיין געזינדעל איז אַזוי גרויס און די שטיבעלע איז צו קליין פאר זיי... ער האָט שוין א טאכטער חתונה צו מאכען, זעליג'ן קען מען ניט אבגעבען צו קיין רבי, אפילו ער זאָל האָבען מיט וואָס; צו גרויס צווישען עברי־קינדער; אין דער ישיבה — קען ער

נאָך גאָר ניט... וואָס וועט פון איהם אויסוואַקסען דאָ אין דאָרף; וואָס א טאָג ווערט ער אַלץ עלטער; אפשר וואָלט איהם יצחק צוגענומען צו זיך?

לאה קוקט אויף יצחק'ן און קלערט, וואָס וועט זי איהם געבען עסען, אליין קומט מען אויס ווי ס'איז. און זי האָט זיך פערטראַכט וועגען וואַסילי'ס אַקסען, — אפשר הייסען איהם ברייגגען זיי, וועט דערוויילע זיין א שטיקעל פלייש אין שטוב...

יצחק קוקט זיך איי זאויף די אומעטיגע פּנים'ער פון די שטוביגע און פאַר איהם ציהט זיך אויס נאָך אַן אומעטיגערער אבענד. ווידער גוים, קולות, און א טיעפער וועהטאָג נעהמט איהם ארום. שווער איז איהם צו בלייבען דעם אבענד אין דער היים. דאָרטען, ביי זרח'ן, האָט ער געהוסט, ווארט אויף איהם אסתר. קוקט איהם אויס פון גאַנעק, געהט אריין אין וואַלד, דערשרעקט זיך פאַר'ן פאַרנאַכטיגען שטן פון די בוימער און קערט זיך אום צוריק.

נאָך שווערער איז איהם אבער צו זאָגען די שטוביגע, אז ער געהט אַוועק פון דער היים. האָט ער זיך שטיל ארויס געררוקט פון שטוב. קיינער האָט עס ניט געזעהן, חוץ פּסח'ן, וועלכער איז אויך ארוים נאָך איהם. מיט א צווייגעל אין האַנט איז ער נאָכגעלאָפען א באַרוויסער נאָך יצחק'ן, טריי אריינגעקוקט איהם אין די אויגען, געוואָלט טרעפען, וואָס טהוט ער ביי זרח'ן, ווי נעהמט מען איהם צו דאָרטען; צו מ'לאָזט איהם אריין אין די הינטערשטע צימערען...

און מיט דעם וואָס יצחק נעכטיגט און פּאַדליעשוק פאָהרט מיט זרח'ן אין זיין בריטשקע, איז ער נאָך גרעסער געוואָרען אין פּסח'ס אויגען און נאָך שטאַרקער האָט זיך

איהם פערוואלט אוועקפאהרען אין די גרויסע שטעדט; ער וועט אויך געהען צו זרח'ן, און מ'וועט איהם אויך צונעהמען אין די הינטערשטע צימערען — האט פסח גע־טראכט, פערדרייסענדיג דעם קאפ צו יצחק'ן.

זיי זיינען ארויס הינטער'ן דארף; פסח איז מיעד געווארען, נאכלויפענדיג נאך יצחק'ן און ער האט זיך אנ־געהויבען אבשטעלען. מיט זיך איהם נעהמען האט יצחק ניט געוואלט און א היים שיקען איהם, האט ער אויך ניט געקענט, האט ער זיך אוועקגעזעצט אויף א שטיין און פער־טראכט זיך, וואס זאל ער טהאן.

און ניט ווילענדיג האט ער אויסגערעדט:

— דו געהסט אויך פסח?

— ניין, איך געה יט — האט ער פויל און פעראו־מעטיגט געענטפערט.

— וועסטו זאגען אין שטוב אז איך וועל ניט קומען א היים נעכטיגען.

פסח האט איהם גאר ניט געענטפערט, געמאכט מיט זיין צווייגעלע א פאר פאסעקלעך אויפ'ן זאמד, אראפגע־לאזען דעם קאפ און אוועקגעגאנגען א היים. און ווען ער האט זיך אומגעקוקט צוריק און דערזעהען, אז יצחק איז שוין אין וואלד אריין — האט איהם ארומגענומען אזא גרויסער וועהטאג און אומעט, — ווי ער וואלט אין דער מינוט דערפיהלט, אז יצחק איז שוין אוועקגעפאהרען און האט איהם ניט מיטגענומען — און ער האט זיך שטארק, אויפ'ן קול פארנאנדערגעוויינט און אנטלאפען א היים.

י"ח

דאָבע איז געקומען א מ״ע פון דאָרף. און דערזע־הענדיג, אז יצחק איז ניטאָ, איז איהר אזוי אומעטיג געוואָ־רען, אז זי איז אפילו ניט געגאנגען עסען.

— אַוועקגעגאנגען צו אסתר׳ן — האָט זי זיך אוועק־געזעצט אויפ׳ן שוועל פון פאָרהויז און פּערטראַכט זיך ווע־גען איהר אייגענעם לעבען, איבערגעצעהלט איהרע יאָה־רען: „פיער און צוואַציג, שוין פינף און צוואַנציגסטער, ניט לאַנג געווען אכטצעהן, דער פּנים איז אַזוי פול געוואָ־רען, די באַקען הייגגען אראָב, און איך זעה נאָך אוים על־טער, ווי איך בין. גראָב — און א גאָרסעט שווער צו געהען — אָהן איהם קען מען זיך ניט בעווייזען פאר לייטען. און וואָס וועט זיין — זעהט זי פאר זיך ברכה׳ס אלטע מוידען — כאָטש שטעל זיי אַלעמען אין איין טאָג אונטער דער חופּה. ווי לאַנג האָט זי פון זיי געלאכט, איצט איז זי שוין אַליין אויך אַזאַ. און דאָבע האָט קיין אויסגאַנג ניט געזעהן פון איהר לעבען; שטענדיג זיצען צווישען די גוים... און זי האָט דערפיהלט די בליקען אויף זיך, מיט וועלכע מ׳בעגע־גענט ברכה׳ס טעכטער, ווען זיי געהען ארוים אַמאָל שבת שפּאַצירען.

א קנאה האָט זיך אין איהר אויפגעוועקט צו יצחק׳ן — ער איז אַוועקגעפאָהרען, ניט געוואָלט זיצען אין דער היים. און זי דערמאָנט זיך, ווי זי האָט געוואָשען זיינע

וועט — פּונקצעהן יאָהר אַלט געווען יעמאָלט, געקענט נאָך פאַהרען; א ברייטע וועלט, א מיידעל אבער.. אזוי וועט זיין מיט רחל׳ען אויך; גישט־קשה פּסח מיט זעליג׳ן וועלען דא ניט זיצען; זיי וועלען אוועקפאָהרען, נאָר מיר דארפען דא פינסטערען, און דאָרטען — האָט זיך פאַר דאָבע אויסגע־מאָלט אזא ליכטיגע וועלט און מיט יעדער יאָהר, האָט זי געפיהלט, ווערט אלץ מעהר אבגעשניטען דער וועג אהין. איז זי אריין אין שטוב, ארויסגענומען פון יצחק׳ס קעשעל זיינע בילדער, ארוים מיט זיי אין שפּייכלער, אנגעצונדען דאָרטען פייער און גענומען בעקוקען זיי:

יצחק אין פערשיעדענע פּאָזעס: אליין, אין גרופּעס מיט בחורים און מיט מיידלעך. געוואָלט האָט זיך איהר טרעפען ווער איז זיינע, וועמען האָט ער ליעב געהאט און זי האָט געזוכט אפשר וועט זי געפינען איהם אליין מיט א מיידעל...

אין אלע בחורים, וואָס זענען אויף די בילדער, לעבען אין דאָבעס אויגען, זי זעהט זייערע בעווענונגען, הערט זייי רעדענדיג, און זי האָט אזוי געוואָלט זיין נאָהענט מיט אי־מיצען פון זיי, ריידען מיט איהם. זי וואָלט איהם געגלעט, פאַר די האָר געהאַלטען, און איהר וואָלט אזוי גוט געווען...

דאָבע האָט אבער געוואוסט אז קיינער פון זיי וועט צו איהר קיינמאָל ניט קומען און זי האָט זיך אזוי ביטער פארגאַנדערגעוויינט אויף איהר מזל, אויף איהרע יאָה־רען.

— אָט איז זי שוין דרייסיג יאָהר, די מאַמע רעדט א״ין, זי זאָל חתונה האָבען מיט אן אלמן, ווי חיה ברכה׳ס, אָה וואָס קען זי אנדעריש טהאָן, בלייבען זיצען ביז׳ן גרויי־

ען צאָפּ, וואס איז זי אסתר זרח'ס, דער טאַטע האָט די טויזענדער?

סיידען סטיאפע — האָט זי א טרייסעל געטהאָן זיך פון דעם געדאנק, ארויסגעלאָפען פון שפּייכלער און אָנגע־הויבען ארומדרעהען זיך איבער'ן שטוב. געמאכט פאר זיך אַ הערינג, אנגעשטעלט דעם סאַמאָוואר, זי האָט אבער גאר ניט געגעסען.

סטיאפע דער טעלעגראפיסט — דעם שרייבער'ס זוהן — איז ניט ארויס פון איהרע געדאנקען, ווי ער קומט אלע טאָג, קויפט פאר זעקס קאפיקעס פאפיראסען, קוקט, קוקט אויף איהר רעדט אויס א פּאָר ווערטער און געהט אוועק.

דאָבען דוכט, אז סטיאפע רייכערט גאר ניט, נאָר ער קויפט אזוי די פּאפּיראָסען, דערנאָך צוגיט ער דאָס די דארף־גוים. זי ווייס אז איצטער זיצט ער ביי טארא־סען אין גארטען און שפּיעלט אויף זיין פייפעל. און איהר ציהט אזוי אהין.

— ניין, ניין, — חזר'ט זי אלץ איבער און פּרובט עפּעס טהאָן אין שטוב.

אין קאפּ פּלאָנטערען זיך אבער די געדאנקען. ווען זעהט זי דאָ אנדערש, ווער קען קומען אהער? און זי פער־טראכט זיך, אז מ'דארף ארויסטראגען די בראנפען; דורך די „זאהומענעס" וועט זי געהען, וועט איהר קיינער ניט זעהן.

זי טהוט א קוק אין שפּיגעל, דער פּנים איז פעררוי־טעלט און זי זעהט אויס שעהנער; פערקאמט זי בעסער די האָר און פרעגט ביים טאַטען:

— מ'דארף ארויסטראגען די בראנפען?

— זאָל זיין דאָ — ענטפערט לאה — קיינער וועט ניט קומען.

— ניין, אימיצער קען נאָך אנפאָהרען — שפּארט זיך איין ראבע — איך וועל דאָס ארויסטראגען אונטער'ן פאטשיילע.

אין דרויסען איז פינסטער, און שטיל ווי די נאכט גנב'עט זיך דאָבע א בארוויסע איבער די פּלויטען, קריכט אריין צו טאראסען אין גארטען. די צווייגען פון די בוי־מער האָבען דאָבען איינגעקוטעט אין דער פינסטערניש און זי זעהט קיינעם ניט. צו איהר אויער דערטראגען זיך נאָר די טענער פון סטיאָפּעס שפּיעלען.

— מ'זאָגט אז ביז האלבע נאכט שפּיעלט ער אזוי— שטעהט דאָבע און טראכט און וויים אליין ניט וואָס צו טהאָן.

די צווייגען האָבען זיך א שוהאיע געטהאָן, אויפגע־רעגט סטיאָפּעס ווייסע היטעל, און ווידער איינגעשלונגען איהר. דאָבע איז צוטומעלט געוואָרען.

— נאָך וואָס איז זי אהער געקומען ? — איהר לייב האָט אָנגעהויבען ציטערען, האָט זי אוועקגעוואָרפען די בראנפען און אנטלאָפען אהיים.

י"ט

יצחק ליעגט מיט אסתר'ן אויפ'ן גראז, ניט ווייט פון וואלד. פאר די אויגען ציהט זיך א לאנגער, ברייטער פעלד, דער הימער א גרויסער העננט איבער זיי און שווינ־דעלט מיט זיין קלארקייט אין די אויגען. און ס'דוכט, אז אט לאזט ער זיך אראב אויף די פעלדער און די וואלקענס צוגיסען זיך איבער גאטעס וועלט און צושווימען צוזאמען מיט די קליינע בערגלעך, וואס פינטלען זיך פאר די אוי־גען.

יצחק האט זיך עטליכע מאל איבערגעדרעהט איבער'ן פעלד, אויסגעצויגען די הענט, ווי ער וואלט געוואלט כאפע די קליינע שטיקלעך וואלקענס, וואס האבען ארומגעשווא־מען איבער איהם. געפרובט אויפשטעהן, נאר באלד האט ער זיך אויסגעצויגען צוריק. נאך מיט מעהר פרישקייט, צוגערוקט זיך צו אסתר'ן און געקוקט אין דער קלאהרער ווייטקייט אריין, אויף די רויטע פלעקען פון דער זון, וואס האבען זיך צוגאסען איבער'ן פעלד, אויף די שפיצען פון די וואלד־בוימער אויף אסתר'ס שלאנקען קערפער, וועלכער איז געלעגען פריי אויסגעצויגען לעבען איהם. ארום און ארום איז אזוי שטיל, מ'זעהט קיינעם ניט, און ס'דוכט, אז קיינער וועט אהער קיינמאל ניט קומען. די פאר פליגע־לעך וועלען זיך אויך אזוי לאנג ארומדרעהען דא, אין דער ווייטער ברייטקייט, ביז'ל וואנען זיי וועט דערעסען און זיי

וועלען ערגעץ דערטרינקען זיך צווישען הימעל און ערד.

און ווי הויכע בערג איז געוואקסען די רוהיגקייט פון די פעלדער און פערבעהאלטען אין זיך יצחק'ן מיט אסתר'ן, און געריפען און געמאניעט האט די שטילקייט יצחק'ן צו עפעס, געמאכט שטארקער און ברייטער זיין ווילען. האט ער נעהנטער צוגערוקט זיך צו אסתר'ן. מילד און שלאנק האט זי זיך אויסגעצויגען לעבען איהם און איהר ווייכען קערפער איבערגעבויגען איבער איהם.

פארנאכט צו.

אסתר ליעגט א מיעדע אויפ'ן פעלד, אביסעל אב־געריקט פון יצחק'ן, און טראכט, אז זי איז זיין כלה.

און איהר לעבען ווערט אזוי פול און בענוגענט. זי פיילט זיך ווייטער צו טראכטען, חזר'ט מעהר ניט אי־בער: — מיינער, מיינער, און דרעמעלט איין.

יצחק האט זיך פלוצלונג א הייב געטהאן, אוועקגע־זעצט זיך און א ווייל פערטראכט זיך. בעקוקט דעם פאר־נאכט, ווי דער הימעל איז רויט געווארען און ווי גרויסע שטיקער פייער שווימען ארום די וואלקענס און צינדען אן דעם וואלד און ווי פייערדיגע אויגען קוקען ארויס די ביימער.

יצחק האט אבגעשטעלט זיין בליק אויף אסתר'ן; א מיעדע איז זי געלעגען. די בלוזקע צושפיליעט, דער קער־פער לויז און פויל. אויפ'ן פנים אזא זאטקייט, די ווינק־לען פון די ליפען פול מיט צופרידענקייט און דער שמאלער

שטערן איז אינגאנצען איינגעזונקען אין די האר.

— און זי וועט אויפשטעהן — האט ער געטראכט — וועט זי מיך בעגעגענען מיט'ן זעלבען שמייכעל, וועלען א קויש טהאן אין די אויגען, אנהויבען דערצעהלען עפּעס, איבער'חזר'ען דאס, וואס זי האט שוין דערצעהלט, ווארטען, אז איך זאל אנהויבען לאבען און זיין צופרידען מיט דעם.

און אסתר צו'אמען מיט איהרע מעשיות איז יצחק'ן אזוי פרעמד און איבעריג געווארען, ווי א שווערע משה ארויפגעלעגט זיך אויף איהם. און איהם האט זיך אזוי עפּעס געוואלט, ער האט אליין ניט געוואוסט וואס... האט ער זיך אויפגעהויבען א פערזארגטער און געוואלט אוועקגעהן איבער די פעלדער.

אסתר האט זיך אויפגעכאפּט, טעמפּ א קוק געטהאן אויף יצחק'ן, געוואלט עפּעס זאגען, דערזעהענדיג אבער זיין פערכמורעטען פּנים, האט זי זיך אזוי פערוואונדערט, ווי זי וואלט איהם ניט דערקענט און זי האט זיך פערשעמט וואס איהר בלוזקע איז אבגעשפּיליעט. האט זי אבגעקעהרט זיך אן א זייט און פערריכט איהר בלוזקע.

— איך וועל ניט געהען צו אייך. — האט יצחק געזאגט.

אסתר איז רויט געווארען, ניט געוואוסט וואס צו ענטפערען. ניט פערשטאנען, וואס איז מיט יצחק'ן פארגעקומען, געזוכט, מיט וואס האט זי איהם געקענט בעליידיגען, פערטראכט זיך וואס האט די מאמע מיט איהם היינט גערעדט, זי האט אבער קיין זאך ניט געפונען, וואס ס'זאל איהם בעליידיגען — האט זי איבערגעפרעגט:

— און מארגען וועט איהר קומען?

יצחק האָט איהר גאר ניט געענטפערט, נאָר א שאקעל געטהאָן מיט'ן קאפּ, צוזעגענט זיך און איז אוועקגעגאנגען.

אסתר איז לאנג געשטאַנען, איינגעקוקט זיך אויף איהם, געוואונדערט זיך, למי האָט ער איהר קיין קוש ניט געטהאָן, געווארט אפשר וועט ער זיך אומקעהרען. דער־נאָך אוועקגעגאנגען א היים.

ב.

יצחק איז ארויס פון וואלד. צוזאמען מיט'ן אבענד האט זיך איבער די פעלדער אויפגעהויבען א שווערער נע־בעל און געמאכט נאך אומעטיגער און טונקעלער דעם פאר־נאכט; פארדעקט דעם הימעל, איינגעשלונגען אין זיך דעם זונען־אונטערגאנג.

פון ערגעץ הערט זיך אן אבגעריסענער זינגען און צו־זאמען מיט'ן נעבעל ווערען די טענער צושוואומען איבער די פעלדער און ברייטען וועג.

שטיל און לאנגזאם געהט יצחק און צעהלט די פיי־ערלעך, וואס פינקלען פון ווייטען:

— אט האט זיך איינער פערלאשען, און אט זיינען צוגעקומען נאך א פאר פייערלעך, אויסגעצויגען זיך מיט זייערע לאנגע שפיצען אין דער טונקעלקייט אריין.

און ער טראכט וועגען אסתר'ן. א שווערען רחמנות רופט זי ארויס ביי איהם.

— זי זיצט איצטער נעבעך אליין אין קליין חדר'ל און וויינט. אלע שלאפען שוין, זי איינע איז נאך וואך.

און פערדראסען האט יצחק'ן, למי ער איז אוועקגע־גאנגען אזא ברוגז'ער. געצויגען האט איהם אסתר איצטער צו זיך מיט איהר אומעט און עלענדקייט, געוואלט האט ער זיין לעבען איהר, עפעס זאגען, אריינגעהמען איהר אין

זיינע אָרימס און בערוהיגען זי. ער האָט אָבער געפיהלט אז ער וועט מעהר ניט קענען קומען אהין.

און ער איז דאָ אויך איינער אַליין אין דער פינסטער־רער נאכט, אזוי עלענד ווי אסתר.

האָט ער אויסגעזוכט א יונג בוימעלע, ארומגעטאפּט איהרע פייכטע צווייגען און אווקגעזעצט זיך לעבען איהר. און פאר זיינע אויגען האָט זיך אָהן זיין ווילען אויס־געצויגען זיין גאנצער לעבען.

— האָט קיין רבי ניט ווי זעליג, פאָהרט אוועק פון דער היים, טרעט אריין אין דער פּארטיי. באַשקע א הויך מיידעל האָט איהם אגיטירט, געשראקען זיך, דער טאטע זאָל ניט דערהערען, און געהיילט זיך צוגרייטען פאר איהם ועטשערע. די שווארצע מיידעל, וואס פלעגט קיינמאָל ניט אראבנעהמען די אויגען פון איהם, ווען ער האָט גערעדט אויף פערזאמלונגען, דערנאך פערפאלען ווערען... אט בע־ווייזט זי זיך ווידער פאר זיינע אויגען מיט איהרע שווארצע האָר, אראבגעלאזען איפ׳ן שטערען, בעווייזט זיך און פער־שווינדט...

און אלע, ווען ער האָט נאר א טאָג געזעהן, מיט וועמען יאָהרען געלעבט, געהן איצטער דורך פאר זיינע אויגען. יעמאלט — אזעלכע העלדען — איצטער אזוי אָרים און נאריש. און ער פערשעמט זיך פאר זיך און פאר זיי, טהוט א מאך מיט׳ן האנד, ווי ער וואלט זיי געוואָלט אב־טרייבען פון זיך...

— שרה און טאמארע שווימען ארויס, צוביידען גע־גאנגען, ביידען ליעב געהאט..

באַשקע קלאָגט, ניטאָ וואוהין צו געהן, זינט מ׳האָט

סקאסירט די בירזישע, איהר פנים איז אלט געווארען און זי איז אזוי מיעד...

— ביז צוויי אזייגער אבגעזעסען ביי ראזען, געהערט ווי זי זינגט, געוואלט איהר איינבאל א קוש טהאן, איז זי אין כעס געווארען... און אלע זיינען יצחק'ן איצטער אזוי פרעמד. ווערען פון איהם פערפאלען און איהם ווילט זיך אויך צושווימען אט ווי דער נעבעל איבער די פעלדער..

וואו האט ער פאר זיך אן ארט, וואקסט אוים פאר איהם די שטאדט, דער טאטע מיט די שוועסטער און ברי־דער און ער האט מורא צו אבטרעטען פון בוים.

— צו ווענען וועט ער געהן? וואוהין זאל ער קו־מען?

כ״א

אביסעל נידעריגער פון יצחק'ן איז אויפ'ן בארג געלע־גען וואסיל סווינאבאי, געקוקט אויפ'ן דארף און גע־טראכט, ווי וועט ער אויסזעהן, ווען ער וועט איהם אונ־טערצינדען.

האנוליע וועט ארומשפרינגען איבער'ן דארף מיט די ווילעס און שרייען:

— אונטערגעצונדען! אונטערגעצונדען! ברעכען די הענט און ווינען אויף איהר ישטוב, אויף איהרע חזירים. זי האט די ערשטע דערלאנגט די שטריק איהם בינדען, זא־לען איהרע חזירים אויך פערברענט ווערען. ווי מאכט מען אבער, אז דער פייער זאל אויך גלייך ארומכאפען טא־ראשוקען — האט וואסיל געטראכט — אט דער היצעל; ער האט דאס צוזאמען מיט'ן ברודער געשיקט די בקשות צום גובערנאטאר. ער וואלט אונטערגעצונדען דעם מיטען דארף, זאלען זיי אלע פערברענט ווערען, האט אבער וואַ־סיל געזישאלעוועט לאה'ן, זי וועט זיך ניט קענען ראטע־ווען. ער איז אפילו אין כעס געווען אויף איהר, פאר וואס זי וויל ניט קויפען די אקסען. אין שטאדט קען ער זיי ניט פיהרען, מ'וועט נאך באפען, און זיי וועלען בלייבען ביי זיינע שונאים... און ער האט אויך געוואוסט, אז די פינף רובעל האט זי ביי איהם צוגענומען. ער געדענקט אליין, ווי ער האט אוועקגעלעגט אויפ'ן טיש און צוריק

ניט צוגענומען, פונדעסטוועגן האָט וואסיל רחמנות אויף לאה'ן:

— פון וואנען וועט זי לעבען, אויב זי וועט ניט אבנאַרען...

וואסיל פערגעסט באַלד אָהן לאה'ן און ארבייט אויס א פּלאַן, ווי אַזוי זאל דאָס גאנצע דאָרף אבברענען, אפילו דעם „פערדזאל" — דעם וואלד היטער — זאָל דער פייער ניט אויסמיידען. ב ייאיהם האָט וואסיל דעם ערשטען מאָל גע'גענב'עט די חזרים און ער האָט איהם צו דער פּאָליציי אבגעגעבען.

— דערשטיקען איהם! נאָר וואס? — האָט וואסיל דערפיהלט, ווי ער וואָלט עפּעס א צוקראכענע זאך געהאל־טען אין האנד — זאָל ער לעבען.. אבער דעם דאָרף אונ־טערצינדען, מיינע הייזער וועלען ניט פערברענט ווערען.

פּלוצלונג האָט וואסיל דערהערט אימיצען קאפּאַשענ־דיג זיך אביסעל ווייטער פון זיך.

— מ'יאגט מיך! — האָט זיך וואסיל א טרייסעל געטהאָן, אויפגעהויבען זיך, אויסגעגלייכט זיך, פער־סטשיטשעט די ציינער, פאר וואָס ער האָט גאר ניט ביי זיך. ער האָט א זוך געטהאָן ארום זיך א שטיין. און אז ער האָט גאָר ניט געפונען, האָט ער פון כעס ארויסגעריסען א שטיק ערד, געמאכט א קולאק און אוועקגעגאנגען צום אָרט, פון וואנען ער האָט געהערט דעם שאָרך.

אז ער האָט קיינעם ניט געפונען, אפילו יצחק'ן ניט דערזעהן, האָט זיך זיין כעס נאָך מעהרער פארנאַנדער־געברענט:

—מסתמא בעהאלטען זיך אין די גריבער...

איז ער אראב אויפ'ן פעלד, אנגעקליבען שטיינער, אומגעקעהרט זיך צוריק און אויסגעצויגען זיך אויפ'ן בארג, ווי ער וואלט אויף צו להכעות געשפיעלט מיט זיינע רעיונות, וועלכע האבען איהם אזוי געשראקען. — אפשר איז די גאנצע „וואכטע" דא..

כ"ב.

די גאנצע צייט, וואָס יצחק איז ניט געקומען צו זרח'ן, איז אסתר ניט ארויס פון איהר חדר. זי האָט אראָבגעלאָזען די פארהאנג איבער די פענסטער און געלעגען אין טונקעלען שטן. מיט די בליקען אויסגעמאָלט אויפ'ן וואנט יצחק'ס פיגור, אבגעמאָסטען ביז'ל וואנען זיין קאָפּ וועט דערלאנגען, יענעם פלאַץ א קוש געטהאָן און פארנאַנדערגעוויינט זיך.

פערקאָמט די האָר, אנגעטהאָן א בלויע סטענגע, און ארויסגעקוקט דורכ'ן פענסטער, טאָמער וועט יצחק קומען.. חנה איז ארומגעגאנגען א פערטרויערטע איבער'ן שטוב, אריין עטליכע מאָל צו אסתר'ן און געבעטען איהר, זי זאָל ארויסגעהן אין דרויסען, אזא שעהנער טאָג, און בערוהיגט זי.

— וואס איז מיין טאָכטער, דיין מזל איז שוין אזא... לענגער קוקען אויף אסתר'ן האָט זי ניט געקענט און אריינגעגאנגען צו זרח'ן.

— וואָס וועט זיין? דאָס קינד געהט אויס מיט דער מינוט, אפשר צופאָהרען צו איהם?

זרח'ס פנים איז אויפגעקנייטשט געוואָרען, און ער איז עטליכע מאָל דורכגעגאנגען די שטוב, צוגעגאנגען צו אסתר'ס צימער, אריינגעקוקט דורך דער שפּארונע פון טיר, ווי זי ליעגט א פערוויינטע אויפ'ן בעט, געוואָלט

עפענען די טיהר. וואס וועט ער אבער איהר זאגען? זרח האט זיך דערפיהלט אזוי מאכטלאז, און געהייסען דעם שגיץ איינשפאנען דעם פערד, „ער וועט צופאהרען צו יצחק'ן, אזא עהרליך בחור, וואס האט ער צו זיין איינציג קינד" — האט זרח געטראכט ארומגעהענדיג איבער'ן שטוב.

דער שגיץ איז צוגעפאהרען אין דער נייער בריטשקע מיט'ן רויטען קאשטאן, דעם עק פערדרעהט, די גריווע פערפלאכטען מיט רויטע סטענגעס אין צעפעלעך.

זרח האט א ציטער געטהאן, דערזעהענדיג ווי החנא'דיג דער שגיץ דערלאנגט איהם די בייטש:

— ער וועט פאהרען צו ישראל'ן; זרח דער פאסע־סאר — די גאנצע גענענד האט פאר זיין ווארט געציטערט — זאל פאהרען צו ישראל'ן, וואס שלעפט די זעקלעך בראנפען אויפ'ן פלייצע!

און זרח איז אוועקגעלאפען אין זיין צימער, גע־עפענט די קאסע, ארויסגענומען פון איהר דריי הונדערט רובעלדיגע סיגנאציעס, מיט די וועקסלען און אריין צו אסתר'ן.

— נא דיר, מיין טאכטער, וויין ניט, פאהר מיט מיר אין שטאדט. א גילדערנעם זייגערל קויף איך דיר... די וועקסלען וועלען שוין ביי דיר ליגען, אויף וואס דארף איך זיי? וויין ניט, מיין טאכטער, וויין ניט.

און טרעהרען האבען זיך אוועקגעשטעלט ביי זרח'ן אין די אויגען.

כ"ג

דער גובערנאטאר האָט נאָר ערלויבט וואסיל'ן צו בלייבען אין דער היים ביז ווינטער און דערנאָך, אויב דאָס דאָרף וועט איהם ניט וועלען האלטען, זאָל מען איהם ארויסשיקען אין סיביר. פעדארע האָט זיך אומ־געקעהרט א היים א פערטרויערטע, א פערוויינטע, מיט קיינעם ניט גערעדט, אין גאס ניט אַרויס, — די שונאים זאָלען ניט קלייבען קיין נחת.

די גוים האָבען זיך געשראקען פאר וואסיליען; פאר דער צייט וואס ער וועט זיין מיט זיי, וועט ער נאָך אונ־טערצינדען דעם דאָרף.

— שווער איז איהם דאָס צו טהאָן? א פאפיראָס אָוועקגעלעגט און גענוג... פאר גאָט האָט ער מורא?

זיי האָבען אבער געשוויגען. מורא געהאט צו אנהויבען זיך מיט איהם; א קלייניגקייט אזא גיבור, צורייסט שטריק, אויף פאקראָווא אויסגע'הרג'עט א גאנצען דאָרף, ווי ניט זיין מאמע, וואָלט ער דעם פריסטאוו אויך צור־שפאלטען דעם קאָפ.

און דער סטארשוניא האָט געטראכט:

— דעם לעשניקס חזרים האָט ער געקענט צור־ברעכען די פיס, וועט ער ניט אונטערצינדען דעם דאָרף— און ער האָט געוואָלט רופען א סבאר פון די גוים זיי זאָ־לען בעשליסען וואסיליען באלד ארויסשיקען. ער האָט

אבער מורא געהאט דאס צו טהאן.

טאמער כאפט ער איהם אמאל ביינאכט — ער פאהרט ארום אזוי פיעל; קען זיך בעהאלטען אין וואלד און ארבלאזען מיט א פלאקען איבער'ן פאטיליצע און קיינער וועט ניט הערען, ווי ער וועט אבגעבען גאט די נשמה...

האט דער סטארשינא פון כעם געשאלטען די נא־טשאלסטווע פאר זייערע פיהרונגען, ווי זיי האלטען אויף גנבים און אזוי פיעל עהרליכע מענשען זאלען זיך שרע־קען פאר זיי.

און ער האט בעפוילען די דארפס־גוים אויסקלייבען פון זיך א וואכטע, און זי זאל ארומגעהען ביינאכט און היטען דעם דארף פון וואסיל'ן. זיינען יעדער נאכט ארויסגעגאנגען פון א הויף צו זעקס גוים מיט גרויסע שטעקענס, בארוויסע, אין איבערגעקעהרטע פעלצען, מיט די פוטער ארויף און געהיט דעם דארף.

ביז האלבע נאכט זיינען זיי געזעסען ביי ישראל'ן, געראויכערט פאפיראסען, דערצעהלט מעשיות פון „טשי־הונקע", ווי מ'פערדיענט דארטען געלד, פון גנבים, דער־נאך ארוים אין דרויסען, א גרויסען פייף געטהאן און אויפגערוקט זיך הינטער די שייערען, ארומגעטאפטשעט אין די ווינקלען, ביז'ל וואנען זיי זיינען איינגעשלאפען לעבען א וואנט, קלעהרענדיג וועגען די פערד־גנבים, ווי מיבאיש האט זיי געכאפט הינטער'ן וואלד אויף'ן סאשעי.

. . : .

כ"ד

לאה וויל וויסען פאר וואס יצחק געהט ניט צו זרח'ן. זי איז דאך א מאמע, מעג פרעגען, רופט זי איהם צו:

— זאג מיר מיין קינד...

יצחק ענטפערט גאר ניט און רוקט זיך ארויס פון שטוב ווי א שטן.

פסח איז אומעטיגער געווארען, קריגט זיך מיט אלע־מען אין שטוב, וויל גאר ניט טהאן און וויינט. ער האט זיך איינמאל צוגערוקט צו יצחק'ן, געקוקט, געקוקט אויף איהם, און געווארט ער זאל איהם זאגען, ווען וועלען זיי שוין אוועקפאהרען.

יצחק האט געשוויגען, אראבגעלאזען דעם קאפ און איז אוועק אויפ'ן וויהאן.

איז פסח ארויף אויפ'ן בוידעם, ארויסגעווארפען די נאדלען מיט די זייף, צובראכען זיין קעסטעל און פאר־נאנדערגעוויינט זיך.

וואסיל'ן ארט ניט, וואס מ'ועט איהם ארויסטריי־בען פון דארף, ער טראכט אבער ווי אזוי צינדט מען איהם אונטער. געהט ארום גאנצע טעג איבער די פעלדער און ווארט אויף א גרויסען ווינט, וועלכער זאל בלאזען אויפ'ן דארף. ליעגט אויפ'ן בוידעם, קוקט אויף די פייגע־

לעך, כאפּט איינער גלעט, גלעט איהר, שפּייט אַן אין פּיסקעל אריין און לאָזט זי איין, טרייסעלט אראָב פון די בוימער די עפּעל און געהט אוועק אויפ'ן וויהאַן, רופט אויף שקצים'לעך די פּאסטוכעס און צוטיילט זיי די עפּעל. כאפּט א פערד, הויבט איהם פאר די פיס, קעהרט איהם איבער און לאכט צו יצחק'ן:

— דו וועסט דאָס קענען?

יצחק קוקט אויף זיינע געזונטע הענט, ברייטע פּלייצעס און איז מקנא וואסיל'ן; וואָלט ער אַזוי געזונד געוועזן וואָלט ער אפשר דאָס זעלבע געטהאָן, אַזוי שטעהט ער ווי אַ נאַר און קוקט זיך איין...

— וואָס טויגסטו? געוועזן אין שטאָדט, געקראָגען א בלאסען פּנים. איך — אין ארעסטאַנטסקע ראטע, און זעה ס'ארא באקען! און צו מיידלעך ביזטו געגאַנגען? ווערט וואסיל גוט־ברודער מיט יצחק'ן, לעגט אוועק די האנד אויף זיינע אקסלען און ער וויל, אז יצחק זאָל איהם דערצעהלען, ווי האָט ער געלעבט מיט זיינע שטאָדטיגע מיידלעך, וואס האָט ער געטהאָן אין די יו"ט'דיגע טעג.

יצחק האָט זיך דערפיהלט ניט אנגענעהם פון וואַסיל'ס נאָהענטקייט און ענטפערט איהם:

— טרינק בעסער דעם בראָנפען, דער שנין האָט שוין געבראכט.

— און דו וועסט מיט מיר טרינקען? — האָט וואַסיל אבגעקלאָפּט די פּלאַש בראנפען — לאָמיר אויסטרינקען פאר די שטאָדטיגע מיט די רויטע בעקלעך.

— ניין, איך וועל ניט טרינקען — האָט יצחק שטיל געענטפערט און אוועקגערוקט זיך אין ווייטען פארנאכט איבער די ברייטע בלאָטעס.

ב"ה

— דוכט מיר א גלעקעל! — האָט איינמאל ביי־נאַכט ישראל אויפגעוועקט יצחק'ן פון שלאָף.

— אפשר פאַהרען זיי! — האָט דאָבע געענטפערט.

— זאָלען זיי פאַהרען, אין שטוב איז גאָר נישטאָ— האָט צוגעגעבען יצחק — איך האָב מיט פסח'ן אלין ארוים־געטראָגען.

— דאָס איז ניט קיין גלעקעל — האָט ישראל ניט געקענט בעשטימען, וואס דאָס איז.

— אפשר קלינגט מען אין קלויסטער — האָט דער שראקען זעליג גערעדט.

ישראל האָט אויפגעעפענט די לאדען פון פענסטער און ס'האָט זיך דייטליכער דערהערט א גלאָקען־קלונג. זיין ווידער־קול האָט געריסען די שטילקייט און געמאכט פאר זיך א וועג. איהם האָט נאכגעיאגט דער צווייטער קלונג, פארנאנדערגעצויגען זיך אין דער לופטען אזוי או־מעטיג און וויינענדיג אבגעקלונגען, ווי ער וואלט זיך פאר אימיצען בעקלאָגט און גערופען צו הילף.

— אָ, א שרפה! — האָבען אלע אין איין קול אוים־גערופען, אראָבגעלאָפען פון זייערע געלעגערס, אויפגע־עפענט די טירען, אראָבגעווארפען די לאדען פון פענס־טער און ארויסגעלאָפען אין גאס.

— די שויבען טשעפּעט ניט! — האָט ישראל גע־שריען.

— אַ שרפה! אַ שרפה! — האָט איהם דאָבע איבערגעשריען, געקלאַפּט אין די פענסטער, געבראַכען די שויבען און געוועקט די גוים.

אין די גלעקער קלינגט מען נאָך שטאַרקער, און דער קלאַנג ציהט זיך אויס לאַנג, לאַנג הינטער די הימי־לען.

דער פייער איז געוואָרען גרעסער, אויפגעהויבען זיך צום הימעל און איינגעשלונגען אין זיך די לבנה מיט די וואלקענס.

זעליג האָט זיך אומגעקעהרט צוריק און בערוהיגט יצחק׳ן, אַז ס׳איז ניטאָ קיין סכנה, דאַניעלס שייער ברענט, ס׳איז ווייט, און דער ווינט טרייבט אַהין, ווען ער איז געלאָפען אהער, האָבען זיך די האָר געבויגען צוריק.

איבער׳ן גאַס לויפען ארום גוים, גויה׳ס, צוטומעל־טע מיט שטעקענס און מיט העק אין די הענט און שרייען:

— שטעהט אויף!

— גיכער, גיכער!

— דאָס דאָרף! דאָס דאָרף!

— צלמ׳ן זיך און בעטען:

— אַ הייליגער גאָט, אַ הייליגער גאָט!

און זיי ווערט גרינגער פון דעם קלינגען אין קלויס־טער.

שילטען וואסיל סווינאַבאַי:

— דאָס איז זיין אַרבייט.

לעבען פייער דרעהען זיך אַרום עטליכע גוים און

ראַמען אַלץ אַב, וואָס ס'ליגט לעבען די געביידעס, ווי זיי וואָלטען געוואָלט מאַכען אַ וועג פאַר'ן פייער.

אַ ווינטעל האָט אָנגעהויבען בלאָזען און דער פייער האָט לעבעדיגער מיט אַ גרעסערער פרישקייט אַרומגענומען די סטריכע און איבערגעוואָרפען די פונקען אויף אַ צווייטער שטוב.

ס'זיינען געקומען גוים פון די אַרומיגע דערפער און די גאַסען זיינען געוואָרען פולער מיט מענשען. דער טומעל גרעסער, מ'שרייט און ליאַרימט, מ'איז אָוועקגעלאָפען איבער די פעלדער זוכען וואַסיליען, אויפבינדען איהם און אַריינוואַרפען אין פייער.

די שייערען זיינען אָפען, אַלץ האָט מען אַרויסגעוואָרפען און אָוועקגעטראָגען ווייט, ווייט אויפ'ן מיטען פעלד, די בהמות טרייבט מען אַרויס מיט געוואַלד, מען שלאָגט זיי מיט שטעקענס, מען דרעהט פאַר'ן עק, מ'האַקט אַראָב די הערנער, און אַז די קלעפּ העלפען ניט, רייסט מען מיט רידלען, מיט די נעגעל די מיסט לעבען טיר, אפשר וועלען זיי נאָכגעהן; אַזוי לערנען די אַלטע גוים, זאָל מען טהאָן... די אַרויסגעטריבענע בהמות בלאָנדזשען אַרום אַרום פייער, און יעדערער וואָס בעגעגענט זיי שלאָגט זיי און טרייבט אָוועק אין פעלד. שטעהען די בהמות פון ווייטען קוקען זיך איין און מעקען און בעטען עפּעס.

ישראל מיט די קינדער וויינען און שרייען, טראָגען אַרויס פון שטוב די בעטגעוואַנט און לעגען אויפ'ן גאַרטען.

זעליג מיט פסח'ן וואַרפען אויף די ווענט בלאָטע, גרייט צו די וואַסער, טאַפּען די ווענט, צו זיי זיינען ניט וואַרים.

און דערזעהענדיג אז זיי זיינען היים, זיינען זיי צוגעלאפען צום טאטען;

— פערפאלען, מיר ברענען!

— מיר ברענען, מיר ברענען! האבען די איבעריגע קינדער געענטפערט.

זרח מיט חנה מיט אסתר׳ן זיינען געקומען און אנגעהויבען טרייבען אלעמען פון שטוב!

— זי ברענט דאך שוין — האט אסתר געבראכען די הענט.

ישראל איז נאך אלץ געשטאנען לעבען טיר און געריסען די זאוועסעס.

די קינדער זיינען צוטומעלט געווארען, געכאפט זיך פאר די הענט, ארומגעלאפען און געשריען:

— מיר ברענען!

דער פייער האט פערכאפט ישראל׳ס שטוב און דער דאך האט זיך אנגעצונדען, די קינדער שטעהען אויפ׳ן גארטען קוקען זיך איין און שרייען:

— אי, די נייע טישטוך ניט ארויסגענומען!

— די קופערנע פאן!

— זאל כאטש די מאמע אין שטאדט ניט דערזעהן דעם פייער — בעטען זיך אלע.

חנה דריקט זיי צו צו זיך, דרעהט זיי איין אין איהר טוך, ווי זי וואלט דערפיהלט, אז איצטער, ווען לאה איז ניטא, דארף זי זייער מאמע זיין.

ישראל געהט ארום לעבען פייער, דער קאפטען צושפיליעט, די באָרד צושויבערט, קוקט זיך איין, ווי די גוים כאפען די פערד, בינדען זיי צו מיט שטריק צו די וועגענער און פאהרען צום טייך נאך וואסער, לעשען די

דארף הייזער, ראמען פון דאַרטען די גוטס ארויס. אויף איהם קוקט זיך קיינער ניט ארום, זיין שטוב ברענט און קיינער ריהרט זיך ניט צו צו איהר; ער איז דאָ איי־נער אליין. ער, נאָר מיט זיינע קינדער — ווערט ער אין כעס הויבט אָן ארומגעהן גיכער און רעדט:

— הפקר! הפקר! — מאכט ער מיט די הענד צום רבש"ע, און איהם ווילט זיך אז אלע זאלען אזוי אבברענען ווי ער, זאָל מען זייערע זאכען אויך צושליידערען, ווי זיי־נע און ער שפּרייט פארנאַנדער די הענד און בעט:

— רבש"ע זאָל דער פייער וואקסען, אט פאר די שטורכעס, פאר די צובראכענע טישען, פאר די אומזיס־טע טרעהרען פון מיינע קינדער, ברענט! ברענט! — קיין שפּענדעלע זאָל דער פייער ניט לאָזען, קיין שטרויעלע זאָל ניט בלייבען.

דער גלח האָט ארויסגעטראגען די היילינקייט פון קלויסטער, ארומגעשטעלט זיך מיט דעם ארום פייער און בעט גאָט, ער זאל זיך מרחם זיין אויף זיינע ארימע קנעכט.

ישראל קוקט זיך איין און לאכט פערביטערט און איהם ווערט גרינגער.

— בעט זיך, ווי איך! בעט זיך, בעט זיך...

אויפ'ן פארטאג האָט מען דעם פייער איינגעלאָ־שען, די גוים פון די ארומיגע דערפער זיינען זיך צוגאנגען,

ווי פון א לויה, ווען דער מת דערנעהענטערט זיך צום בית עלמין, און יעדער באלעבאס האט אויף זיין ערד אויפגע־לעגט די אפגעברענטע האליז, פארנאנדערגעשארט די אש און עפעס געזוכט אין די קוילען. ישראל זיצט איינגענו־רעט אין דעם אלטען פלאשיז לעבען זיינע זאכען, די קינ־דער ארום, אנגעשפארט אויף זיינע קניה און דרעמלען.

— וואס וועט איצטער זיין? — קלעהרט ער — טאראשוק וועט צואקערען די פעלד, קיין סמן וועט אפילו ניט בלייבען פון דער שטיבעלע, און וואס יעמאלט? און ער האט געפיהלט, אז אט די שמאטעס, מיט די אבגע־ברענטע האליז לאזען איהם דא זיצען, און אז מ'וועט עס צונעהמען, וועט ער ניט האבען וואו צו שטעלען די פוס.

— וואו, וואוהין? מיט קליינע קינדער געגען ווינ־טער?

דאבע האט זיך אומגעקעהרט פון דארף דערצעהלט שטיל, אז די גוים לאזען ניט אוועקלעגען די זאכען, צו־גערוקט זיך א פערמאטערטע און אויך אנגעהויבען איינ־דרעמלען.

די זון האט זיך שוין אראבגעלאזען פון די בערג, צו צוויי, דריי פון א געזונד קלייבען זיך די גוים צו דער ארבייט, די גאסען ווערען פולער און לעבעדיגער.

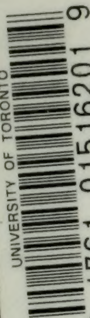
זרח קוקט זיך איין אויף ישראל'ן מיט די קינדער און רופט אב יצחק'ן אן א זייט.

— דו זעהסט, ביי וואס בלייבט דיין טאטע? און איך מיט מיין איינציג קינד, אין שטאדט קען איך זי ניט אבגעבען, אליין שוין אלט... יצחק — נעהמט ער אן

זיין האנד — דו האסט אן אָרימען טאטען, בעראכט זיך...
יצחק, מיין איינציג קינד, זי געהט אוים מיט יעדען טאָג.
— יצחק! יצחק! יצחק! — האָט ער ניט געוואָלט
אבלאָזען זיין האנד און פארנאנדערגעבליפעט זיך...

SEP
19
1985

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01516201 9